T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER:TR82 BÖLGESİ KARŞILAŞTIRMASI

Mustafa ÇALIŞKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Levent ŞAHİN

Çankırı – 2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER:TR82 BÖLGESİ KARŞILAŞTIRMASI

Mustafa ÇALIŞKAN

ORCID: 0000-0003-2920-1028

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Levent ŞAHİN

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **iv**
TEZ KABUL VE ONAY ..... **v**
ÖNSÖZ ..... **vi**
ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **ix**
TABLO LİSTESİ ..... **x**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xii**
GRAFİK LİSTESİ ..... **xiii**

1. GİRİŞ **1**

2. BÖLÜM **3**

KAVRAMSAL ÇERÇEVE **3**

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı 3
2.2. Ekonomik BüyümeyiEtkileyen Faktörler 5
2.2.1. Beşeri Sermaye 5
2.2.2. Fiziki Sermaye 8
2.2.3. Nüfus, İşgücü Ve İstihdam 9
2.2.4. İhracat 10
2.2.5. Gelir Yönünden GSYİH 11
2.2.6. Harcamalar Yönünden GSYİH 11
2.2.7. Üretim Yönünden GSYİH 12

3. BÖLÜM **14**

TÜRKİYE EKONOMİSİ, ÇANKIRI, KASTAMONU VE SİNOP İLLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR **14**

3.1. Türkiye'de Ekonomik Büyüme İle İlgili Çalışmalar 14
3.2. Sinop İli ile İlgili Çalışmalar 16
3.3. Kastamonu İli ile İlgili Çalışmalar 18
3.4. Çankırı İli İle İlgili Çalışmalar 19

4. BÖLÜM **22**

TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜMENİN BELİRLEYİCİLERİ **22**

4.1. Türkiye'de Ekonomik Büyüme 22
4.2. İşgücü Piyasası 23

4.3. Kamu Maliyesi 27
4.3.1. Etkin Kaynak Dağılımı Ve Kullanımı 28
4.3.2. Adil Bir Dağılım 29
4.3.3. Ekonominin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması 31
4.4. Enflasyon Ve Para Politikası 34
4.4.1. Enflasyon 34
4.4.2. Para Politikası 35
4.5. Ödemeler Dengesi 36

5. BÖLÜM 38

ÇANKIRI EKONOMİSİ 38

5.1. Çankırı'nın Nüfus Ve İstihdam Yapısı 38
5.2. Çankırı'da İktisadi Durum 43
5.2.1. Üretim 43
5.2.2. Ticaret 43
5.2.3. Tarım 44
5.2.4. Sanayi 46
5.2.5. Hizmet Sektörü 46
5.2.6. Organize sanayi bölgeleri 47
5.2.6.1. Çankırı YakınkentOrganize Sanayi Bölgesi 48
5.2.6.2. Korgun Organize Sanayi Bölgesi 49
5.2.6.3. Şabanözü Organize Sanayi Bölgesi 50
5.2.6.4. Çerkeş Organize Sanayi Bölgesi 51
5.3. Çankırı'da İktisadi Yatırımlar 52
5.3.1. Kamu Yatırımları Ve Özel Sektör Yatırımları 52
5.4. Çankırı'nın Dış Ticaret Yapısı 53
5.5. Çankırı Üniversitesi'nin Çankırı İli ile İlgili Çalışmaları 54

6. BÖLÜM 57

KASTAMONU EKONOMİSİ 57

6.1. Kastamonu'nun Nüfus Ve İstihdam Yapısı 57
6.2. Kastamonu'da İktisadi Durum 64
6.2.1. Üretim 64
6.2.2. Tarım 64
6.2.3. Hayvancılık 67
6.2.4. Ticaret 69
6.2.5. Hizmet Sektörü 71
6.2.6. Sanayi 72
6.2.6.1. Kastamonu Organize Sanayi Bölgesi 73
6.2.6.2. Tosya Organize Sanayi Bölgesi 74
6.2.6.3. Seydiler Organize Sanayi Bölgesi 74
6.2.6.4. Taşköprü Organize Sanayi Bölgesi 75
6.3. Kastamonu Üniversitesi'nin Kastamonu İli ile İlgili Çalışmaları 75

7. BÖLÜM 77

SİNOP EKONOMİSİ 77

7.1. Sinop'un Nüfus ve İstihdam Yapısı 77
7.2. Sinop'ta İktisadi Durum 78
7.2.1. Üretim 79
7.2.2. Tarım 79
7.2.3. Hayvancılık 81
7.2.4. Ticaret 83
7.2.5. Hizmet Sektörü 84
7.2.6. Sanayi 85
7.3. Sinop Üniversitesi'nin Sinop İli ile İlgili Çalışmaları 87

8. BÖLÜM 88

ÇANKIRI, KASTAMONU VE SİNOP İLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 88

8.1. İllerin Tarım Bakımından Karşılaştırılması 88
8.2. İllerin Sanayi Bakımından Karşılaştırılması 91
8.3. İllerin Hayvancılık Bakımından Karşılaştırılması 95
8.4. İllerin Nüfus Bakımından Karşılaştırılması 95
Kaynak: TÜİK, 2022. 95
8.5. İllerin Ticari Faaliyetler Bakımından Karşılaştırılması 96

SONUÇ 98

KAYNAKÇA 101

ÖZGEÇMİŞ 112

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Türkiye'de Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörler: TR82 Bölgesi Karşılaştırması* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

24 / 02 / 2022

Mustafa ÇALIŞKAN

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mustafa ÇALIŞKAN tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma, *[24/02/2022]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği]* başarılı bulunarak, jüri *tarafından [İktisat]* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Levent ŞAHİN	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Serkan DİLEK	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat UĞUR	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvan Ad SOYAD

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çalışmada Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve bölgesel kalkınmaya olan etkileri ile Türkiye ekonomisine sağladıkları katkıların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Yapılan bu çalışma ile politika yapıcılarına ekonomik büyüme ve kalkınmayı destekleyici teşvik politikalarının söz konusu iller bazında geliştirilmesine ışık tutacaktır.

Tez çalışmam süresince yardımlarını ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam *Doç. Dr. Levent ŞAHİN*'e, çalışmam süresince moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmamı sağlayan sevgili eşim *Tuğba ÇALIŞKAN*'a ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

24/02/ 2022

Mustafa ÇALIŞKAN

ÖZET

Tezin Başlığı :Türkiye'de Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörler: TR82 Bölgesi Karşılaştırması
Tezin Yazarı :Mustafa ÇALIŞKAN
Danışman :Doç. Dr. Levent ŞAHİN
Anabilim Dalı :İktisat Anabilim Dalı
Tezin Türü :Yüksek Lisans
Kabul Tarihi :24.02.2022

Ekonomik büyüme bir ülkenin diğer ülkeler karşısında refahının arttığının ve ülke vatandaşlarının daha rahat bir biçimde hayat sürmesinin göstergesi olarak görülmektedir. Bu anlamda Türkiye içerisinde yaşanacak olan bir ekonomik büyüme tüm alanları etkisi altına almakta ve insan hayatının kalitesini arttırmaktadır. Çankırı, Kastamonu ve Sinop illeri özelinde ve Türkiye genelinde yapılan araştırmalar sonucu ulaşılan kaynaklar aracılığı ile söz konusu üç ilin ekonomik ilerleyişi hakkında bilgilerin bulunduğu çalışma içerisinde genel anlamda nüfus, yaşantı, ekonomik faaliyetler, mevcut sistemlerin işleyişlerine ve geçmiş yıllardan günümüze kadar kaydedilen ilerlemelerin verilerine yer verilmektedir.

Çankırı, Kastamonu ve Sinop illeri daha çok tarımsal üretim alanında ilerleme kaydetmiş olduğundan bölgede oluşturulan sanayi bölgeleri aracılığı ile şehre yeni bir iş imkânı ve istihdam ortamı yaratılmıştır. Bu bağlamda oluşan bu yeni iş kolu sonrasında şehir içerisinde bu alanda çalışmak üzere kişiler istihdam edilmekte ve sanayi faaliyetleri söz konusu üç il kapsamında artışa geçmektedir. Bu artışın bir sonucu olarak Türkiye ekonomisi de olumlu anlamda bir etkilenmeye maruz kalacaktır. Özellikle son yıllarda Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerinin uluslararası ve yurtiçi pazarlar içerisinde yer alması hem şehir özelinde hem de Türkiye genelinde ekonomik büyüme açısından olumlu anlamda katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, İstihdam, Sanayi Bölgesi, İş Kolu

ABSTRACT

ThesisTitle **:** FactorsAffectingEconomicGrowth in Turkey: TR82 RegionComparison
Author **:**Mustafa ÇALIŞKAN
Supervisor **:**Assoc. Dr. Levent ŞAHİN
Department **:**Economics
ThesisType **:**Master'sThesis
Date **:** 24.02.2022

Economic growth is seen as an indicator of a country's financial strength agains to the countries and that the citizens of the countrylead a more comfortable life. In this sense, the economic growth experienced in Turkey positively affects all are as and increases the quality of human life. There fore, in thestudy, which contains in formation about the economic progress of the three provinces through the sources obtained as a result of there research made in Çankırı, Kastamonu, and Sinop provinces in particular and through out Turkey, the population, life, economic activities, functioning of the existing systems and the data of the progress made from the past years to the present are included.

Since Çankırı, Kastamonu, and Sinop provinces have made progress in agricultural production, a new business line and employment environment have been created in the city through the industria lzone created in the region. After this new business lineformed in this context, people are employed in the city to work in this field, and industrial activities are increasing with in the scope of these three provinces. As a result of this increase, the Turkish economy will also be affected positively. Further more, especially inrecent years, the provinces of Çankırı, Kastamonu, and Sinop have taken place in international and domestic markets, positively contributing to economic growth in the cities and Turkey.

Keywords: Economic Growth, Employment, Industrial Zone, Business Line

KISALTMALAR

AB Avrupa Birliği

ABD Amerika Birleşik Devletleri

BKE Beşeri Kalkınma Endeksi

GSYİH Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

OECD Organisation for Economic Corporationand Devel opment
(İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)

OSB Organize Sanayi Bölgesi

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP United Nations Development Programme
(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

VB Ve Benzeri

VD Ve Diğerleri

YY Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 2.1: Seçili ülkelerin 2021 yılı beşeri kalkınma endeksleri 7
Tablo 4.1: Türkiye'de yıllara göre ekonomik büyüme 22
Tablo 4.2: Türkiye'nin işsizlik oranlarının yıllar içerisindeki değişimi 26
Tablo 5.1: Çankırı'da yer alan mahallelerin nüfusları 40
Tablo 5.2: Çankırı'da yer alan tarım alanlarının ve diğer alanların değerleri 44
Tablo 5.3: Çankırı'da üretilen belirli tahıllar ve diğer bitkisel ürünler 44
Tablo 5.4: Çankırı'da meyve ve sebze üretimi 45
Tablo 5.5: Çankırı'da tarım arazilerinin kullanım biçimleri 45
Tablo 5.6: Çankırı'da bulunan işletmeler 53
Tablo 5.7: Çankırı'nın dış ticaret göstergeleri 54
Tablo 6.1: 2007-2020 Yılları arası Kastamonu nüfusu 59
Tablo 6.2: Kastamonu il, ilçe nüfusu ve nüfus yoğunluğu 60
Tablo 6.3: Kastamonu ve Türkiye kent-kır nüfusu 2020 62
Tablo 6.4: Kastamonu'nun göç durumu (2020) 62
Tablo 6.5: Kastamonu'da yer alan tarım alanı ve diğer alanların değerleri 65
Tablo 6.6: Kastamonu tarım alanları 2020 (dekar) 65
Tablo 6.7: Kastamonu'da üretilen belirli tahıllar ve diğer bitkisel ürünler 66
Tablo 6.8: Kastamonu'da üretilen meyve, sebze ve diğer bitkisel ürünler 67
Tablo 6.9: Kastamonu'da yetiştirilen hayvan türleri 68
Tablo 6.10: Kastamonu'da arıcılık faaliyetleri 69
Tablo 6.11: Kastamonu'da bulunan işletmeler 70
Tablo 6.12: Kastamonu dış ticaret göstergeleri 70
Tablo 7.1: Sinop ili tarım bilgileri 79
Tablo 7.2: Tarım alanlarının dağılımı ve üretim miktarı 80
Tablo 7.3: Sinop ili bitkisel üretim 80
Tablo 7.4: Meyve üretimi 81
Tablo 7.5: Sebze üretimi 81
Tablo 7.6: Sinop ili hayvan varlığı 82
Tablo 7.7: Sinop organize sanayi bölgeleri 86
Tablo 8.1: Yer alan tarım alanlarının ve diğer alanların değerleri 88

Tablo 8.2: İllerde bulunan tarım alanlarının dağılımı ve üretim miktarı 89
Tablo 8.3: İllerin tahıl üretimi (ton) 89
Tablo 8.4: İllerin meyve üretimi (ton) 90
Tablo 8.5: İllerin sebze üretimi (ton) 90
Tablo 8.6: İllerde bulunan organize sanayi bölgeleri 91
Tablo 8.7: İllerde bulunan tarım ve tarıma dayalı sanayi işletme sayısı 91
Tablo 8.8: İllerdeki sanayi faaliyetleri ve önemli sanayi kuruluşları 94
Tablo 8.9: İllerde yapılan hayvancılık faaliyetleri ve hayvan sayıları 95
Tablo 8.10: İllerin nüfus verileri 95
Tablo 8.11: İllerdeki sanayi ve ticaret odası verileri 96
Tablo 8.12: İllerin belirli değişkenlere göre karşılaştırılması 96

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No: **Sayfa**

Şekil 4.1: Çevre, toplum ve ekonomi ilişkisi 31
Şekil 4.2: Sürdürülebilirliğin temelleri 32
Şekil 5.1: Çankırı şehrinin mekânsal anlamda gelişimi 38
Şekil 5.2: Çankırı şehrinin eğitim durumu 41
Şekil 5.3: Çankırı ili hakkında genel bilgiler 42
Şekil 5.4: Yakınkent OSB'de destek alacak firmaların destek miktarları 48
Şekil 5.5: Korgun OSB'de destek alacak firmaların destek miktarları 49
Şekil 5.6: Şabanözü OSB'de destek alacak firmaların destek miktarları 51
Şekil 5.7: Çerkeş OSB'de destek alacak firmaların destek miktarları 52
Şekil 6.1: Kastamonu şehrinin coğrafi konumu 58
Şekil 6.2: Kastamonu ilinin eğitim durumu 63
Şekil 6.3: Kastamonu organize sanayi bölgesi 73
Şekil 6.4: Seydiler organize sanayi bölgesi 75
Şekil 7.1: Sinop ili lokasyon haritası 77
Şekil 7.2: Bölge'de turizm varlığı 85

GRAFİK LİSTESİ

Grafik No: **Sayfa**

Grafik 5.1: Yıllara göre Çankırı'nın nüfus grafiği 39
Grafik 6.1: Kastamonu'nun yıllara göre nüfus değişimi..... 61
Grafik 6.2: Kastamonu ili yıllara göre ithalat ihracat değişimi..... 71

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme, ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi için gerekli maddi kalkınmayı temsil eden bir kavramdır. Ülkenin üretiminde ve buna bağlı olarak gelir düzeyinde yaşanan artış hem ülke hem de vatandaşları açısından pozitif anlamlı bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Ülke içerisinde üretimi yapılan tüm hizmet ve malların ölçümünün yapılması sonucu, ülkedeki istihdam oranları hesaplanabilmekte ve ayrıca geçmiş dönemler ile kıyaslama yapılarak, ekonomik kalkınmanın gerçekleşip gerçekleşmeme durumu ortaya çıkmaktadır.

Çalışma İstatistiki Bölge Sınıflandırmasında TR82 Bölgesini kapsamaktadır. TR82 Bölgesini oluşturan Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerinin bölgesel kalkınmaya ve Türkiye ekonomisine olan katkılarının belirlenmesini, illerin ekonomik kalkınma düzeylerinin araştırılmasını hedeflemektedir. Ayrıca Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerinin karşılaştırmalı olarak Türkiye ekonomisine etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma ile politika yapıcılarına özellikle ekonomik büyüme odaklı teşvik politikalarının bu iller bazında geliştirilmesine ışık tutacaktır. Bu çalışma, ekonomi odaklı araştırmalarda il bazında büyümeye katkıların araştırılması konusunda araştırmacılara farkındalık kazandıracaktır.

Çalışma içerisinde ilk bölüm bağlamında ekonomik büyüme kavramı açıklanarak, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler anlatılmakta ve bununla birlikte ekonomik büyümenin türleri ve alanları hakkında da bilgiler verilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde daha özelleştirilmiş bir ekonomik büyüme incelenerek, Türkiye içerisindeki ekonomik faaliyetlere değinilmekte ve açıklamalar yapılmaktadır. Ekonomi büyüme GSYİH aracılığı ile ölçüldüğünden bölüm içerisinde Türkiye'de yaşanan ekonomik kalkınma hareketleri gelir, harcama ve üretim açısından GSYİH oranları bağlamında ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye ekonomisi içerisinde önemli yer tutan işgücü, kamusal harcamalar, enflasyon ve ülkenin ekonomi alanında yaptığı uygulamalar ile ilgili bilgiler de bölüm içerisinde ifade edilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Çankırı, Kastamonu ve Sinop bağlamında yapılan araştırmalara değinilmektedir. Bu anlamda Çankırı'nın nüfusu ve işgücü bilgilerinin de yer aldığı bölüm kapsamında, Çankırı'nın iktisadi görünümü de açıklanmaktadır. Bölümün son kısmında ise Çankırı'nın iç ve dış piyasalardaki yeri saptanmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye ile Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerinin karşılaştırması yer almaktadır. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme de bulunulmaktadır.

2. BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme temel anlamı itibariyle ülkenin üretim düzeyinin ve bu düzeye bağlı olarak kazandığı gelirin eski dönemlere kıyasla artış göstermesi durumunu tanımlamaktadır. Gelir ve üretimlerde yaşanan artışın zaman içerisinde yükselişi ülke açısından olumlu bir durum olarak öne çıkmaktadır (Akiş, 2010, s. 7).

Ülke içerisinde üretimi yapılan tüm hizmet ve malların ölçümünün yapılması sonucu, ülkedeki istihdam oranları hesaplanabilmekte, ayrıca geçmiş dönemler ile kıyaslama yapılarak ekonomik kalkınmanın gerçekleşip gerçekleşmeme durumu ortaya çıkmaktadır (Harvey ve Johnson, 1973, s. 13).

Ülke içerisinde ekonomik büyümenin varlığı ya da miktarının belirlenmesi amacıyla en fazla kullanılan yöntem GSYİH hesaplamalarıdır. GSYİH ölçümleri ile ülkenin belirli dönemler içerisinde üretim faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ekonomik getirileri ortaya koyulmaktadır. Üretilen ürünler ile bu ürünlerin ücretleri arasında bir çarpım yapılarak "nominal GSYİH" hesaplanmaktadır. Bu ürünlerin belirli bir yıl içerisinde piyasa içerisindeki fiyatlar ile çarpılması ise "reel GSYİH" miktarını belirlemektedir (Ünsal, 2017, s. 6-11).

GSYİH iki biçimde anlam bulmaktadır. İlk tanım ülkenin sahip olduğu ekonominin tüm vatandaşların geliri olarak değerlendirilmesi şeklindedir. Diğer tanımlama ise üretimi gerçekleştirilen her şey için yapılan harcama miktarıdır. Bu bağlamda bu iki tanımda aslında bir bakıma aynı anlama gelmektedir. Ekonomik sistem içerisinde yapılan harcamalar ayrıca satıcının da geliri olduğundan harcama ve gelir birbirine denk olmaktadır.

Ekonomi içerisinde yer alan değişkenler stok ve akım değişkenleri olmak üzere iki şekilde bulunmaktadırlar. GSYİH, bir dönem içerisinde hesaplamalar yaptığından akım değişkenliği niteliği taşımaktadır. Bu anlamda çeyrek dönem, yarım dönem ve tam dönem olarak hesaplamalar yapılmaktadır (Mankiw, 2013, s. 18-20).

GSYİH verilerinin yıllar içerisindeki değişimi ortaya koyulmak istenildiğinde; yani ülkenin ekonomik büyümesi hesaplanmak istendiğinde, nominal hesaplamalar yerine reel GSYİH hesaplamaları yapılmaktadır. Bu hesaplamalarda fiyat ve miktarlarda yaşanan değişimler ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Bu hesaplama, birbirinden ayrı yıllarda yapılan üretimler ve fiyatlandırmaların kıyaslanması yoluyla yapılmaktadır. Hesaplamalar da Laspeyres ve Paasche isimli iki ayrı endeks kullanılmaktadır. Laspeyres endeksi ile yapılan hesaplamalar "başlangıç yıllarını" temel alarak yapılmaktadır. Paasche endeksi ile yapılan araştırmalarda ise "son yıl içerisinde" geçerli olan fiyatlar temel alınmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan sorun ise ürünlerin son yılları ve ilk yılları arasındaki dönemlerin çok uzun olması neticesinde ürün fiyatları birbirleri ile çok zıt farklılıklar gösterdiğinden gerçek sonuçlara ulaşılması zorlaşmaktadır. Bu zorluğu ortadan kaldırabilmek amacı ile Fisher endeksi adı verilen yeni bir endeks türü geliştirilmiştir. Fisher endeksi ile yapılan hesaplamalarda temel mantık ürünün fiyat analizinin hesaplanan yıldan bir önceki yıl ile birlikte yapılması durumu bulunmaktadır. Bu anlamda Paasche ve Laspeyres endekslerinden de elde edilen verilerin ortalama değerleri alınmakta ve GSYİH oranı hesaplanmaktadır (Jones, 2014, s. 29-33).

Ekonomik büyüme miktarında hesaplamalar yapılırken büyüme oranları içeriğinde barındırdığı özelliklere göre isimlendirilmektedirler. Uzun süreli bir büyümenin ortalama değeri tespit edilerek yapılan ve büyümenin gidişatı ile ilgili kaynaklık sağlayan büyüme oranları "trend büyüme oranları" şeklinde adlandırılmaktadır. Ülkede büyüme meydana gelirken işsizlikte bir artış yaşanmaması durumunda ise bu durum "doğal büyüme" olarak adlandırılmaktadır. Üretim süreçlerinin tamamının aktif bir biçimde çalıştığı ve ekonomik sistemler içerisinde yer aldığı dönemlerde yaşanan büyüme ise "potansiyel büyüme" olarak tanımlanmaktadır (Kaynak, 2011, s. 3).

Sanayi ülkelerinde büyüme olgusu farklı şekilde açıklanmaktadır. İşçi ve sermaye için "çıktı miktarları" zaman içerisinde artış göstermektedir. Bu miktarlar birbirleri ile aynı düzeyde yükselmektedir. Bu anlamda sermaye açısından yapılan stok, GSYİH oranlarında bir değişim meydana getirmemektedir. Sermayelerin gelir kaynağı olan faizler uzun dönemler içerisinde sabit bir miktarda kalmaktadır. Ayrıca işçi maaşlarının ödenmesi için toplam gelirden alınan miktar ve sermaye geliri için

toplam gelirden alınan miktarda sabit değerler ile ifade edilmektedir (Doepke vd., 1999, s. 96).

Gelişmiş ülkeler içerisinde mal ve hizmet üretimlerinde sürekli bir artış düzeni yaşanmaktadır. Bu anlamda ülke ekonomisi içerisinde üretim ne denli yüksek olursa aynı oranda bir tüketimde olacağından ileriye dönük yatırım ve tasarruflar da artış yaşanmaktadır. Ekonomik büyümenin ortaya çıkabilmesi için iki ana yol bulunmaktadır. Bunlardan ilk işgücünün, sermayenin ve kaynakların arttırılması ile üretimin fazlalaşması ile birlikte ortaya çıkan büyümedir. Diğeri ise üretim süreçlerinin daha verimli hale getirilmesidir ki; bu da temelde üretimin artmasını tetikleyen bir durumdur. Üretim içerisinde yer alan "girdiler" tanımsal olarak "üretim faktörü" olarak açıklanmaktadırlar (Abel vd., 2014, s. 61).

2.2. Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörler

Bu başlık altında yer alan alt başlıklar içerisinde ülkelerde ekonomik büyümenin ne çeşitle ve hangi alanlarda olduğu açıklanmaktadır. Bu anlamda ekonomik büyümeyi tetikleyen faktörler ile ilgili bilgilendirmeler alt başlıklar yardımıyla yapılmaktadır.

2.2.1. Beşeri Sermaye

Sermaye, çoğunlukla maddi değeri bulunan şeyleri temsil eden, işletmeler açısından yatırım ve üretim amaçlı kullanılan şeyleri tarif eden genel bir kavramdır. Diğer bir anlamıyla kişinin eğitim alması, kurslara katılması, sağlık alanı içerisinde yaptığı harcamalar, ahlâki kuralları öğrenmesi vb. konular kişinin gelirini arttırıcı etkilerde bulunduğundan eğitim ve öğretim, sağlık gibi alanlarda sermaye içerisinde yer almaktadır. Ancak bu beşeri yatırımlar kişiyi geliştiren ve iyileştiren durumlar olarak etki göstermektedir. Yani beşeri sermaye, kişiye özgü olmakla birlikte sahibine bağımlı bir biçimde ilerlemektedir (Becker, 1993, s. 385-394).

Beşeri sermaye, kişinin sahip olduğu tüm nitelikleri temsil etmekte ve bu anlamıyla bu özellikler kişinin sermayesi olarak değerlendirilmektedir. Bu şekliyle kişinin

sermayesini arttırmak için eğitim, gibi alanlara yatırım yapması kendisi açısından olumlu anlam taşımaktadır. Beşeri sermaye, "Solow büyüme modeli" içerisinde "sermaye stoku ve işgücü" ile birlikte "açıklanamayan artık büyüme miktarının" saptanmasıyla öne çıkan bir alan olmuştur. Bu bağlamda 20. yy'de GSYİH oranı hesaplamalarında "açıklanamayan artık oran" gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerde %85 oranlarında saptanmıştır (Goldin, 2016, s. 2-3).

Neoklasik anlamda oluşturulan büyüme modeli bağlamında yapılan kişi başına düşen gelirde yaşanacak büyüme hesaplamaları, teknolojik gelişmelere de bağlıdır (Barro ve Salai-Martin, 2004, s. 19). Teknolojinin gelişmesi için eğitim anlamında çok kaliteli eğitim almış kişilere ihtiyaç duyulduğundan, eğitimin hem beşeri sermayede hem de ülkenin ekonomik kalkınmasında aktif rol oynadığı görülmektedir (Son, 2010, s. 10).

Neoklasik modelin temelinde Romer tarafından ortaya atılan ekonomik ilerleyiş için gerekli beş temel durumun üç tanesi yer almaktadır. Aşağıda verilen maddelerden ilk üç tanesi Neoklasik büyüme modelinin temelini oluştururken, kalan iki madde ise İçsel büyüme modelleri içerisinde değerlendirilmektedir (Romer, 1994, s. 11-13) ;

- *Piyasa içerisinde var olan, ekonomiye etki eden ve piyasada varlığını sürdüren birden çok işletme bulunmaktadır.*
- *Teknolojik ilerleme sayesinde yeni ortaya çıkan ürünler, aynı zaman dilimi içerisinde pek çok kişi tarafından kullanıldığından farklılık göstermektedir.*
- *Kaynak kullanımında artış yaşandığı durumlarda, bu durum aynı zamanda daha fazla üretime de yol açmaktadır.*
- *Teknolojik gelişim insan kaynaklı bir olgudur. İnsanlarda yaşanan beşeri sermaye gelişimi aynı zamanda teknolojik gelişmeleri de tetiklemektedir.*
- *Yeni ortaya çıkarılan bir teknolojik icat, bu icadı yapan kişinin veya işletmenin "tekelinde" bulunmaktadır. Bu anlamıyla yeni oluşturulan bu icat rakibi bulunmayan bir mal olduğundan üreticisine "tekel kârı" sağlamaktadır. Bu ürünler kamu malı statüsünde yer almamaktadırlar.*

Solow modeli, teknolojiyi ve teknolojik gelişmeleri; ayrıca teknolojik ürünleri, kamu malı olarak değerlendirse de yeni ortaya çıkan teknolojik ürünlerde kamu malı olma süreci ilerleyen dönemlerde meydana gelmektedir. Çünkü bu yeni buluşlar, işletmelerin ve özel sektör firmalarının ar-ge çalışmalarına yatırım yapmaları sonucu ortaya çıkmaktadır (Romer, 1994, s. 11-13).

Beşeri sermayenin belirlenmesinde geleneksel anlamda üç ana ölçüm yer almaktadır. Bu ölçümler; gelir temelli ölçümler, maliyet ölçümleri ve çıktı ölçümleri olarak adlandırılmaktadır.

Çıktı ölçümleri, öğretim faaliyetlerini, kayıt miktarlarını, yetişkinlerin eğitimlerini ve ortalama olarak "okullaşma" yılı yöntemlerini içermektedir. Maliyet temelli ölçümler içerik bakımında eğitim alanı içerisinde yapılan harcamaları dikkate almaktadır. Gelir temelli ölçümler ise, kişilerin zaman içerisinde geçtikleri eğitim süreçleri sonucunda gelirlerini ölçmektedir. Kısaca tüm süreç sonrasında eğitim faaliyetlerinin kişinin geliri üzerinde ne denli etkili olduğunu saptamaya çalışmaktadır. Günümüzde, bu modeller büyük ölçüde etkinliğini yitirmiştir. Çünkü OECD tarafından yapılan uluslararası karşılaştırmalarda beşeri sermaye ölçüm sistemi kullanılmaktadır. Bu anlamda "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı" da 1990 senesinden beri bir "Beşeri Kalkınma Hesaplama Endeksi- BKE" oluşturmaktadır (Kwon, 2009, s. 6-15).

BKE, ülke kalkınmasında sadece ekonomik büyümenin değil, bunun yanı sıra ülke vatandaşlarının da gelişmişlik düzeylerinin etkili olduğunu saptamak amacıyla geliştirilmiş bir endekstir. Bu endeks yaşam süresi, sağlıklı bir hayata sahip olma durumu, bilgi seviyesi, kaliteli yaşam şartları gibi birçok değişken verilerine göre hesaplanmaktadır (UNDP, 2021). Altta yer alan tablo içerisinde bazı ülkelerin 2021 yılına ait BKE oranları yer almaktadır.

Tablo 2.1: Seçili ülkelerin 2021 yılı beşeri kalkınma endeksleri

Ülkeler	Beşeri Kalkınma Endeksi
1- Norveç	0,957
2- İrlanda	0,955
6- Almanya	0,947
8-Hollanda	0,944
13- İngiltere	0,932
17- ABD	0,926
19- Japonya	0,919
40- Macaristan	0,854
52- Rusya	0,824
53- Belarus	0,823
54- Türkiye	0,820

Kaynak: UNDP, 2021

Tablo 2.1 ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa Türkiye, 189 ülkenin bulunduğu endeks hesaplamalarında 54. sırada bulunmaktadır. Tablonun ilk sırasında yer alan Norveç ile Türkiye arasında kişi başı milli gelir farkı neredeyse 3 kattır.

2.2.2. Fiziki Sermaye

Fiziki sermayeler; araçlar, makineler, binalar vb. üretim süreçleri içerisinde kullanılan sağlam mallar olarak açıklanmaktadırlar. Bu unsurlar "rakip mal" özelliği taşıdığından bir kişi tarafından kullanılan üretim aracı bir başkası tarafından aynı süreçte kullanılmamaktadır. Fiziki sermaye araçları üretim süreçleri vasıtasıyla oluşturulmuş ve bu üretim süreçlerinin tamamlanmasının ardından bu araçlar da üretim süreçlerinde kullanılmaktadır. Bu anlamıyla fiziki sermaye araçları "üretim araçları" şeklinde nitelendirilmektedir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004, s. 24).

Ülke ekonomisinin kısa dönemli olmayacak bir biçimde büyüme eğilimi gösterebilmesi için ülke içerisinde teknolojik anlamda bir ilerleme ve üretim süreçlerinde bir verimlilik artışı yaşanması gerekmektedir. Üretim içerisinde yer alan fiziki sermayede artış yaşanabilmesi adına ekonomi içerisinde "tasarruf etme" alanı yer almalıdır. Gelişmekte olan ülkeler içerisinde yaşayan kişilerin hayatlarını devam ettirebilecek miktarda kazanç elde ettikleri için yatırım oranları düşüktür. Bu ülkelerde geleceğe yönelik bir yatırım planlaması yapıldığında çoğunlukla borçlanma araçlarından faydalanılmaktadır (Boyes ve Melvin, 2013, s. 369- 370).

Ekonomik bir düzen içerisinde yer alan bireylerin yapacakları yatırım miktarları gündelik tüketimleri ile gelecekten beklentileri arasındaki anlamlı hesaplamalar ile ortaya çıkmaktadır. Tüketimin kişiye sağladığı fayda, ülke içerisinde bulunan faiz oranları, kişinin sahip olduğu servet vb. birçok değişken bu hesaplamalar içerisinde etki sahibidir. Bu anlamda ülke içerisinde yapılan yatırım miktarının tasarruf miktarıyla eşdeğer olduğu belirtilmektedir (Barro ve Salai- Martin, 2004, s. 25).

2.2.3. Nüfus, İşgücü Ve İstihdam

Ülke içerisinde yaşayan ve 16 yaşından büyük tüm nüfus, işgücü nüfusu olarak tanımlanmaktadır. Bu yaş grubu içerisinde bulunan tüm çalışan, çalışmayan, yaşlı, genç vb. tüm kişiler ülkenin işgücünü oluşturmaktadır. Ancak burada dikkat çeken nokta bu nüfus içerisine herhangi bir iş ve faaliyet göstermeye, iş aramayan kişiler dahil edilmemektedir. İşgücü nüfusunun genel nüfus üzerine oranı, "işgücüne katılım oranını" ortaya çıkarmaktadır (Ünsal, 2011, s. 115-116).

İşgücü, ülkenin ekonomik büyümesini doğrudan etkileyen bir faktördür. Ülke içerisinde işgücüne katılım miktarı, işgücünün niteliğini, niceliğini, üretilen malların değerini ve ülkenin toplam gelirini etkilemektedir (Akiş, 2010, s. 56).

Solow modeli bağlamında üretilen malların miktarı, sermaye ve işgücüne bağlı olarak şekillenmektedir. Bu anlamda işgücü ve sermaye başına üretilen ürün miktarı sabit ve denktir. Bu sebeple her bir çalışan için arttırılan sermaye miktarı doğrudan işgücü verimliliğinin de artmasına neden olmaktadır (Mankiw, 2013, s. 207-208).

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde doğum oranları daha yüksek olduğundan işgücü nüfusu diğer gelişmiş ülkelere göre daha hızlı büyümektedir. Ancak işgücünün devamlı olarak artması direkt anlamda ekonomik büyümeyi ortaya çıkarmamaktadır. Artan işgücünün yanı sıra teknolojik gelişmelerin yaşanması ve üretim araçlarının da çoğalması gerekmektedir. İşgücünün artması sonucunda, bu artışın miktarı, üretilen "çıktı" miktarında işgücü katkı oranıyla ölçülmektedir (Boyes ve Melvin, 2009, s. 370-371).

Çıktı miktarının arttırılmasında kullanılan bir başka yöntem ise istihdam sağlanmasıdır. İşgücü olarak yetkin ve çalışma potansiyeli olan kişilerin iş bulamaması mevcut işgücü potansiyelinin değerlendirilememesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda iş bulamayan kişilerin mevcut iş gücü içerisindeki payı "işsizlik oranını" olarak tanımlanmaktadır. Bu oranın artış gösterdiği ülkelerde GSYİH miktarında bir azalma yaşanmaktadır (Dornbusch ve Fischer, 1993, s. 11).

2.2.4. İhracat

> İhracat, tanım olarak, "*bir malın, ülkeye ait gümrük bölgesinin dışına çıkarılması veya gümrük bölgesi dışı sayılan serbest bölgelere aktarılması ya da yetkili dış ticaret otoritesince ihraç benzeri çıkış ve işlemlerin kabul edilmesi*" biçiminde açıklanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021).

Bu anlamı bağlamında ihracat, ülkedeki malların dış ülkeye aktarılması olarak ifade edilebilir. İhracat sayesinde elde edilen ekonomik kazanç "değişim ve uzmanlaşma" olmak üzere iki ayrı alana ayrılmaktadır. Değişim temelli kazançlar, ülkenin birden fazla ürün üretip ihraç etmesiyle oluşmaktadır. Ticaretin gerçekleştiği kişiler arasında yaşanan değişim sayesinde maddi kazanç elde edilmekte ve taraflar bu kazançtan daha fazla alabilmek için kendi ticaret sınırlarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Bu anlamda taraflardan biri diğer tarafa göre daha fazla kazanç elde etmektedir. Ancak bu noktada iki tarafında anlaşmalı bir biçimde ticari işlemleri ilerletmesi eşit kazanç elde edilmesine neden olmaktadır. Bu anlamlarıyla değerlendirildiğinde ihracat yapan firmaların ticaret pazarı içerisinde işbirliği ve rekabet unsurları aynı anda bulunmaktadır (Melvin vd., 1995, s. 66-68).

İhracat alanı içerisinde temel mantık ülkenin uzman olduğu alanlar içerisinde en iyi biçimde üretim yapması ve bu üretim çıktılarını diğer ülkelere pazarlamasıdır. Bu anlamda ihracat yapan ülke uzman olduğu ürünlere yönelerek bu ürünlerin üretimini ve ihracatını hızlandırmakta, aynı zamanda ülkenin ihtiyaç duyduğu ürünleri de diğer alanlarda uzmanlaşmış ülkelerin ürettiği ürünleri ithal ederek karşılamaktadır (Krugman ve Obstfeld, 2009, s. 27). Teoride ülkelerin tam istihdam ile; yani işsizlik hesaba katılmadan, çalıştığı varsayılsa da gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde işsizlik olgusu göz ardı edilemeyecek bir durumdur. İhracatın artması ile birlikte ülkede işgücü ihtiyacı artacağından işsizlikte bir düşüş meydana gelmektedir (Appleyard vd., 2010, s. 422).

İhracat işlemlerinin ülkeler açısından faydalı ve ekonomik katkı kazandırdığı düşüncesi hakim olsa da bazı düşünürler, gelişmekte olan ülkelerin ihracat faaliyetlerinde bulunmasının ülke açısından kârlı değil, zararlı bir durum olduğunu belirtmektedir. Sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler çoğunlukla birlikte ticaret yapmaktadır ve bu ticaret genellikle gelişmekte olan ülkelerden sanayi

ülkelerine doğru olmaktadır. Az gelişmiş ülkeler ise hammadde ve tarım ürünleri gibi "birincil ürünler" ve tekstil ürünleri gibi teknoloji ihtiyacının az olduğu, emek gücüne ihtiyaç duyan ürünleri üretip, ihraç etmekte ve teknolojik ürünleri ise diğer gelişmiş ülkelerden ithal etmektedir. Ancak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birincil ürün ihracatı ve teknoloji yardımıyla üretim yapma süreçleri; bu süreçlerin sonrasında elde edilen ürünlerin ihracatı, gelişmiş ülkeler tarafından engellenmektedir. Bu anlamda gelişmekte olan ülkelerin ihracat gelirlerinde gelişmiş ülkelere nazaran fazla bir artış yaşanmamaktadır (Carbaugh, 2019, s. 240-241).

2.2.5. Gelir Yönünden GSYİH

Gelir anlamında yapılan GSYİH hesaplamaları, ülke içerisinde yıllık süreçte üretimde bulunan üretim araçları yoluyla üretilen hizmet ve mallar sayesinde kazanılan kazancı temel alan hesaplamalardır. Hesaplama dâhilinde, üretim araçlarının üretim süreçleri içerisinde bulunmasıyla birlikte elde edilen emeğin ücreti "brüt katma değerlerine" eşittir. Kısaca GSYİH, rant, kâr payı, ücret ve faizin toplamıyla ortaya çıkmaktadır (Mondiru vd., 2016, s. 14-17). Formül olarak gösterimi ise şu şekildedir:

N: Ücret,

F: Faiz,

R: Rant,

K: Kâr olmak üzere, GSYİH= N+R+K+F şeklinde ifade edilmektedir.

2.2.6. Harcamalar Yönünden GSYİH

Harcamalar anlamında yapılan GSYİH hesaplamaları, ülke içerisinde yıllık süreçte üretimde bulunan üretim araçları sayesinde üretilen hizmet ve mallar sayesinde kazanılan kazancın kullanımını temel almaktadır. Hesaplamalarda yıllık anlamda yapılan tasarruf miktarlarının tamamının gayri safi yatırım harcaması olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda bu yatırım harcamalarının içerisine "stok değişimleri"

de dâhil edilmektedir. Tüm bu bilgiler bağlamında GSYİH, tüketim, kamu ve yatırım harcamalarının toplanması ve bu toplamın ithalat ve ihracat arasında bulunan fark ile birleştirilmesi ile ortaya çıkmaktadır (Berisha vd., 2014, s. 10). Formül olarak gösterimi ise şu şekildedir:

C: Tüketim Harcamaları,

G: Kamu Harcamaları,

I: Yatırım Harcamaları,

M: İthalat,

X: İhracat olmak üzere; GSYİH= I+G+C+(M-X) şeklinde ifade edilmektedir.

2.2.7. Üretim Yönünden GSYİH

Üretim açısından yapılan hesaplamalar, ülkede yıllık bazda üretilen ürünlerin toplam değerini esas alan bir hesaplama biçimidir. Bu anlamda hesaplama içerisine yalnızca üretim sürecinden çıkan ürünler dâhil edilmekte, ara mallar hesaplama içerisinde bulunmamaktadır. Üretim, brüt anlamda bir katma değer ortaya çıkardığından ara mallar hesaplamadan hariç tutulmaktadır (Parasız, 1996, s. 18). Formül olarak gösterimi ise şu şekildedir:

T: Ürün Sayısı,

M: Ürün Fiyatı olmak üzere; GSYİH= M x T şeklinde ifade edilmektedir.

Üretim yöntemiyle hesaplamalar yapılmasının temel amacı ülke içerisinde üretimi yapılan ürünlerin üretim değerlerinin belirlenmesidir. Bir üretim süreci içerisinden geçerek nihai anlamda ortaya çıkan ürünlerin, piyasa içerisindeki değerleri ile kıyaslanması ile üretimi gerçekleştiren bu hizmet alanının "Gayri Safi Üretim Değerine" ulaşılmaktadır. Ara malların dâhil edilmeme sebebi ise şu şekilde örneklendirilebilmektedir. Bir otomobilin üretiminin bitmesinin ardından bu ürün GSYİH içerisinde yer alırken bu otomobilde yer alan tekerlekler, lastikler vb. ürünler

GSYİH içerisinde değerlendirilmemektedir. Çünkü bu yan ürünler otomobilin değeri içerisine dâhil edilmektedir. Bu anlamda ara mallarında GSYİH içerisine dahil edilerek hesaplama yapılması, GSYİH miktarını arttırmakta ve bu artış doğru bir artış olmamaktadır. Bu bağlamda bir hesaplama problemi yaratacağından dahil edilmezler.

3. BÖLÜM
TÜRKİYE EKONOMİSİ, ÇANKIRI, KASTAMONU VE SİNOP İLLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

3.1. Türkiye'de Ekonomik Büyüme İle İlgili Çalışmalar

Kara (2005), Türkiye'de ekonomik büyümenin istihdam anlamındaki etkilerini araştırdığı çalışmasında, Türkiye'de meydana gelen büyüme ile istihdamın olumlu ve anlamlı etkiler meydana getirmediğini saptamıştır. Türkiye'de hızla artan nüfus, göç hareketleri, piyasa dalgalanmaları, işgücü piyasasının nitelikli olmayışı gibi etkenler ekonomik büyüme gerçekleşse dahi istihdamda gözle görülür bir artışı tetiklememektedir. Bu anlamda Türkiye dâhilinde büyük bir istihdam sorunu mevcut olduğu görülmektedir. Bu anlamda birçok alan gelişme gösterse de, nüfusun hızlı bir biçimde artması ve tarım alanlarında eksik işgücü sorunu genel işsizlik ve istihdam oranın da bir düşüş yaşanmamasına neden olmaktadır.

Aslan ve Korap (2006), tarafından yapılan bir araştırmada Türkiye içerisinde yaşanan finansal gelişimler ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin varlığı konu edinilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre ülkede meydana gelen finansal gelişmelerin ekonomik büyüme ile uzun dönemli bir ilişki içerisinde olduğu saptanmıştır. Ancak finans sisteminin gelişim düzeyi bu ilişkiyi belirleyen ana etken olarak öne çıkmaktadır.

Aslan (2008)'ın yaptığı bir araştırmada Türkiye'de yaşanan ekonomik büyümenin içerisinde turizm faaliyetlerinin yeri saptanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda yapılan çalışmanın sonuçlarına göre özellikle son 15 yıllık süreç içerisinde turizm faaliyetlerinin Türkiye ekonomisinin büyümesinde etkin bir biçimde rol oynadığı görülmektedir.

Telatar ve Terzi (2009), Türkiye'de yaşanan ekonomik büyümenin cari işlemler ile dengesini araştırmak üzere bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Konu hakkında birçok araştırma yapan Telatar ve Terzi, bu anlamda ekonomik büyüme ile cari işlemler arasında; büyüme miktarından cari işlemlere doğru olacak biçimde bir bağıntı ortaya koymuştur.

Topçuoğlu ve Bozkurt (2013) tarafından yapılan bir araştırma sonucunda ise Türkiye'deki ekonomik büyüme ile turizm arasındaki ilişkinin bölgesel anlamda farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda özellikle kıyı kesimlerde yer alan şehirlerde yürütülen ve kış turizmi bağlamında önemli kayak merkezlerinin yer aldığı şehirler ekonomi anlamında Türkiye ekonomisinin büyümesinde etkin rol oynamaktadır.

Çalışkan, Karabacak ve Meçik (2013), eğitim ve ekonomik büyüme ilişkisini Türkiye bağlamında inceleyen bir çalışma yapmış ve bu çalışma bağlamında, eğitimin ekonomik büyümeyi doğrudan ve olumlu anlamda etkileyen bir yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim gören kişi sayısının artması ve nitelikli eğitim verilmesi daha nitelikli kişiler yetiştirileceğinden ülke ekonomisinin kalkınmasında aktif rol oynayıcı bir görev üstlenmektedir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye içerisinde orta öğretim düzeyinde eğitim gören kişi sayısında yaşanan %1'lik artışın GSYİH oranında %0,2'lik bir artış meydana getirdiği saptanmıştır.

Taban ve Şengür (2014) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki ekonomik büyüme ile Ar-Ge sektörünün ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışma bağlamında 1990 ve 2012 yılları arasındaki veriler kullanılmış ve bu veriler ışığında uzun dönemli yapılan Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyümeye olumlu anlamda katkı sağladığı gözlenmiştir.

Sancar ve Polat (2015) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki ekonomik büyümenin enerji tüketimi ve ithalat ile olan ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlara göre enerji tüketiminin ve ithalatın uzun dönemde GSYİH içerisinde etkisi bulunduğu saptanmıştır.

Bayar (2014), tarafından yapılan araştırma içerisinde Türkiye'de ki enerji kullanımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmıştır. Bu anlamda özellikle sanayi devrimi sonrasında dünyada artan enerji kullanımı ekonomik anlamda birçok etkisiyle birlikte küreselleşen bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Çalışma bağlamında ulaşılan sonuca göre; enerji kullanımının ekonomik büyüme ile olan ilişkisi kısa vadeli değil, daha çok uzun vadeli bir ilişkidir. Yani kısa dönemli enerji kullanımlarının ekonomik büyüme anlamında iyi etkileri olsa da uzun dönemli enerji kullanımlarının ekonomik büyüme anlamında ülkeye olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Arısoy (2015), çalışmasında Türkiye'deki ekonomik büyüme ile kamusal harcamalar arasındaki yakınlığın ölçülmesi üzerine bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışma bağlamında devletin kamusal harcamaları ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedenselliğe ulaşılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre uzun dönemler içerisinde kamusal harcamaların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği, kısa dönemlerde ise herhangi bir etkisi bulunmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

İzgi ve Yılmaz (2018), tarafından ithalat ve ihracatın ekonomik büyüme ile olan etkisinin ölçüldüğü bir çalışma yürütülmüş ve bu çalışma bağlamında büyüme, ithalat oranları, ihracat oranları gibi birçok değişken dikkate alınarak incelemeler yapılmıştır. Bu anlamda ithalat ve ihracat oranlarında yaşanan artışın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyen bir görünümü olduğunu saptanmıştır.

3.2. Sinop İli ile İlgili Çalışmalar

Demir (2015) çalışmasında Sinop'a tatil yapmaya gelen yerli turistlerin turizme dair talep seviyelerini etkileyen etkenlerin tekrardan satın alma tutumlarına etkisinin neler olduğunun tespit edilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada, turistlerin tekrardan satın alma kararlarını etkileyen etkenler; "*ekonomik, sosyal, çevresel ve diğer (reklam, tanıtım)*"şeklinde saptanmıştır.

Uzun, Uzun, Yılmaz ve Zeybek (2005) yaptıkları çalışmada Sinop ili sınırları içinde yer alana Erfelek Çağlayanları hakkında bilgi vermeyi ve bölgeyi tanıtmayı hedeflemiştir.

Bayram (2018) tarafından yapılan çalışmada kadın girişimciler ve turizm konusu ele alınmıştır. Çalışmada Sinop ilindeki örnek kadın girişim faaliyetleri ve bu konu hakkında çözüme kavuşturulması gereken konular hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

Doğancili ve Oruç (2016) gerçekleştirdikleri çalışmada cezaevlerinin müzeye dönüşüm süreci incelenmişlerdir. Çalışmada örnek cezaevi olarak Sinop cezaevi ele alınmıştır.

Alcan, Alcan, Demir ve Öztürk (2017) gerçekleştirdikleri çalışmalarında Sinop ilinde yaşayanların turizm konusundaki taleplerinin yapay sinir ağları metoduyla tahmin etmeyi amaçlamışlardır.

Aytuğ, Eryılmaz, Uçar ve Can (2020) yaptıkları çalışmada Sinop ilinde yer alan alternatif turizm faaliyetlerini SWOT analiz yöntemini kullanarak incelemişlerdir.

Aydın (2017) yaptığı çalışmasında, Sinop ilinin sahip olduğu alternatif turizm kaynaklarını analiz ederek, yerli turistlerin alternatif turizm faaliyetleriyle ilgili algılarının saptanması hedeflemiştir. Çalışmaya 421 yerli turist katılım göstermiştir."*Doğa turizmi ve kültür turizmi*" Sinop için uygun turizm türü olarak kabul edilirken, "*gastronomi turizmi, yat ve kruvaziyer turizminin*" de Sinop'ta uygulanabilir bir turizm türü olduğu belirtilmiştir.

Yılmaz ve Zorlu (2018) gerçekleştirdiği çalışmalarında, sürdürülebilir turizm çerçevesinde Sinop destinasyonunun daha verimli şekilde yorumlanmasına dair alınması gereken tedbirlerin neler olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Met (2012), Sinop ilinin turizm faaliyetlerine yönelik gerçekleştirdiği bir çalışmasında turizm faaliyetleri ile yöresel gelişim arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada Sinop ili için turizmin gelişimi için çeşitli stratejisi önerilerinde bulunulmuştur.

Kandemir ve Ergin (2018) yaptıkları çalışmada bölgesel gelişme kapsamında kalkınma ajanslarının faaliyetleri hakkında bilgi vermişlerdir. Bu çalışmada Kastamonu, Sinop ve Çankırı illeri ele alınmıştır.

Karaçar (2018) çalışmasında turizmcilik bölümünde okuyan üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada belirlenen amaca erişmek için anket formu kullanılmıştır. Toplanan veriler SPSS paket programı yoluyla analiz edilmiştir.

İpar ve Tırıl (2014), yaptıkları çalışmalarında Sinop şehrinin kırsal turizm potansiyeli ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmuştur. Çalışmada GZFT analiz yöntemi kullanılmıştır.

Bayram (2019) çalışmasında Sinop şehrinin turizm odaklı gelişimine dair turist rehberlerinin rolleri ve görüşlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.Çalışma Sinop'taki turist rehberlerinin Sinop'un turizmine olan katkılarını, faydasını, Sinop ilinin

tanıtımına olan etkilerini ve ilin turizm potansiyeli ile ilgili izlenimlerini, il turizminin geliştirilmesi için neler yapılması gerektiğinin belirlenmesini amaçlamaktadır.

3.3. Kastamonu İli ile İlgili Çalışmalar

İbret, Aydınözü ve Uğurlu (2015) yaptıkları çalışmalarında Kastamonu ilindeki kültür ve inanç turizmiyle ilgili bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada; Kastamonu ilinin kültür ve inanç turizmi açısından önemli olan yerleri hakkında durum tespiti yapılmıştır.Çalışmada SWOT-GZFT analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, Kastamonu ilinin kültür ve inanç turizmi bakımından durumunu belirlemek ve Kastamonu'nun tanıtımını yapmak olarak belirlenmiştir.

Gürbüz (2005), çalışmasında Kastamonu iline gelen yerli turist profilini belirlemeye yönelik bir uygulamaya yer verilmiştir. Bu çalışmanın genel amacı, Kastamonu'ya gelen yerli turistlerin profillerini belirlemek şeklinde ifade edilmiştir.Çalışma, turist profiline dair faaliyetler Kastamonu'ya gelen turistlerin farklı nitelikleri hakkında bilgi vermektedir.

Zengin, Koç ve Ulama (2019) gerçekleştirdikleri çalışmalarında Kastamonu şehrinin doğa turizmi potansiyelinin alternatif turizm faaliyetleri çerçevesinde değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Dilek ve Çakmak (2017) çalışmalarında helal turizm eğilimleri hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmada Kastamonu şehrini kapsayan bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonunda Kastamonu şehir merkezinde yaşayanların helal turizme yoğun bir ilgisinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Çeven (2018) çalışmasında, girişimci sağlığı ile girişimcilik düzeyi ve girişimcilik eğilimi ilişkisini konu edinmiştir. Çalışmada Kastamonu şehrinde bir ticaret sektörü uygulamasına da yer verilmiştir.

Dilek (2016) çalışmasında Kastamonu ilinde ticaret faaliyetlerinin önündeki engellerin tespit edilmesi ve bu konuda çeşitli çözümler sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmada halk sağlığı sorunları ve ulaşım sistemi yetersizlikleri temel problemler şeklinde saptanmıştır.

Aydoğdu ve Duman (2017) çalışmalarında gastronomi turizmini destinasyon çekicilik unsuru olarak ele almış ve Kastamonu ilinin gastronomi kültürünü incelemeye almışlardır.

Kandemir ve Kürkçü (2016) yaptıkları çalışmada bölgesel gelişme bağlamında kalkınma ajanslarının faaliyetleri hakkında incelemeler yapmışlardır. Çalışmada incelenen iller arasında Kastamonu, Sinop ve Çankırı bulunmaktadır.

Kalkan, Dilek ve Keskinöz (2019) yaptıkları çalışmalarında Kastamonu Üniversitesi'nin Kastamonu iline yönelik olan katkılarını ele almışlardır. Çalışmanın sonunda Kastamonu Üniversitesi'nin doğrudan, dolaylı ve uyarılmış gelir ve istihdam etkilerine erişilmiş ve üniversitenin şehir ekonomisi içindeki rolünün öneminin fazla olduğu tespit edilmiştir.

Erkul (2013) tarafından yapılan çalışmada küreselleşmenin küçük kentlere yansıması incelenmiştir. Bu kapsamda Kastamonu ili ve bölgesel kalkınma deneyimi hakkında açıklamalar verilmiştir. Çalışmanın sonunda Kastamonu ilinin bilhassa yatırım çekme ve rekabet çerçevesinde küresel süreçlere adapte etme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Güçlü (2018) çalışmasında kalkınma ajanslarının kalkınmaya katkısını belirlemek amaç olarak belirlenmiştir. Çalışmada örnek olarak Kastamonu ilindeki kalkınma ajanslarının Kastamonu ilinin kalkınmasına etkisi ele alınmıştır.

Ertuna, Güney, Güven, ve Aydemir (2012) gerçekleştirdikleri çalışmalarında bölgelerin yerel halkının kırsal turizm gelişimine katılma isteğini etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Çalışmada Kastamonu ilinin yerel halkının kırsal turizmin gelişimine katılım göstermekte istekli olmalarını etkileyen etkenler tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.4. Çankırı İli İle İlgili Çalışmalar

Kuter (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Çankırı ili ve çevresinin turizm bakımından incelenmesi amaçlanmaktadır.

Öztürk (2020) çalışmasında yerel halkın bölge turizmine bakış açılarının ve bilinçliliklerinin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Çalışmada örnek olarak Çankırı ilindeki yerel halkın turizme bakış açısı incelenmiştir.

Tuna (2010) tarafından yapılan çalışmada Çankırı ilinin coğrafi niteliklerinin kentsel gelişim potansiyeli bakımından incelenmiştir.

Timur, Orhan ve Aksüt (2014) gerçekleştirdikleri çalışmalarında Çankırı kaya tuzu mağarasının ve mağara etrafındaki turizm ve rekreasyonel amaçlı kullanımının incelenmesini hedeflemişlerdir. Çalışmada kullanılan eğim analiz yöntemine göre Çankırı Kaya Tuzu Mağarası'nın ve etrafının, turizm-rekreasyon potansiyeli ve problemleri belirlenmiştir.

Oktay, Tecimen ve Tecimen (2017) tarafından yapılan çalışmada Çankırı mutfak kültürünün turizm potansiyelinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Dağdeviren (2019) tarafından yapılan çalışmada Çankırı gastronomi turizmine dair yerel paydaşların görüşleri araştırılmış ve bunlara yer verilmiştir. Çalışmada, Çankırı gastronomi turizminin bilhassa mağara turizmiyle, kış turizmiyle ve kültür turizmiyle kombine edilebilirliği görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada, Çankırı gastronomi turizminin gelişimine yönelik tavsiyelere yer verilmiştir.

Tülek(2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin Çankırı iline ve Çankırı turizm faaliyetlerine katkısı üzerindeki etkisinin ve katkısının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

İncekara ve Fikret (2010) yaptıkları çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin çevresel konularla ilgili bilgi düzeylerinin ölçülmesini hedeflemiştir. Çalışmada Çankırı ili örnek olarak elen alınmış ve Çankırı ilindeki bazı ortaöğretim öğrencileri çalışmaya katılım göstermiştir.

Ortaç (2010) tarafından yapılan çalışmada Çankırı ilinin Kızılırmak ilçesinde bulunan Kuzeykışla ve Güneykışla köylerindeki kilim dokumacılığı incelenmiştir. Dokumacılığın köylerin kalkınma düzeylerine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Özen (2019) çalışmasında Çankırı şehrindeki su ürünlerinin sektör analizi, sorunları ve çözüm önerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda, sektörün güçlü yanlarının farkına varıldığında, fırsatların etkili kullanıldığında ve zayıf yanlar

muhtemel riskleri de dikkate alarak geliştirildiğinde Çankırı şehri su ürünlerinin sektörü gelecekte gelişmek için büyük bir potansiyele ulaşacağı belirtilmiştir.

Arslan (2014), üniversitenin kurulması sonrasında Çankırı ekonomisi üzerine üniversitenin etkisini ölçmek amacıyla yaptığı bir araştırmasında, üniversitenin kurulmasının kısa sürede ekonomik anlamda şehre bir katkıda bulunduğunu saptamıştır. Üniversitenin kurulmasının ardından öğrencilerin şehre gelmesi, yapılan harcamalar ve bu anlamda yapılan sermaye yatırımları kentin ekonomisini canlandırıcı bir etkiye sahiptir.

Sonuç itibariyle yapılan literatür araştırması neticesinde kaliteli eğitimin, üretimin, ihracatın ve turizm faaliyetlerinin özelde şehirlerin makro anlamda ise ülkelerin ekonomik büyümelerini artırdığı anlaşılmıştır.

4. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜMENİN BELİRLEYİCİLERİ

4.1. Türkiye'de Ekonomik Büyüme

Türkiye'de ekonomik kalkınmada etki sahibi olan birçok faktör bulunmaktadır.Bu faktörlerden bazıları doğal kaynaklar, dış ticaret, sermaye ve teknoloji olarak belirtilmektedir.

Tablo 4.1: Türkiye'de yıllara göre ekonomik büyüme

YILLAR	KİŞİ BAŞI GSYİH TL	KİŞİ BAŞI GSYİH $	BÜYÜME %
2004	8622	6021	9,64%
2005	9940	7376	9,01%
2006	11484	7971	7,11%
2007	12653	9735	5,03%
2008	14113	11018	0,85%
2009	13970	9044	-4,70%
2010	15964	10629	8,49%
2011	18928	11289	11,11%
2012	21037	11675	4,79%
2013	23946	12582	8,49%
2014	26624	12178	5,17%
2015	30056	11085	6,09%
2016	33131	10964	3,18%
2017	39019	10696	7,44%
2018	46172	9792	2,57%
2019	52286	9213	0,92%
2020	60525	8598	1,80%

Kaynak: TÜİK, 2021.

Tablo 4.1'e bakıldığında 2020 yılında Türkiye'nin %1,8 oranında bir ekonomik büyüme gerçekleştirdiği görülmektedir.

4.2. İşgücü Piyasası

İşgücü, ülke nüfusu ile doğrudan bir ilişki halindedir. Nüfusun artmasına bağlı olarak işgücü miktarında da artış yaşanmaktadır. Bu anlamda artan nüfus ile birlikte piyasa içerisindeki tüketici sayısında da bir artma olmaktadır. Ayrıca üretim süreçleri içerisinde çalışacak kişi sayısında da artış olduğundan işgücü ile ekonomik kalkınma arasında olumlu anlamda bir bağ bulunmaktadır. Bu sebeple temelde ülke nüfusu ile ekonomik kalkınma arasında bir etkileşim bulunduğu görülmektedir. İşgücünün daha verimli ve ekonomik kalkınma için daha anlamlı katkı sağlayabilmesi adına ülke içerisinde sağlık, teknoloji ve eğitim alanlarında bilgilendirmeler yapılarak bireylerin eğitilmesi, 'nitelikli iş gücü' oluşumunda etki sahibidir ve ülke açısından nitelikli ve bir konuda uzmanlaşan kişiler daha faydalı işgücü oluşturmaktadır. Bu anlamda verilen eğitimler bağlamında kişilerin beşeri sermayelerinde de bir artış olmaktadır.

Türkiye'de işgücünün gelişimi tarihsel anlamda ele alındığında Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ülkede bulunan işgücü oranının büyük çoğunluğu tarım alanında faaliyet göstermekteydi. Devletin yeni kurulması, Osmanlı devletinden kalan borçlar ve savaştan çıkılmasının da etkisiyle ülke üzerinde ekonomik anlamda bir güçsüzlük hâkim olsa da bu durumun ortadan kaldırılması için gerekli düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Ülkede tarımsal faaliyetin yüksek olmasının ana sebepleri ülkenin savaştan yeni çıkması, savaş sırasında ülkede bulunan tüm kaynakların askerlere verilmesi, yatırım miktarının düşük olması ve sanayi gelişiminin kısıtlı olması gösterilebilmektedir (İncekara, 2010).

Bu anlamda yapılan ilk anlamlı faaliyet, geçmişten cumhuriyet dönemine kadar bir tarım toplumu özelliği gösteren devletin sanayi kuruluşları kurmasıyla sanayileşme aşamasına geçmek olmuştur. Ülkede sanayi kuruluşlarının bulunduğu şehirlere yapılan göçlerin ortaya çıkardığı bir sonuç olarak 'işsizlik' ortaya çıkmıştır. Özellikle 1950'ler de artış gösteren iç göç hareketleri, dönemsel siyasi olaylar ve göç dalgalarına bağlı oluşan hızlı kentleşme sorunları işsizlik olgusunun daha da katlanarak artmasına neden olmuştur. Türkiye'nin 1960 ve 1970'li yıllar içerisinde istihdam sorunun giderek artması ülkenin ekonomik anlamda sorunlarla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Ülke ekonomisinin duraklaması, borçların artması, dış göçte yaşanan azalma ve ülkeye dış ve iç göç hareketlerinin sürekli bir biçimde

devam etmesi ülkede büyük bir işgücü ve istihdam sorununa yol açmıştır (Ekin, 2001).

1980'li yıllara gelindiğinde küresel anlamda egemen olan Neo-Liberalizm anlayışı Türkiye üzerinde de etkisini göstermiş ve bu anlayış bağlamında ekonomik faaliyetlerin devam etmesi işsizliğe dair problemleri daha da arttırmakla birlikte ülkenin diğer ekonomik problemlerinde de artış meydana getirmiştir (Yıldız, 2014). Ülkede genel anlamda bir yoksullaşma meydana gelmiş ve gelir dağılımında adaletsizlik ortaya çıkmıştır. Bu anlamıyla 1980 senesinde hedeflenen ihracat temelli ekonomik büyüme paketi de başarıya ulaşamamıştır. Ekonomik büyüme hedefleri tam tersine dönerek ülkede daha fazla işsizlik sorunu meydana gelmiştir. 1990 sonrası dönem içerisinde ise ekonomi alanı içerisinde 'kısa vadeli yatırım hareketleri' giderek yoğunlaşmıştır (İncekara, 2010).

Türkiye Cumhuriyeti içerisinde 1980'li yıllardan sonra işsizlik, istihdam ve işgücü konuları genel anlamda değerlendirildiğinde şu şekilde bir anlatım yapılabilmektedir (Uzunca, 2019):

- *Yüksek işsizlik seviyesi sürekli olarak devam etmekte ve 'kronik' bir mesele haline gelmektedir.*
- *Köy ve kent kıyaslaması yapıldığında kentlerde işsizlik ve istihdam sorununun daha fazla olduğu görülmektedir.*
- *İşgücü oranı içerisinde bulunan kişilerin çalışma hayatı içerisine dahil olamaması hem ülke ekonomisi için hem de kişisel ekonomi anlamında birçok sorun meydana getirmektedir.*
- *Kentler içerisinde daha çok kadın işgücü sorunu yaşanırken, köylerde erkek işgücü sorunuyla karşı karşıya gelinmektedir.*
- *Eğitim seviyesine bağlı işsizlik incelendiğinde; lise eğitim düzeyi altında eğitim alan kişilerde işsizlik sorununun daha fazla olduğu gözlenmiştir. Ayrıca 2001 senesine kadar üniversite ve dengi eğitim düzeylerinde eğitim alan kişilerde eğitim oranı düşük seviyelerde seyretse de 2002 yılı itibari ile bu eğitim kurumlarından mezun kişilerde de işsizlik oranının arttığı saptanmaktadır.*
- *Krizlerinde etkisiyle özellikle 2001-2011 senesi arasında uzun süreli iş arayan işsiz kişi sayısında bir artış meydana gelmiştir.*
- *Temel olarak 2000'li senelere dek yükselen bir işsizlik olgusu var olmakla birlikte düşük seviyelerde bulunmaktaydı ancak özellikle 2000 senesinin Kasım ayında ve 2001 senesinin Şubat ayında meydana gelen krizler sebebiyle ülke içerisinde işsizlik oranı giderek yükselmiştir (Apaydın, 2018).*

ABD içerisinde 2007 senesinde etkisini gösteren ve Türkiye gibi ülkelerde bu etkinin 2009 senesi civarlarında hissedildiği ekonomik kriz istihdam sorunu ve buna bağlı

olarak işsizliği tetiklemiştir. 2007 krizi sebebiyle Türkiye'nin ekonomik büyüme anlamında bir duraklama dönemine girdiği görülmektedir. Bu anlamda Türkiye, 2009 senesinde %4.7'lik bir küçülme yaşamıştır. Bu yılın ardından ekonomik büyüme tekrar devam etmektedir. Ancak işsizlik oranlarının da aynı şekilde sürekli anlamda yükseldiği de gözlenmiştir. 2015 senesi içerisinde Türkiye'de bulunan işsizlik ve istihdam sorunu, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve birçok Arap ülkesini geçecek derece yükselmiştir (Elveren, 2018; Etci, 2019). 2021 senesi itibariyle Türkiye'de bulunan mevcut işsizlik oranı %12.02 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2021).

İşsizlik sorunu bağlamında 2015 senesi içerisinde AB ülkeleri arasında meydana gelen ekonomik kriz, Türkiye bağlamında AB ülkelerine yapılan ihracatı sekteye uğratmış ve bu anlamda ülke içerisinde de AB ülkelerinde yaşanan krizin etkileri gözlenmiştir. Ayrıca bu durumun bir başka sonucu olarak ülkede işsizlik tekrardan artışa geçmiş ve üretilen malların ihraç edilememesi ekonomik anlamda ülkeyi zarara uğratmıştır (Uzunca, 2019).

Türkiye'de işsizlik, 2009 sonrasında düşüş yaşamış olsa da özellikle günümüz ve günümüze yakın tarihlerde çift basamaklı hanelere gelmiş ve ülkenin neredeyse her alanını etkileyen bir sorun olarak öne çıkmıştır (Elveren, 2018).

Aşağıda yer alan tabloda Türkiye'deki mevcut işsizlik oranı ve işsizliğin cinsiyete göre dağılımı yer almaktadır. 2000 yılı içerisinde işsizlik oranı genel anlamda %6 seviyelerinde seyrederken, bu oran geçen iki senenin ardından 2002 senesi itibariyle %10'u geçmiştir. 2005 senesi itibariyle işsizlik oranı tekrardan %10'un altına düşse de 2009 senesinde krizin de etkisi ile Türkiye'de bulunan işsizlik %14 dolaylarına çıkmıştır. Tablo bağlamında zaman içerisinde genel işsizlik oranında artma ve azalmalar görülse de özellikle 2011 senesinin ardından işsizlik oranında genel bir artış yaşanmaktadır.

Tablo 4.2: Türkiye'nin işsizlik oranlarının yıllar içerisindeki değişimi

İŞSİZLİK ORANI (%)	YILLAR
6,5	2000
8,4	2001
10,3	2002
10,5	2003
10,8	2004
10,6	2005
10,2	2006
10,3	2007
11	2008
14	2009
11,9	2010
9,8	2011
9,2	2012
9,7	2013
9,9	2014
10,3	2015
10,9	2016
10,9	2017
11	2018
13,7	2019
13,2	2020
14,7	2021

Kaynak: TÜİK, 2021.

Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yer alan mevcut istihdam sorunu genel bir değerlendirme altına alındığında ülkede kadın istihdam oranının daha az olduğu görülmektedir. Çalışan kadınlarında çoğunlukla ekonomik sebeplerle vasıfsız işlerde çalıştığı görülmektedir. Tarım alanında ise çoğunlukla ücretsiz bir biçimde aile ile birlikte çalışmalara rastlanmıştır. Kentler içerisinde kadın işsizlik oranı ise Türkiye geneli işsizlik ortalamasından daha fazladır (İncekara, 2010).

Genel anlamda birçok yan etkeninde etkisiyle kadınların işgücüne dâhil olma oranı erkeklere göre daha alt seviyededir. Eğitim seviyesi bağlamında konu değerlendirildiğinde ise eğitim seviyesinde artış yaşandıkça işsizlik oranın da düşüş yaşanmaktadır. Türkiye içerisinde kadınların işgücüne katılma seviyesini azaltan ana etkenler şu şekilde sıralanmaktadır (Karabulut, 2007):

- *Çocuk sahibi olan kadınlar ekonomik ya da sosyal nedenler sebebi ile çocuklarını bir bakıcı ya da kuruma bırakamadıklarından iş hayatına girememektedirler.*

- *Eğitim olarak yüksek bir düzeyde bulunmayan kadınlar ya vasıfsız işler aramakta ya da işsiz kalmaktadırlar.*
- *Piyasa içerisinde mevcut işçi açığı yaşayan alanların kadınların çalışmasına olanak tanımaması kadınların iş hayatına atılmasında engel oluşturmaktadır.*
- *Yarı zamanlı çalışma şartlarının sağlanmaması kadın istihdamında sorun ortaya çıkarmaktadır.*
- *Çalışma hayatı ile ilgili yasal düzenlemelerdeki eksiklikler kadınların iş hayatı içerisine girmesinde sorun oluşturmaktadır.*
- *Kadının iş hayatına girmesiyle ilgili geleneksel yaklaşımların olumsuz olması kadınların kendilerini çalışma hayatından geriye çekmelerine neden olmaktadır.*

4.3. Kamu Maliyesi

Ekonomi alanı içerisinde faaliyet gösteren iki ana alan yer almaktadır. Bu alanlar özel ve kamu alanlarıdır. Kamusal alanlar, üretim içerisinde bölünmez ve yarı bölünen hizmet ve ürün üretimi yapmaktadır. Ayrıca özel alanlarda üretim kâr amacıyla yapılırken, kamu alanında üretim kâr etmek için değil temelde siyasi ve sosyal sebepler neticesinde yapılmaktadır. Kamu tarafından üretilen mal ve hizmetler genellikle bu sosyal ve siyasal sebepler neticesinde olmaktadır. Kamu maliyesinin giderek genişlemesi ve gelişim göstermesi, ülkede sosyal ve ekonomik temelli sorunlarda artış yaşandığının bir göstergesi olarak öne çıkmakta ve bu anlamda devlet, ekonomi içerisinde daha fazla yer alarak, müdahalelerde bulunmaktadır (Şeker, 2010).

II. Dünya Savaşının ardından kamusal maliyetlerde bir artış meydana gelmiş ve "Keynesyen İktisadi ve Mali Düşüncesi" ortaya çıkmıştır. Dönem içerisinde piyasada bir aksaklık olmayacağını savunan "Klasik İktisadi ve Mali Düşünce", aksaklık yaşanması durumunda da herhangi bir müdahale yapılmadan piyasanın kendi kendine eski haline döneceğini belirtse de, bu düşünce giderek önem kaybederek yerini Keynesyen düşüncesine bırakmıştır. Bu model bağlamında devletin piyasada yaşanan aksaklık ve problemler karşısında müdahale etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu anlamda devlet piyasadaki bozulmaları ortadan kaldırmak, yoksulluğun artmasını engellemek, piyasa ekonomisinin işleyişinin bozulmasını durdurmak için gerekli durumlarda ekonomi alanına müdahalelerde bulunmaktadır. Keynesyen modelinin kullanımıyla birlikte, devletler içerisinde kamu maliyesi alanının payında artış yaşanmıştır.

Musgrave, devlet içerisindeki kamu maliyesinin fonksiyonlarını üç biçimde açıklamaktadır (Musgrave, 2004):

- *Kaynakların dağılımı sürecinde etkinlik sağlamak,*
- *Ekonominin sürekliliğinin sağlanması,*
- *Gelir dağılımının tekrar yapılması.*

Devlet, vatandaşlarına hizmet verebilmesi açısından belirli kamu harcamaları yapmak zorundadır. Bu harcamaların yapılabilmesi için belirli bir kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda devletin meydana getirdiği kamusal faaliyetlerin finansmanı vergilerden ve diğer birkaç yoldan karşılanmaktadır. Bu bağlamda kamusal alan harcamalarının ve vergi sisteminin yenilenmesi ve ülke içerisinde uygun bir hale getirilmesi için devlet, gerekli sorumluluğu almakta ve bu alanlarla ilgili uygun mevzuatları düzenlemektedir (Şeker, 2010).

Kamu maliyesinin genel anlamda üç temel amacı bulunmaktadır. Bu amaçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Etkin bir kaynak dağılımı ve kullanımı,*
- *Adil bir dağılım yaratma,*
- *Ekonominin sürdürülebilirliğinin sağlanması.*

4.3.1. Etkin Kaynak Dağılımı Ve Kullanımı

Ekonomi, toplum ve insan ihtiyaçlarını karşılamak için, üretim araçlarının miktar ve nitelik olarak sınırlı üretimler yapması sonucu ortaya çıkan problemlerinin çözülmesine yardımcı olan bir alandır. Kaynakların belirli bir miktarda olması sebebiyle, toplum için belirli bir ürünün ve hizmetin ne miktarda ve hangi kalitede

üretilmesi gerektiği, üretim mallarının özel alan ve kamusal alan içerisinde nasıl dağıtılacağı çözümlenmesi gereken sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Toplum içerisinde bulunan insanların ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına yapılacak en temel işlem, genel anlamda elde bulunan kaynaklar ile üretim yapılması; bu üretimin en düşük maliyetle ve en etkin kaynak kullanımı ile yapılması gerekmektedir. Bu durumun başarılı olabilmesi için yöneticilerin üretim araçlarının ihtiyaçlarını tespit etmesi ve bu ihtiyaçlara göre gerekli kaynakları karşılaması gerekmektedir. Bu noktada öne çıkan durum kaynak dağılımının nasıl yapılacağı sorusudur (Şeker, 2010).

Etkin kaynak kullanımının sağlanması, kaynakların adil dağıtımı sonrasında, kamusal alanın elde ettiği kaynakları iyi bir biçimde kullanma ve dağılımını yapma zorunluluğunu yaratmaktadır. Kamu maliyesi içerisinde, kamusal alan içerisinde ihtiyaçların doğru bir biçimde belirlenmesi, kaynakların doğru temini ve etkin bir biçimde kullanılması önem taşıyan bir durumdur. Bu anlamda kamu alanında kaynak kullanımı planlamasında siyasi süreçlerin etkisi de bulunmaktadır. Kısaca, devlet sosyal amaçları ve ekonomik sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınmışlık seviyesine ulaşmak ve hedeflenen makro projelerin gerçekleşmesi için piyasa ekonomisine gerekli gördüğü noktalarda müdahale etmekte, piyasada ortaya çıkan fiyatları, arz ve talepleri değerlendirerek kaynak ihtiyaçlarını belirlemekte ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda kaynak dağılımını yerine getirmektedir (Şeker, 2010).

4.3.2. Adil Bir Dağılım

Kamu maliyesi, bir diğer amacı olarak ülke içerisinde yaşayan kişilerin adil ve eşit bir gelir dağılımına sahip olmaları için çalışmalar yapmaktadır. Bu anlamda "gelir dağılımında yaşanan adaletsizlikler" ve bunların ortadan kaldırılması için gerekli çalışmaların düzenlenmesi kamu maliyesinin görevidir. Gelir dengesindeki bozulmalar temelde miras ve bireysel servet kazanımı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Kısaca ülke içerisinde herkese eşit ve adil bir biçimde servet ve gelir sağlansa dahi ilerleyen süreç içerisinde üstte belirtildiği üzere bazı kişilere kalacak miras ve kişisel

yetenekler bağlamında sağlanacak gelirler tekrardan gelir dengesinde bir bozulma meydana getirecektir.

Gelir dağılımları, ülkelere göre farklılık gösteren bir durumdur. Dağılım ekonominin sürdürülebilmesinde önemli bir etken ve fiyat dengesinin kurulmasında aktif rol oynayan bir araçtır. Ayrıca istihdam ve kaynak dağılımı konusunda da etkiye sahip bir durumdur. Adil dağılım konusunda çalışmalar yapan ülkelerde siyasi olaylar bu konu içerisinde etkinlik göstermektedir. Keynes, Lerner ve Alvin gibi ekonomistler 1930 ve 1950'li yıllar içerisinde özellikle ekonominin sürdürülebilirliği üzerine çalışmalar yapsalar da 1950'den sonra "gelişme ekonomisi" düşüncesi, 1960'lar da "sermaye birikimi" ve "ekonomik büyüme" mevzuları önem kazanmış ve gelir dağılımı ile ilgili karşılaşılan sıkıntıların zaman içerisinde büyüme ile birlikte ortadan kalkacağını vurgulamışlardır (Şeker, 2010).

1970'lerden sonra özellikle az gelişmiş ülkeler içerisinde bulunan servet dağılımındaki adaletsizlikte büyüme yaşansa da ortadan kalkmamış, aksine birçok farklı sorunu tetiklemekte ve yoksulluk oranının giderek yükselmesine neden olmuştur. Bu anlamda ülkeler ekonomi politikalarında revizyona giderek farklı uygulamalarda bulunmuşlardır. Ancak piyasa ekonomisi görüşünün hakim olmasıyla "sosyal devlet" düşüncesinde bir zayıflama meydana geldiğinden bu konuda yapılan çalışmalar çok azalmıştır.

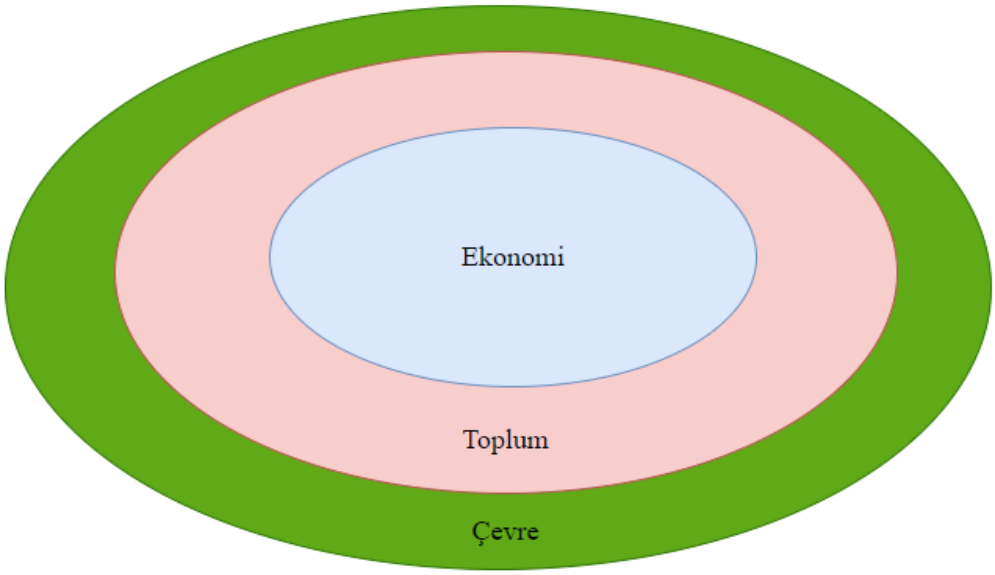
Devlet yöneticilerinin gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldırmak ya da azaltabilmek adına yapabileceği belli başlı uygulamalar (Şeker, 2010):

- *İşçilerin aldıkları maaşlar arasında yaşanan farklılıkların en alt seviyede olmasını sağlamak,*
- *Asgari ücret yeterli bir düzeyde olmalıdır,*
- *Piyasa içerisinde rekabet ortamını engelleyen uygulamalara son verilmelidir.*
- *Hem üreticinin kazanması hem de tüketicinin uygun fiyatlı ve sağlıklı ürünlere ulaşabilmesi için tarımsal ürünlerin fiyatlarında düzenleme ve dengeleme yapılması gerekmektedir.*
- *Ülke içerisinde belirli alanların çok gelişmiş olması ancak bazı bölgelerin gelişememesine bağlı olarak geri kalması sorunu ortadan kaldırılmalıdır. Geri kalmış bölgelerde yaşam kalitesi daha düşük ve gelir düzeyi çok alt seviyelerde olduğundan dolayı bu bölgeler bir dengesizlik yaratmaktadır.*
- *Toprak reformu uygulaması yapılabilir.*
- *Ülke açısından büyük bir problem olan enflasyon sorunu için gerekli düzenleme koruma politikalarının uygulanması gerekmektedir.*

4.3.3. Ekonominin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması

Piyasa içerisinde meydana gelen sıkıntılar talep ve arz dengesizliği, enflasyon, deflasyon, işsizlik ve eksik istihdam sorunları, ihracat ve ithalat açıkları sonrasında oluşan cari açıklar vb. konulardır. Piyasa, sorunları kendi çözemediği ve bu sebeple işleyişinde aksamalar meydana geldiğinden, devletin bu noktada gerekli düzenlemeleri yaparak ekonominin sürekliliğini sağlaması gerekmektedir. Piyasalarda yaşanan durma veya aksama, toplumun her alanını etkilemektedir. Maliye ve para politikası dahilinde bulunan araçlar yardımıyla devlet piyasanın tekrardan eski dengesine ulaşmasını sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca devletin yalnızca piyasa dengesini oluşturmakla kalmayıp, bununla birlikte ülkenin ekonomik kalkınmasına sebebiyet verecek olumlu politikaları ve yaptırımları da uygulamaya koyması gerekmektedir. Ekonomik kalkınmanın başarılı olması ve ülkenin ilerlemesi için devletin bu politikaları ülkeye uygun ve faydalı olacak biçimde düzenlemesi, denetlemesi ve sürdürülebilirliğini sağlaması gerekmektedir (Şeker, 2010).

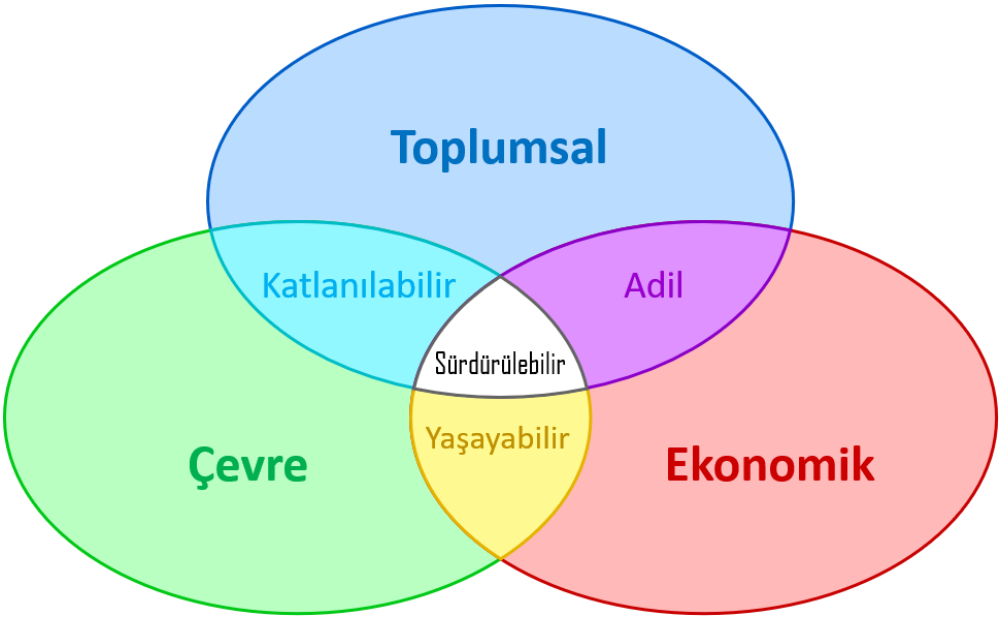
Şekil 4.1: Çevre, toplum ve ekonomi ilişkisi

Kaynak: ScottCato, M., 2009.

Ekonomik sürekliliğin oluşması ile birlikte ekonominin büyümesi için yapılan çalışmalar da pek çok fayda sağlamaktadır. Ulusal para biriminin değer kazanması, istihdam sorununun çözülmesi, ödemeler dengesinin oluşturulması vatandaşlar açısından önemli olmakla birlikte, ülke ekonomisinin kalkınmasını da destekleyici nitelikte olan durumlardır. Bu noktada önemli olan ise devletin hangi durumda ve ne derecede piyasaya müdahalede bulunması gerektiği sorusudur. Bu çerçevede devlet, müdahale etmediği takdirde olumlu sonuçlar getirmeyecek durumlara müdahale etmelidir. Bunun karar aşaması ise ileriye dönük yapılan planlamalar ve analizler ile oluşturulmaktadır.

Şekil 4.2: Sürdürülebilirliğin temelleri

Kaynak: Adams, 2006.

Ekonominin sürdürülebilirliğinin korunması; "iktisadi dengenin oluşturulması ve korunması" ve "iktisadi kalkınma ve büyümenin sağlanması" biçiminde iki ayrı başlık altında açıklanabilmektedir. Yeterli düzeyde sağlanan istihdama ek olarak toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde olan bir üretim süreci de bu noktada önem taşıyan bir durumdur.

Bir ülkenin sahip olduğu ekonomiyi, devletin faaliyet ve politikaları direkt olarak etkilemektedir. Devlet, piyasadaki fiyatlara müdahale edebilme gücüne sahiptir. Vergilerde artış yaparak, kişilerin gelirlerinde azalma yaratabilmekte ve bu maksatla

harcamaların azalmasına yol açmaktadır. Devletin ekonomi alanındaki gücü "mali güç" olarak adlandırılmaktadır. Kamu gelir ve giderlerinden faydalanan devlet iktisadi anlamda birçok yaptırımda bulunabilmektedir. Bu yaptırım ve uygulamalar devletin sahip olduğu sosyal, siyasal ve ekonomik koşullara göre şekil almaktadır. Devlet ülkesi için gerekli ve ülkenin kalkınması açısından faydalı uygulamalar ortaya koymak durumundadır.

Yukarıda bahsedilen kamu ekonomisinin temel üç amacı belirli zamanlarda uyumlu bir biçimde, bazı durumlarda ise birbirleri ile zıt yönlü hareket ederek çatışabilmektedirler. Devletin ekonomik anlamda bir süreklilik sağlayabilmesi temelde adil bir kaynak dağılımı ve gelir dengesini eşit bir biçimde yapabilmesine bağlıdır. Bu sebeple devletin öncelik vermesi gereken konular gelir dağılımı ve kaynak dağılımı konularıdır. Bu konuların gerekli biçimde düzenlenmesi ve uygun bir model benimsenerek ülkeye uygulanması; bu modelin başarılı olması, ekonomik anlamda bir sürdürülebilirliğin ana kaynağı olarak görülmektedir. Ancak bu düşüncenin aksine, günümüz toplumlarında sıkça karşılaşılan enflasyon sorununun çözümü için birçok ekonomist gelir dağılımında bozulmanın zorunluluğunu dile getirmektedir. Bu sebeple ekonominin sürdürülebilirliği ile gelirin adil ve eşit dağılımı ilkeleri birbiri ile çatışmaktadır (Şeker, 2010).

Kamu harcamaları üretken olan ve üretken olmayan kamu harcamaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde üretken olmayan harcamalar orta ve kısa dönemlerde pozitif anlamlı etkiler yaratmazken, gelişmekte olan ülkelerde faydalı ve olumlu etkileri bulunmaktadır.

Gelişme düzeyine göre ülkelerde harcamalar ekonomik kalkınma üzerinde etki sahibi olan bir durumdur. Bu etki ülkenin gelişme seviyesine bağlı olarak olumlu ve olumsuz olarak ortaya çıkabilmektedir. Gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkelerde artan harcamaların ekonomik kalkınma anlamında olumlu etkileri bulunurken, gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerde artan harcamalar ekonomik kalkınma anlamında olumsuz etkiye sahiptir ve üretim süreçlerini, üretim miktarlarını azaltıcı etkide bulunmaktadır (Yavaş, 1998, s. 296).

Kamu harcamaları, ekonomileri doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki biçimde etkilemektedir. Yani bazı harcamalar ekonomi ile doğrudan ilişkili olduğu için direkt olarak kalkınmayı etkileyici bir durum olarak ortaya çıkabilirken, bazı durumlarda

gelecekte etki edecek projeler içerisinde bulunabilmekte ve uzun dönemler sonra etkisini göstermektedir. Yatırım miktarının az olduğu ülkelerde harcamalar özel yatırımların da yapılmasına engel olduğundan ekonomik anlamda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Transfer harcamalarının arttığı bir bölgede aynı oranda vergiler de yükselmektedir. Kamu harcamalarının süreklilik sağlayan bir duruma geçip devam etmesi durumunda ülkenin büyümesi azalmakta, büyümenin azalmasına bağlı olarak devlet harcamalarını karşılayabilmek adına elinde bulunan finansmanlara daha fazla başvurmaktadır (Fölster ve Henrekson, 1999, s. 342).

4.4. Enflasyon Ve Para Politikası

4.4.1. Enflasyon

Ülke içerisinde üretilen hizmet ve ürünlerin fiyatlarında yaşanan yükselme sonrasında alım gücünün düşmesi ve bu fiyat artışının sürekli devam etmesi enflasyona neden olmaktadır. Artan fiyatlar bağlamında ülkede bir arz-talep dengesizliği yaşanmaktadır. Talep enflasyonunda talep miktarının üretilen miktardan fazla olması ‘fiyatlar genel seviyesinde’ bir artış meydana getirmektedir. Bu durumun olduğu bir ortamda ülkenin enflasyon ile karşı karşıya geldiği söylenebilmektedir. Enflasyonun etkili olduğu ülkelerde birçok alan eşzamanlı olarak etkilenmekte ve ortaya birçok olumsuzluk çıkmaktadır (Yıldırım ve Karaman, 2001).

Enflasyonun meydana getirdiği en önemli sorun bireylerin alım gücünün düşmesi olarak görülmektedir. Alım gücünün düşmesi doğrudan ülke ekonomisini etkileyen bir durum olmakla birlikte ekonomik kalkınmanın da önünde duran en büyük engellerden biri olarak gösterilebilmektedir. Alım gücünün düşmesi, bireyler hizmet ve mal taleplerinde de azalmalar meydana getirdiğinden tüketim azalmakta ve buna bağlı olarak kişinin hayatına devam edebilme maliyetinde de artış meydana gelmektedir. Temel yaşam birimlerini karşılamak zorunda kalan kişiler hayatlarını temel düzeyde ilerletme davranışı göstererek harcamalarını asgari düzeye indirgemekte, buna bağlı olarak azalan tüketim ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu noktada ulusal para biriminin oldukça yüksek biçimde değer

kaybetmesi ile birlikte ülke vatandaşlarının ulusal para birimlerine karşı güven duygusunda azalma yaşanacağından güçlü ekonomiye sahip ülkelerin para birimlerine ($,€,¥ vb.) talepte artış yaşanmaktadır. Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde yatırım miktarlarında da bir azalma yaşandığı için ülke ekonomisinin kalkınması ve ilerlemesi; ülkenin büyümesi, zorlu bir sürece girmekte ve bu yaşanan durumdan olumsuz etkilenmektedir.

4.4.2. Para Politikası

Para politikalarının temel amacı ekonomik kalkınmaya yardımcı olmaktan çok piyasa içerisinde yaşanan sorunlara çözüm bulmak, dalgalı kur sistemini düzenlemek, fiyatlar üzerinde bir sürdürülebilirlik yakalamak ve düzenli bir ödeme sistemi oluşturmak olarak sıralanabilmektedir. Para politikaların sistematik ve ülke açısından uygun bir biçimde düzenlenerek uygulanması ve bu uygulamaların sürekli hale getirilmesi ekonomik büyümeye etki etmektedir. Bu anlamıyla para politikalarının büyüme ile ilişkisi dolaylı yoldan, ancak etkili bir biçimde meydana gelmektedir (Adrian ve Shin, 2008, s. 5).

Para politikalarının temel görevi ise enflasyonun azaltılması olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda para politikaları içerisinde uygulanan yöntem "paranın miktar teorisi" dir. Bu teori bağlamında kısa süreli para taleplerinde yaşanan değişimler genel ekonomi üzerinde de etkili olmaktadır. Ülkede tasarruf' miktarı ile yapılan yatırımlar arasında bir dengenin bulunmaması ekonomik anlamda bir dengesizlik meydana getirmekte ve bu enflasyonu yükseltmektedir (Galí ve Gertler, 2007, s. 25-45).

Temelde para politikaları ile ekonomi arasındaki ilişki basit analizler ve statik modelleri ile incelenmekteydi. Keynes tarafından önerisi yapılan ekonomik görüşe göre para, piyasa içerisine faiz aracılığı ile yönlendirilmelidir. Bu noktada aktif görev alacak kurum ise Merkez Bankası olarak öne çıkmaktadır. Para arzında yaşanan değişimler ve istikrarsızlık, piyasada bulunan faiz oranına ve yatırım miktarına doğrudan etki eden bir durumdur. Ancak bu etki olumlu anlamda meydana gelmemektedir. Faiz oranının yükselmesi yatırımları azaltmakta; aksi durumda da yatırım miktarında artış meydana gelmektedir. Temel olarak Keynesyen model, ülke

ekonomisinin dengeli ve eşit bir biçimde büyümesini hedef almaktadır. Ayrıca bu model, milli gelir düzeyinin belirlenmesini ve iyileştirilmesini amaçlamakta ve gelir dağılımında etkili olan faktörleri ortaya koymaktadır (Baumol, 1952, s. 545).

4.5. Ödemeler Dengesi

Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte ülkelerde birçok sistemde değişme yaşanmakta ve neredeyse tüm alanlarda küreselleşmenin etkisi görülmektedir. Bu anlamda para piyasaları üzerinde de küreselleşmenin etkisi gözlenmektedir. Değişen para piyasaları ve para politikalarının işleyişinin devamlılığının sağlanması ve bu anlamda ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi adına ülke içerisinde bir "ödemeler dengesi" oluşturulması önem taşıyan bir durumdur. Ödemeler dengesi kavramı paranın miktarı kavramı direkt ya da dolaylı olarak etkide bulunmaktadır. Bunun ana sebebi faiz oranının alt seviyede olması ile yatırım miktarlarında artış yaşanmasıdır.

Ödemeler dengesi, faiz, fiyatların sürekliliği ve kur sebebiyle para politikaları ile bağlantıları dünyanın küreselleşmesine bağlı olarak karmaşık bir hal almaktadır. Merkez bankası temel hedef olarak enflasyonu belirlediği durumlarda, uluslararası piyasaya nazaran daha yüksek faiz oranları belirleyerek, ulusal para biriminin değer kazanmasını sağlamakta ve aynı şekilde enflasyonda da düşüşe neden olmaktadır. Faiz oranlarının artması sonucu düşen kur fiyatları, ithal edilen ürünlerin fiyatlarını düşürdüğünden ithal ürünlere talepte bir yükselme yaşanmakta ve bu durum sonucunda ülke içerisindeki üreticiler zarara uğramaktadır. Enflasyonun düşürülmesi için faiz artışı ve bunun sonucunda kurlarda azalmalar yönteminin kullanılması ekonomik anlamda diğer sorunlara zemin hazırlamaktadır. Ülkenin dış ticaret dengesinin bozulması, piyasada bulunan rekabetin dengesinin dağılması, cari açık, borçlarda yaşanan artış, işsizlik oranının yükselmesi gibi birçok sorun enflasyon karşıtı faiz düşüm politikaları sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda yapılacak para politikaları içerisinde ülkenin iç dengesinin ve dış dengesinin hesaba katılması gerekmektedir (Paya, 2013, s. 172).

Ödemeler dengesi içerisinde dikkat edilen hususlar; cari işlemler, sermaye miktarları, finans hesapları ve resmi rezerv miktarlarıdır. Cari işlemler içerisinde mal, hizmet ve

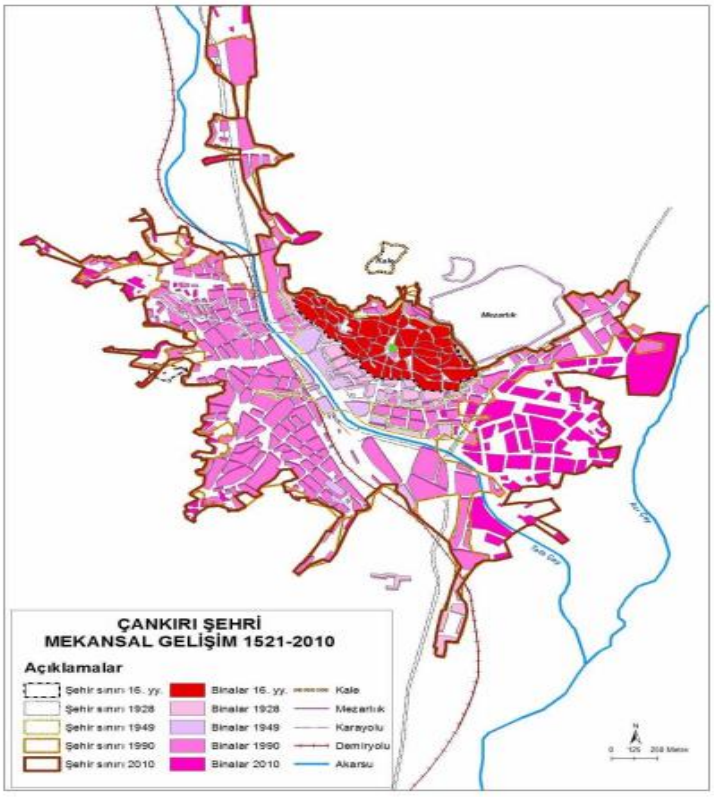
gelirle ilgili faaliyetler yer almaktadır. Cari işlemler hesabı içerisine giren para miktarı, yapılan harcamadan daha az ise “cari işlem fazlalığı” durumu oluşmaktadır. Diğer yandan yapılan harcamalar gelirden daha fazla ise bu durumu “cari işlem açığı” olarak adlandırılmaktadır. Sermaye açısından ise hesap içerisinde finansal olan ve üretilen varlıkların dışında kalan işlemler ve hesabın finans kaynağı ortaya koyulmaktadır. Finans hesabında ise sermaye hesabı ve cari işlemlerin toplamlarının denkliği ölçülmektedir. Bilgilerin birbirinden ayrı kaynaklardan toplanması sebebiyle denkliğin kesin bir biçimde ortaya koyulabilmesi amacı ile “net hata ve noksan kalemleri’” kullanılmaktadır. Bunun sonucunda cari işlemler ve sermaye hesabının toplamından finans hesabının çıkartılması ile net değerlere ulaşılmaktadır (Mutafoğlu, 2019, s. 34).

5. BÖLÜM
ÇANKIRI EKONOMİSİ

5.1. Çankırı'nın Nüfus Ve İstihdam Yapısı

Şehirler, belirli bölgeler içerisinde yer alan, içerisinde çok fazla insanın yaşadığı yerleşme alanlarıdır. Her şehirde belirli bir sınır bulunmakla birlikte şehirler yalnızca bu sınır içerisinde varlık göstermemektedir. Her şehir bir diğer şehri etkilemekte ve bir birliktelik halinde ilerlemektedirler. Şehirler, diğer şehirler ile ticari anlamda, sosyal anlamda ve kültürel anlamda birçok yakınlık kurmaktadırlar (Yiğit, 2019).

Şekil 5.1: Çankırı şehrinin mekânsal anlamda gelişimi

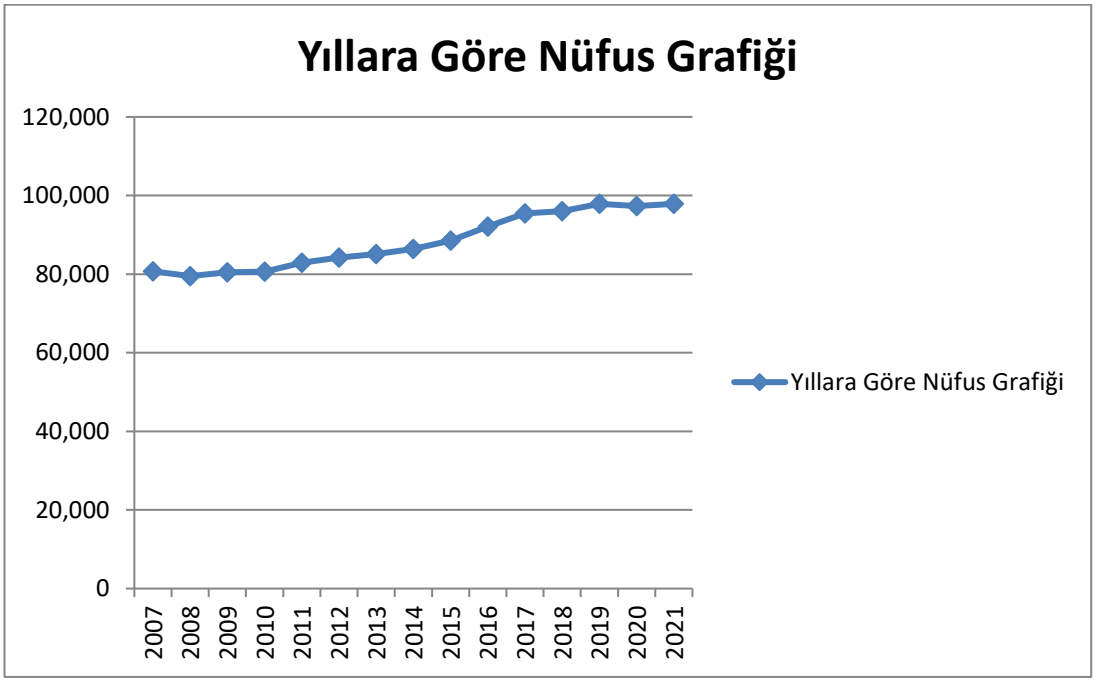

Kaynak: Yiğit, 2019.

Çankırı geçmişten günümüze sürekli genişleyen bir yapıya sahip olan bir il olup, bunun sebebi ise şehirde nüfus oranının artış göstermesi olarak gösterilmektedir. Çankırı nüfus olarak 1927 senesinde 8.847 nüfusa sahip iken bu sayı geçen 23 yılın ardından neredeyse ikiye katlanarak 1950'ler de 14.108 seviyelerine gelmiştir. 1990

senesinde ise nüfus 45.496 olarak hesaplanırken on yılın ardından 2000 senesinde Çankırı nüfusu 69.631 olarak saptanmıştır (Yiğit, 2019). Yapılan son ölçümlere göre 2021 yılı itibariyle Çankırı ilinin merkez nüfusu 97.326 olarak hesaplanmıştır **(**https://www.nufusune.com/merkez-ilce-nufusu-cankiri**,** 2021). Nüfus bir önceki yıla göre 0,57 oranında azalma göstermektedir. 2020 nüfus sayımlarında Çankırı nüfusu 97.882 olarak ölçülmüştür.

Grafik 5.1: Yıllara göre Çankırı'nın nüfus grafiği

Kaynak: TÜİK, 2021.

2011-2021 yılları arasındaki süreç içerisinde Çankırı nüfusunda bir artış meydana gelmiş, bu artışın temel sebepleri olarak artan köyden kente göç ve 2007 yılında faaliyete geçen üniversitenin etkisi olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca şehre pek çok yabancı uyruklu kişinin de göç etmesi şehir nüfusunu arttıran bir diğer faktör olarak öne çıkmaktadır (Keser, 2013).

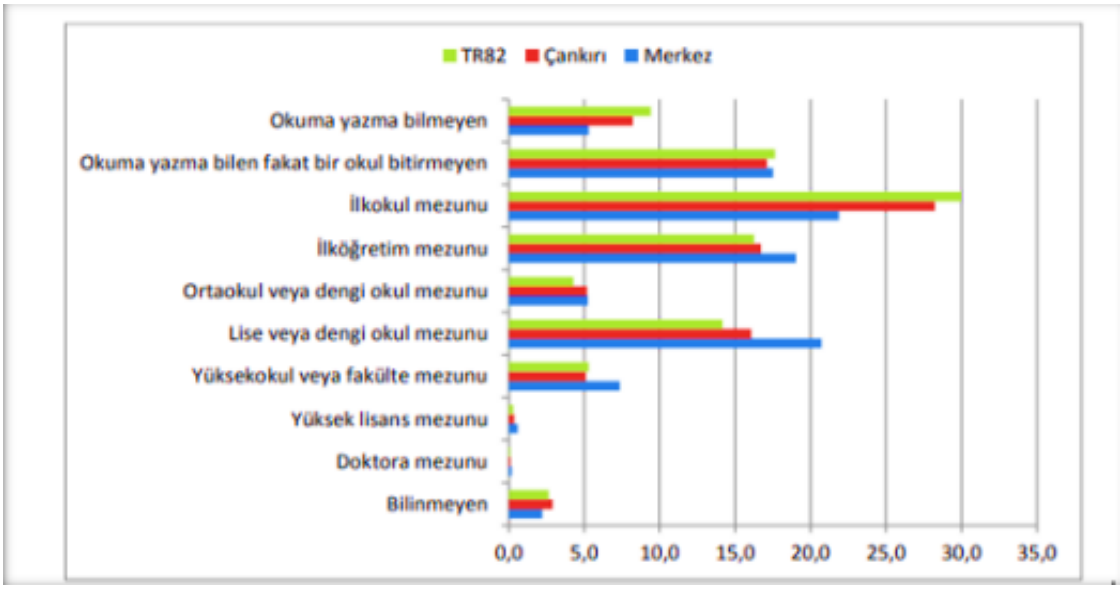
Tablo 5.1: Çankırı'da yer alan mahallelerin nüfusları

Mahalle Adı	Kadın Nüfus	Erkek Nüfus	Toplam Nüfus
Abdulhalik Renda Mahallesi	9.029	9.635	18.664
Aksu Mahallesi	4.411	4.427	8.838
Fatih Mahallesi	4.010	3.871	7.881
Buğday Pazarı Mahallesi	12.812	13.175	25.987
Yeni Mahalle	4.127	3.969	8.096
Alibey Mahallesi	375	347	722
Esentepe Mahallesi	981	1.007	1.988
Kırkevler Mahallesi	3.393	3.070	6.463
Cumhuriyet Mahallesi	1.336	1.301	2.637
Karataş Mahallesi	1.262	1.182	2.444
Karatekin Mahallesi	740	808	1.548
Mimar Sinan Mahallesi	726	753	1.479
Tabakhane Mahallesi	224	220	444
İncili Çeşme Mahallesi	197	201	398

Kaynak:https://www.nufusune.com/merkez-ilce-nufusu-cankiri, 2021.

Çankırı şehrinin içerisinde 14 adet mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler, Mimar Sinan, Karatekin, Cumhuriyet, Buğday Pazarı, Tabakhane, İncili Çeşme, Karataş, Esentepe, Fatih, Abdulhalik Renda, Alibey, Aksu, Kırkevler ve Yeni mahalledir. Bu mahalleler içerisinde yer alan konutların birçoğu kentsel dönüşüm projeleri kapsamına dâhil edilmiştir. Bu projelerin yapılmasındaki temel amaç eski yapıların yenilenmesinden çok artan nüfus için yeni barınma alanları yaratmaktır. Bu bağlamda Çankırı içerisinde bir mekânsal dönüşüm meydana gelmektedir. Çankırı merkez nüfusu içerisinde yapılan analizler bağlamında 0-4 yaş arası grubun oranının oldukça düşük olması doğurganlığın azaldığının bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır. 0-14 yaş arası olan ve 'Genç bağımlı nüfus' biçimde tanımlanan nüfus oranın yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca 65 yaş üstü yaşlı yaş grubunun ise yine 0-4 yaş arası grup gibi düşük miktarda bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Yaşlı nüfusun merkezde az olmasının temelde iki ana nedeni bulunmaktadır. İlk sebep yaşam süresinin çok uzun olmaması sebebi ile çok fazla yaşlının şehirde olmaması olarak görülürken, diğer sebep ise merkezde yaşam koşullarının ve yaşantının köy yaşantısından farklı olması yaşlıları merkezden ziyade köy yaşamına iten bir etken olarak görülmektedir (Keser, 2013).

Şekil 5.2: Çankırı şehrinin eğitim durumu

Kaynak: Keser, 2013.

Çankırı'nın eğitim düzeyi karmaşık bir yapıya sahiptir. İl genelinde okuma ve yazma oranı %98'lik bir orana sahip olup Türkiye ortalamasının üzerinde bir orana ulaşmıştır. Çankırı merkez nüfusu, eğitimle alakalı pek çok noktada Türkiye'den ve il genelinden geride kalırken; lise, üniversite, yükseköğretim, yüksek lisans ve doktora gibi alanlarda verilen mezun sayısı hem Türkiye'den hem de il genelinden yüksektir. Bunun ana sebebi olarak merkez ilçe içerisinde eğitim gören kişi sayısının fazla olması gösterilmektedir (Keser, 2013).

Çankırı konum olarak başkente yakın bir alanda yer almakla birlikte gelişme bakımından yüksek düzeyde bir il seviyesinde bulunmamaktadır. Gelişmenin yaşanabilmesi açısından şehirde birçok plan ve proje yürütülmekle birlikte il içerisinde açılan üniversite ile birlikte Çankırı'nın değişim ve gelişim süreçleri hızlanmıştır.

Gelişmemiş sanayi ve yetersiz kaynaklar Çankırı'nın diğer illere göç vermesine neden olmaktadır. Sürekli olarak göç vermesi ve işgücü kaybı yaşaması şehrin gelişimini olumsuz etkileyen faktörler arasında gösterilebilmektedir (Gökmen, 2011).

Şehir nüfus yoğunluğu ve miktarı bakımından Türkiye ortalamasının üstünde bulunmamaktadır. Ancak kırsal alanlardan fazlaca göç alması sebebiyle kent nüfusunda sürekli olarak bir artış yaşanmaktadır. İl göç almasının yanında, sürekli olarak göç veren bir yapıya da sahiptir (Ayhan, 2008).

Şekil 5.3: Çankırı ili hakkında genel bilgiler

2021-2022	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	DERSLİK SAYISI
ANA OKULU	20	2.690	186	148
İLKOKUL	54	8.775	470	514
ORTAOKUL	48	8.475	711	490
LİSE VE DENGİ	38	8.245	807	555
TOPLAM	172	28.185	2.174	1.707

36 Anasınıfı, 2 Özel Uygulama Merkezi, 12 Halk Eğitimi Merkezi		
OKUMA YAZMA ORANI	TÜİK 2019	96%
DERSLİK BAŞINA ORTALAMA ÖĞRENCİ SAYISI;		
OKUL ÖNCESİ		18
İLKOKUL		17
ORTAOKUL		17
LİSE VE DENGİ		15
RESMİ YURT VE PANSİYON SAYISI		20
ÖZEL YURT-PANSİYON SAYISI		14
YURT-KUR ÖĞRENCİ YURDU		
KAPASİTE		4.924
SANAYİ SİCİL BELGELİ İŞYERİ SAYISI		214
İSTİHDAM		8.844
ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ (4 OSB)		
İŞYERİ SAYISI		42
ÇALIŞAN SAYISI		6.178
KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ SAYISI		6
İŞYERİ SAYISI		500
İHRACAT	MİLYON $	232
İTHALAT	MİLYON $	132
VERGİ MUKELLEFİ SAYISI		11.102
VERGİ TAHAKKUKU	TL	423.449.905
VERGİ TAHSİLAT ORANI	%	65
BANKA ŞUBE SAYISI		27
TOPLAM KARAYOLU AĞI	Km	607
BÖLÜNMÜŞ YOL	Km	228
TOPLAM KÖYYOLU AĞI	Km	2.661
KIRSAL NÜFUSUN		
ASFALTLI YOL KULLANIM ORANI	%	97
KİLİTLİ PARKE KULLANIM ORANI	%	97
KANALİZASYON KULLANIM ORANI	%	99
KİŞİ BAŞINA GSYİH	2019- ABD $	6.619
ÜLKE SIRALAMASI	81 İL	38
1 000 KİŞİ BAŞINA OTOMOBİL		107
1 000 KİŞİ BAŞINA TRAKTÖR		74
KİŞİ BAŞINA ELEKTRİK TÜKETİMİ	2018-Kwh	2.329

(NOT: Bilgiler 31.12.2020 tarihi itibariyledir.)

YÜZÖLÇÜMÜ	Km²	7.490
RAKIM (İl Merkezi)	Metre	755
İLÇE SAYISI (Merkez Dahil)		12
BELEDİYE SAYISI	İl-İlçe-Belde	15
KÖY SAYISI		371
TOPLAM NÜFUS	2020-ADNS	192.428
ÇANKIRI MERKEZ NÜFUSU		87.589
NÜFUS YOĞUNLUĞU		26
İSTİHDAM EDİLENLERİN SEKTÖREL DAĞILIMI		
TARİM	%	39,4
HİZMETLER	%	44,6
SANAYİ	%	15,9
TARIM ALANI	Hektar	256.580
ORMAN ALANI	Hektar	195.300
TRAKTÖR SAYISI		14.671
TARIMSAL ÜRETİM	Ton	
BUĞDAY		265.112
ARPA		64.623
KAVUN		57.313
ŞEKER PANCARI		10.125
DOMATES		6.455
KİRAZ		1.270
ÇELTİK		22.082
HASTANE SAYISI		9
DEVLET HASTANESİ		1
İLÇE HASTANESİ		7
ÖZEL HASTANE		1
AİLE HEKİMLİĞİ SAYISI		55
TOPLUM SAĞLIĞI MERKEZİ		12
AİLE SAĞLIĞI MERKEZİ		21
İŞSİZLİK ORANI	TR-82 (2019)	7,60%
İSTİHDAM ORANI	TR-82 (2019)	49%
YÜKSEKÖĞRETİM	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)	
FAKÜLTE SAYISI		10
YÜKSEKOKUL SAYISI		1
ENSTİTÜ SAYISI		5
MESLEK YÜKSEKOKULU		6
TOPLAM ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİ SAYISI		18.970

Kaynak:Çankırı Belediyesi, Sayılarla Çankırı, 2021.

Çankırı tarım ağırlıklı bir üretime dayalıdır. İl genelinde ekonomik anlamda en büyük getiri tarımsal üretimdir. Buna karşın şehirdeki birçok arazi tarım yapmaya uygun alanlarda değildir. Tarıma elverişli araziler ovalar olarak öne çıkmasına karşın şehir genelinde az miktarda ova bulunduğu için tarımsal faaliyetler yayla yamaçları ve vadi tabanlarında yapılmaktadır. İklimsel etkiler nedeniyle yapılan tarım faaliyetleri genellikle 'kuru tahıllar' olarak görülmektedir. Tarım alanları şehrin güney bölgesinden kuzey bölgesine gittikçe azalma göstermektedir (Gökmen, 2011).

Türkiye'de tarımsal alanların çok olmasına karşın en yüksek istihdam hizmet sektöründe olduğu gibi Çankırı genelindeki istihdam oranı %49 olarak saptanmıştır.

5.2. Çankırı'da İktisadi Durum

5.2.1. Üretim

Çankırı ili içerisinde üretim çoğunlukla tarımsal üretim olarak öne çıkmaktadır. Sanayi bölgelerinin kurulması ve gelişmesiyle şehirde sanayi işleri de önem kazanmıştır, ancak tarımsal üretim halen şehrin ekonomisinin büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Şehirde tarımsal üretim, sanayi üretimi, hayvancılık ve ormancılık gibi pek çok faaliyet eş zamanlı olarak yürütülmektedir. Tarımsal üretimler arpa, mısır, mercimek, patates vb. biçiminde sıralanabilmektedir. Hayvancılık anlamında şehrin %35'lik kısmında çayır ve meralar bulunduğundan küçükbaş hayvan üretimi sıklıkla karşılaşılan bir üretim biçimdir. Ayrıca hayvancılık anlamında şehirde arıcılık faaliyetleri de yürütülmektedir (ÇANKIRI - Ekonomik Faaliyetler (cografya.gen.tr), 2021).

5.2.2. Ticaret

20. yy'ın ilk dönemlerine kadar Çankırı içerisinde ticaretle ilgili faaliyetler geçmişten gelen geleneksel yapı ve meslekler çerçevesinde yürütülmüştür. Çalışan memurların haricinde merkezde 'arasta' adı verilen çarşı içerisinde belirli bir bölgede ticari faaliyetler yürütülmekteydi. Arasta ile kastedilen durum daha çok el işi ile uğraşan kişilerin işyerlerinin bulunduğu bölgelerdir. 1901 tarihli "Kastamonu Vilayet Salnamesi" içerisinde yer alan bilgilere göre o dönem Çankırı içerisinde 717 adet dükkân, 5 tane han, 1 tane bedesten ve 6 adet değirmen bulunduğu aktarılmaktadır (Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1901, s. 351). Üstte aktarılan bilgi dâhilinde bu dönemde Çankırı halkının büyük bir kısmının esnaflık mesleği ile uğraştığı görülmektedir. Genel anlamda şehir içerisinde sanayileşme faaliyetlerinin yaygın olmaması kişileri tarım, ticaret ve hayvancılık gibi mesleklere itmektedir. Ticaret çoğunlukla şehir içi anlamda ve çarşı içerisinde gerçekleştirilmektedir. Bu dönem içerisinde ticari faaliyetler yalnızca Ankara ile sınırlıdır (Başer, 1956, s. 77-78). Günümüzde Çankırı içerisinde kurulan organize sanayi bölgelerinin ve teknolojik

ilerlemenin de etkisi ile artık yalnızca şehir içi ticaret ve tarım yapılmamakta; şehirlerarası ve uluslararası anlamda ticaret işlemleri yürütülmektedir (Çankırı Ekonomi Raporu, 2019).

5.2.3. Tarım

Çankırı ili içerisinde yer alan tarım bölgeleri çoğunlukla düz olmayan alanlardır. Tarım alanlarında çoğunlukla 'kuru tarım sistemi' uygulanmaktadır. 256.580 hektarlık tarım alanlarının %10'luk kısmına denk gelen 25.900 hektarlık alanda arazi sulaması uygulanmaktadır. Çankırı ili içerisinde yer alan nüfusun %30'luk kısmı tarım alanında çalışmaktadır. Çankırı yüzölçümünün %34'ünü tarım alanları oluşturmaktadır. Ayrıca Çankırı'daki doğal koşullar ve yüzölçümünün %19'una karşılık gelen mera ve çayırlık alanlar hayvancılık ve bitki üretimi açısından şehre olanak sağlamaktadır (Çankırı Çalışma Raporu, 2020).

Tablo 5.2: Çankırı'da yer alan tarım alanlarının ve diğer alanların değerleri

Tarım Alanı	256.580 hektar
Çayır ve Mera Alanı	139.400 hektar
Orman Alanı	195.300 hektar
Tarım Dışı ve Yerleşim Alanı	157.720 hektar
Toplam Alan	749.000 hektar

Kaynak: Çankırı Çalışma Raporu, 2020.

Çankırı içerisinde tarımı yapılan bazı ürünler aşağıda yer alan tablolar içerisinde belirtilmektedir.

Tablo 5.3: Çankırı'da üretilen belirli tahıllar ve diğer bitkisel ürünler

ÜRÜN	ÜRETİM MİKTARI (Ton)
Buğday	170.975
Arpa	46.273
Korunga	32.330
Çeltik	20.912
Nohut	7.526
Mercimek	38
Ayçiçeği	9

Kaynak: Çankırı Çalışma Raporu, 2020.

Tablo 5.4: Çankırı'da meyve ve sebze üretimi

ÜRÜN ADI	ÜRETİM MİKTARI(TON)
Kavun	57.320
Sofralık Domates	7.226
Biber	2.428
Kiraz	1.270
Armut	1.110
Elma	884
Vişne	653
Marul	460
Ispanak	457
Salçalık Domates	393

Kaynak: Çankırı Çalışma Raporu, 2020.

Aşağıda yer alan tablo içerisinde Çankırı ili içerisindeki tarım arazilerinin hektar olarak kullanım biçimleri verilmektedir.

Tablo 5.5: Çankırı'da tarım arazilerinin kullanım biçimleri

KULLANIM BİÇİMİ	KULLANIM ORANI(%)	ALAN(HEKTAR)
Toplam	100	256.580
Tahıllar	44,71	114.074.40
Baklagiller	1,98	5.082.50
Endüstriyel Bitkiler	0,11	303.20
Yağlı Tohumlar	0,09	240.30
Yumrulu Bitkiler	0,08	192.60
Yem Bitkileri	3,37	9.129.80
Nadas	28,46	72.639.90
Meyve Alanları	0,50	1.291.80
Sebze Alanları	1,60	4.612.30
Tarıma Uygun Olan Ancak Kullanılmayan Alanlar	19,10	49.013.20

Kaynak: Çankırı Çalışma Raporu, 2020.

5.2.4. Sanayi

Çankırı içerisinde toplamda altı adet organize sanayi bölgesi (OSB) bulunmaktadır ve sanayi faaliyetleri bu bölgelerden ilerletilmektedir. Korgun OSB'de yapılan faaliyetler:

- *Gıda üretimleri,*
- *Metal üretimleri,*
- *Plastik ürünlerin imalatı,*
- *Tarım malzemesi imalatı,*
- *Tekstil imalatı biçiminde sıralanmaktadır.*

Şabanözü Organize Sanayi bölgesinde yapılan faaliyetler:

- *Elektronik eşya imalatı,*
- *Mobilya imalathaneleri,*
- *Plastik ürün imalatı,*
- *Tekstil imalatları olarak sıralanmaktadır.*

Çerkeş OSB'de daha çok ağaçla ilgili üretimler yapılmakta, ayrıca kauçuk, plastik ve tekstil imalatları da yapılmaktadır. Yakınkent OSB'de ise yine Çerkeş OSB'de olduğu gibi kauçuk ve plastik ürünlerinin üretimi yapılmakla birlikte, akü imalatı ve ayrıca tekstil imalatları da yapılmaktadır. Orta ve Kurşunlu OSB bölgelerinin ise halen altyapı çalışmaları yürütülmektedir (Çankırı Ekonomi Raporu, 2019).

5.2.5. Hizmet Sektörü

Hızla artan nüfus ve planlama dışı gerçekleşen göçler sonrası şehirde çarpık bir kentleşme meydana gelmiş ve şehir merkezi içerisinde bir plansız hayat ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu durum şehrin kültürel mirasına zarar verici etki göstermiştir. Bu anlamda Çankırı'nın turizm sektörü bu durumdan olumsuz anlamda etkilenmiştir (Kuter, 2007).

Turizm her ne kadar sosyal ve ekonomik bir faaliyet olarak öne çıksa da hızlı bir şekilde gelişme ve ilerleme kaydettiğinden gerisinde kötü ve hasar görmüş bir çevre bırakmaktadır (Erdoğan ve Uslu, 2003).

Tarihi yapılar ve doğal güzellikler sayesinde Çankırı'da turizm açısından gelecek vadeden bölgeler bulunmaktadır. Elde bulunan kaynakların aktif bir biçimde tanıtılması, yurtiçinde ve yurtdışında uygun şekilde tanıtılması için gerekli faaliyetler yapılmalıdır. Bu anlamda şehir içinde yürütülen faaliyetler şu biçimde sıralanmaktadır:

Av Turizmi: Köroğlu ve Ilgaz dağlarında pek çok avcılık faaliyeti kontrollü bir biçimde yürütülmektedir (Anonim, 2002).

Dağ ve Kış Turizmi: Ilgaz dağlarında ve Yıldıztepe kayak merkezinde birçok faaliyet yer almaktadır. Kayak, tırmanış, yürüyüş yolları, dinlenme alanları gibi pek çok aktivite bulunmaktadır.

Tarih ve Kültür Turizmi: Çankırı içerisinde kayıtlı ve koruma altında bulunan 230 adet 'kültür varlığı' bulunmaktadır. Bunların pek çoğu Bizans ve Roma dönemlerinden kalan eserlerdir (Anonim, 2005a).

İnanç Turizmi: Şehir içerisinde birçok türbe yer almaktadır ve bu türbelerin genel bakım ve onarım hizmetleri tamamlanarak ziyaretçilere açılmaktadır (Anonim, 2005b).

Sağlık ve Termal Turizm: Maden suyu ve yer altı kaynağı olarak zengin bir alanda yer alan Çankırı şehri bu olanakları bir ticari faaliyet olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda il içerisinde 20 tane termal alan yer almaktadır. Bu alanlardan 'çavundur termal bölgesi' solunum hastalıklarına iyi geldiği düşüncesi ile pek çok ziyaretçi tarafından ziyaret edilen bir bölge olarak öne çıkmaktadır(Anonim, 2005b).

5.2.6. Organize sanayi bölgeleri

Çankırı şehri içerisinde toplamda altı adet organize sanayi bölgesi yer almaktadır. Çalışma içerisinde bu sanayi bölgelerinden Yakınkent, Korgun, Şabanözü ve Çerkeş Organize Sanayi Bölgeleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

5.2.6.1. Çankırı Yakınkent Organize Sanayi Bölgesi

Yakınkent Organize Sanayi Bölgesi 6 Aralık 2012 tarihinde kurulmuş bir sanayi bölgesidir. Bu bölge Esenboğa Havaalanına 80 km mesafede bulunmaktadır. Ayrıca Samsun limanı ile 320 km'lik bir mesafede yer alan bölge Filyos limanına da 260 km uzaklıktadır (Çankırı Ekonomi Raporu, 2019).

Altta yer alan şekil içerisinde bu bölgede faaliyet gösteren firmaların alacakları destekler yer almaktadır.

Şekil 5.4: Yakınkent OSB'de destek alacak firmaların destek miktarları

Kaynak: Çankırı Ekonomi Raporu, 2019.

5.2.6.2. Korgun Organize Sanayi Bölgesi

Bölgenin kuruluş amacı altyapı anlamında uygun sanayi bölgesi oluşturmak, sanayi faaliyetlerinin belirli alanlarda kurulmasına olanak sağlamak, yatırımcılara arsa imkânı sunarak, sanayi faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak, belirli bir alanı sanayi alanı olarak belirlediğinden çarpık sanayileşmenin önüne geçmek ve çevre sorunlarını minimum düzeye indirmek olarak görülmektedir (Çankırı Ekonomi Raporu, 2019).

Altta yer alan şekil içerisinde bu bölgede faaliyet gösteren firmaların alacakları destekler yer almaktadır.

Şekil 5.5: Korgun OSB'de destek alacak firmaların destek miktarları

Kaynak: Çankırı Ekonomi Raporu, 2019.

Korgun Organize Sanayi Bölgesinin Çankırı açısından avantajlarını şu şekilde sıralanmaktadır(Çankırı Ekonomi Raporu, 2019):

- *Üretimde doğalgaz enerjisi kullanıldığından daha avantajlı bir bölgedir.*
- *Arıtma tesisine sahiptir.*
- *Şehrin elektrik enerjisi kaynağından ayrı bir elektrik hattı kullanmaktadır.*
- *Altyapı anlamında sorunsuz bir bölge olduğu için diğer OSB'lerden daha avantajlı bir bölgedir.*
- *Bu OSB'yi sanayiciler yönetmektedir.*
- *Ulaşım ve nakliye anlamında kolaylıkla ulaşılabilen bir bölgedir.*
- *Konum olarak ülkenin merkezinde kabul edilebilecek bir alanda yer almaktadır.*
- *Kurulduğu alan itibariyle oldukça zengin bir bölge olmakla birlikte çevre ile iç içe bir alanda bulunmaktadır.*
- *Yatırımcılar için sunulan bilançoların ve hesap dökümlerinin açık ve şeffaf bir biçimde yapılması OSB'nin güvenirliliğini arttırmaktadır.*

5.2.6.3. Şabanözü Organize Sanayi Bölgesi

İstihdamın ve yatırımların arttırılması amacıyla 5084 sayılı kanunla birlikte Şabanözü OSB 2005 senesinin Nisan ayında kurulmuştur. Bölge içerisinde pek çok sanayi kuruluşu faaliyet göstermekte ve bu anlamda yatırım ve istihdam anlamında Şabanözü OSB, Çankırı için faydalı bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Altyapı sorunu bulunmayan bu bölgede bu bağlamda hızlı bir gelişme yaşanmaktadır. Çankırı'nın kalkınmada öncelikli iller içerisinde yer alması, Şabanözü OSB'nin kurulması ve gelişmesinde etki eden bir faktör olmaktadır. Yatırımcılara arsa satılması, altyapı hizmetlerinin sorunsuz işlemesi, araç ve gereç ihtiyaçlarının karşılanması bölgenin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Altta yer alan şekil içerisinde bu bölgede faaliyet gösteren firmaların alacakları destekler yer almaktadır.

Şekil 5.6: Şabanözü OSB'de destek alacak firmaların destek miktarları

Kaynak: Çankırı Ekonomi Raporu, 2019.

5.2.6.4. Çerkeş Organize Sanayi Bölgesi

Çerkeş OSB 2005 senesinde kurulan bir sanayi bölgesidir. 171 hektarlık bir bölge olan Çerkeş OSB, Nisan 2005'te 'Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı' tarafından oluşturulmuştur. 2009 senesinde ilk etap ihaleleri tamamlanmış ve ikinci etap ihaleleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu ihaleler ise 2018 senesi itibariyle yapılmıştır. Elektrik kullanım lisansı, doğalgaz, yol, otopark, kaldırımlar ve ağaçlandırma faaliyetleri de biten bölge bir sanayi alanı olarak tamamlanmıştır. Ayrıca bölgeye giriş çıkışlar kontrollü ve güvenlikli bir biçimde yapılmaktadır (Çankırı Ekonomi Raporu, 2019).

Altta yer alan şekil içerisinde bu bölgede faaliyet gösteren firmaların alacakları destekler yer almaktadır.

Şekil 5.7: Çerkeş OSB'de destek alacak firmaların destek miktarları

Kaynak: Çankırı Ekonomi Raporu, 2019.

5.3. Çankırı'da İktisadi Yatırımlar

Bu başlık altında Çankırı ili içerisinde kamusal ve özel sektör alanı içerisinde yapılan yatırımlara ve genel bilgilere değinilmektedir.

5.3.1. Kamu Yatırımları Ve Özel Sektör Yatırımları

Çankırı, özellikle OSB için birçok teşvik ve yardım yapan bir ildir. Bu anlamda yatırımcıların yararlanacağı pek çok avantaj bulunmaktadır. Bu anlamda yatırımcılar pek çok araç gereç için gümrük vergisi ve KDV oranından muaf tutulmaktadır. Ayrıca on yıl süre ile işverene sigorta prim desteği de sağlanmaktadır. İşletmenin kurulma aşamasında inşaat için KDV oranında bir indirim uygulanmaktadır ve OSB

içerisinde ücretsiz arsa alabilme imkânları da mevcuttur (Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası, 2021).

Özel sektörde ve kamusal sektörde yapılan yatırımlar sonrasında Çankırı, bölgesel anlamda en iyi ticaret şehirlerinden birisi konumuna gelmektedir. Çankırı içerisinde 2000 kişinin istihdam edildiği Japon otomotiv lastiği imalat işletmesi bulunmaktadır. Ayrıca Seramik üretimi yapılan ve 1000 kişinin istihdam edildiği bir işletme de yine Çankırı içerisinde yer almaktadır. İl içerisinde yer alan Tuz mağarası yine yatırım ve destek ile birlikte gözde bir turizm mekânı haline getirilebilme potansiyeline sahiptir. 1000 kişiye istihdam sağlayan elektronik ev aletleri üreten firma yine Çankırı içerisinde yer almaktadır. Şehir içerisinde yer alan dört büyük OSB içerisinde de pek çok işletme yer almaktadır ve farklı üretim alanları içerisinde yatırımlar yapmakta ve faaliyet göstermektedirler (Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası, 2021).

5.4. Çankırı'nın Dış Ticaret Yapısı

Aşağıda yer alan tablolar içerisinde Çankırı ilinin dış ve iç piyasa içerisinde faaliyet gösteren firmaları yer almaktadır. Bu firmalarla ilgili genel bilgiler verilmekte ve ayrıca Çankırı'nın ithalat ve ihracat oranları yıllık bazda bilgiler yardımıyla açıklanmaktadır.

Tablo 5.6: Çankırı'da bulunan işletmeler

Sermaye	Adet	İşletme Tipi
4,843,225,083,34	2109	Genel Toplam
462.453.181,00	1025	Limited Şirket
4.318.104.415,14	324	Anonim Şirket
61.582.746,90	625	Gerçek Kişi Ticari İşletmesi
93.728,45	96	Kooperatif
521.001,00	11	Diğer İktisadi İşletme
10,85	3	Kolektif Şirket
115.000,00	5	Dernek İktisadi İşletmesi
350.000,00	1	Kamu Kuruluşu
5.000,00	1	İktisadi Devlet Teşekkülü

Kaynak:Çankırı ticaret ve sanayi odası, 2021.

Tablo 5.7: Çankırı'nın dış ticaret göstergeleri

Yıllar	İhracat	İthalat	Fark(USD)	Fark(%)	Karşılama Oranı /%)
2014	80,274,27	96,886	-16,612	-20,69	82,85
2015	77,061,40	76,394	667	0,86	100,87
2016	87,922,81	95,069	-7147	-8,12	92,48
2017	159,035,67	143,363	15,672	9,85	110,93
2018	195,858,36	149,819	46,039,36	23,50	130,72
2019	262,766,87	193,200	69,566,87	26,47	136,07
2020	242,822,72	132,869	109,953,72	45,28	182,75

Kaynak: Çankırı ticaret ve sanayi odası, 2021.

Tabloda verilen bilgiler ışığında ihracat miktarının bazı dönemlerde düşüş yaşadığı görülse de genel anlamda bir yükseliş içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı durum ithalat içerisinde de görülmektedir. Belirli dönemler içerisinde ithalat ve ihracat arasında zarar edildiği dönemler olsa da genel anlamda ihracat miktarının ithalattan fazla olduğu görülmektedir.

Çankırı ili, ihracat anlamında Almanya, İtalya, Macaristan, Fransa ve Rusya gibi pek çok ülkeye ihracat yapan bir şehir konumundadır (Çankırı Ekonomi Raporu, 2019). En çok ihracat yapılan ülke ise Almanya olarak öne çıkmaktadır.

5.5. Çankırı Üniversitesi'nin Çankırı İli ile İlgili Çalışmaları

Sağdıç (2020) çalışmasında "*Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Araştırma Ormanı'nın Üst Toprak Karbon İçeriğinin Haritalanması*" na yer vermiştir "*Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Araştırma ve Uygulama Ormanı*"nda gerçekleştirilen bu çalışma ile bölgede bulunan toprağın karbon oranı tespit edilerek bir harita oluşturulmuştur. Çalışma sonunda farklı derinliklerden alınan topraklarda farklı karbon oranlarının bulunduğu belirtilmiştir.

Dikmen (2013) yaptığı çalışmada yarı kurak meralarda bitki ve toprak özelliklerinin uzaysal değişkenliğini analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu çalışma, yarı-kurak meralardaki toprak nitelikleri ile çölleşmenin önemli bir göstergesi olan bitki tür sayısı arasındaki ilişkinin saptanması için gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın yürütüleceği yer olarak "*Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluyazı Kampüs alanındaki bir tepenin kuzey ve güneye bakan yamaçları*" belirlenmiştir. Bu yamaçlardan alınan

toprak numunelerinde fiziksel ve kimyasal özellikler tespit edilmiştir. Erişilen veriler neticesinde bitki tür sayısının hem ortalama değer hem de değişkenlik açısından her iki yamaçtaki hatlarda benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bu çalışmanın sonuçlarının bölgede gerçekleşecek mera ıslah faaliyetlerinde ve çölleşmeye dair çalışmalarda kullanılma potansiyelinin bulunduğu belirtilmiştir.

Öztürk (2021) çalışmasında "*Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Araştırma ve Uygulama Ormanının Toprak Kalitesi Bakımından Değerlendirilmesi*" yer vermiştir.Bu çalışma, Çankırı şehir merkezine yaklaşık 30 km uzaklıkta, Eldivan ilçesinde bulunan 367 hektar alana sahip "*Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Araştırma ve Uygulama Ormanı*"nda toprak kalitesinin belirlenmesi hedefiyle yürütülmüştür. Bu hedef doğrultusunda daha önceden düzenlenmiş olan 98 bölgede sistematik örnekleme metoduyla ile 0-30 cm derinlikten yüzey toprak örneği alınmıştır. Çalışma sonucunda benzer nitelikleri bulunan bölgelerde araştırmalar yürütülerek toprak kalitesi için indikatör toprak özellikleri ve metotlarının geliştirilebileceği düşüncesi oluşmuştur.

Acar (2021) gerçekleştirdiği çalışmada "*Kızılırmak Koşullarında Bazı Çeltik Çeşitlerinde Damla ve Tava Sulama Yöntemlerinin Etkinliği*"ni karşılaştırmıştır. Bu çalışmada; Çankırı-Kızılırmak bölümünde çeltik üretiminde damla sulama tekniğinin başarısı ve uygunluğu geleneksel tava sulama yöntemi ile test edilmiştir. Çalışma; 2020 yılının yaz mevsiminde"*Çankırı Karatekin Üniversitesi Kızılırmak Meslek Yüksekokulu Araştırma ve Uygulama Alanı*"nda gerçekleştirilmiştir.

> Çalışma sonucunda erişilen bulgulara göre "*damla sulama ve tava sulama yönteminin bitki boyu, birim alandaki salkım sayısı, çiçeklenme gün sayısı, olgunlaşma gün sayısı, salkım uzunluğu, yatma, fertil tane sayısı, steril tane sayısı, fertilite oranı, çeltik bin tane ağırlığı, çeltik verimi, pirinç bin tane ağırlığı, pirinç tane genişliği, pişmiş pirinç tane uzunluğu, kırık pirinç randımanı, kırıksız pirinç randımanı, kırık pirinç verimi, kırıksız pirinç verimi ve kırıklı-kırıksız pirinç verimi üzerine etkileri*" istatistiksel bakımdan önemli bulunurken "*salkımdaki tane sayısı ve pirinç tane uzunluğu üzerine etkileri*" ise istatistiksel açıdan önemsiz şekilde tespit edilmiştir.

Şentürk (2016) yaptığı çalışmasında Çankırı koşullarında bazı kuru fasulye genotiplerinin verim ve bitkisel özelliklerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Çalışmada genel kuru fasulye türleriyle Çankırı bölgesinde yetiştirilen fasulye türleri karşılaştırılmıştır. Çalışmaya 2015 yılında "*Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluyazı*

Kampüsü uygulama alanlarında" başlanmıştır. Çalışmanın sonucunda bölgede yetiştirilen fasulye bitkisi ile fasulye tanelerinin verimliliği hakkında önemli bulgulara ulaşılmıştır.

6. BÖLÜM
KASTAMONU EKONOMİSİ

6.1. Kastamonu'nun Nüfus Ve İstihdam Yapısı

Kastamonu'nun tarihi geçmişinin yapılan arkeolojik ve yüzey çalışmalarında çıkan kalıntılara bakıldığında paleolitik, neolitik, kalkolitik ve erken tunç dönemlerine kadar uzandığı görülmekle birlikte, M.Ö. 2000'li yıllarda birçok uygarlığa da ev sahipliği yaptığı anlaşılmaktadır. Hitit başta olmak üzere Frigya, Helen, Lidya, Pers ve Pontuslar bunlar arasında sayılmaktadır. Bölgede M.Ö. 65 yılından itibaren Roma İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Paflagonia Roma İmparatorluğunun bu bölgede kurduğu eyalet olmakla birlikte eyaletin merkezi olan Pompeipolis günümüzde Taşköprü ilçesinde yer almaktadır. Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla Bizanslar hakimiyeti ele geçirmiş ve sonrasında M.S. 1211 yılında Kastamonu'nun Türk hakimiyetine girmesi kesinleşmiştir. Anadolu'nun kuzeybatısında Paphlogonia ismiyle bilinen bölgede yer alan Kastamonu 9. yüzyılda iki Türk beyliğine ev sahipliği yapmış, bu beyliklere başkent olmakla birlikte o dönem itibariyle Osmanlı'nın da önemli şehirlerinden biri olmayı başarmıştır. Milli mücadele döneminde de İnebolu limanından Ankara'ya erzak ve cephanelerin taşınması gibi lojistik açıdan da Kastamonu en güvenilir illerden olmuştur. Atatürk Kastamonu'ya gelerek 24 Ağustos 1925'te Kıyafet ve Şapka İnkılabını yapmış ve il tarihindeki önemli olaylar arasında yer almıştır. Kastamonu, Cumhuriyet'in ilanından sonra hayata geçirilen değişikliklerle 12 ilçe ile il statüsü kazanmıştır.

Şekil 6.1: Kastamonu şehrinin coğrafi konumu

Kaynak: Kastamonu'ya genel bakış, 2021.

Kastamonu, Batı Karadeniz Bölgesinde ve Kızılırmak havzası içinde yer almakta olup, doğusunda Çorum ve Sinop, batısında Karabük ve Bartın, güneyinde Çankırı, kuzeyinde ise Karadeniz bulunmaktadır. Yüzölçümü 13.108 km^2, deniz seviyesinden yüksekliği 775 m, ilin 170 km boyunca da Karadeniz'e kıyı şeridi bulunmakta ve dağlar kıyıya paralel uzandığından kıyılarda Karadeniz iklimi iç kesimlerde ise karasal iklim görülmektedir. İl yüzölçümü açısından Türkiye'nin 17. sıradaki büyük ili olup, yüzölçümünde Türkiye'nin yaklaşık olarak %1.7'sini meydana getirmektedir. Kastamonu'nun %61,5'lik kısmı ormanlık alanlarla kaplı ve arazileri genellikle engebeli olduğundan büyük çoğunluğu tarıma elverişli olmamaktadır. Günümüzde Kastamonu; Merkez, İhsangazi, Abana, Küre, Cide, Seydiler, Taşköprü, Ağlı, Azdavay, Pınarbaşı, Tosya, Doğanyurt, Araç, Bozkurt, Çatalzeytin, Devrekâni, Daday, Hanönü, Şenpazar ve İnebolu ilçeleri olmak üzere toplamda yirmi ilçeden oluşmaktadır.

Kastamonu nüfusu 2020 yılı itibariyle 187 bin 264'ü erkek ve 189 bin 113'ü kadın olmak üzere toplam 376 bin 377 kişiden oluşmaktadır. Nüfusun %49,7'sini erkekler %50,2'sini ise kadınlar meydana getirmektedir. Nüfusta bir önceki yıla bakıldığında 0,79 oranında bir azalma görülmektedir.

Tablo 6.1: 2007-2020 Yılları arası Kastamonu nüfusu

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam Nüfus
2007	176.954	183.412	360.366
2008	176.832	183.592	360.424
2009	177.152	182.671	359.823
2010	178.875	182.347	361.222
2011	177.666	182.093	359.759
2012	177.647	182.161	359.808
2013	183.188	184.905	368.093
2014	183.564	185.343	368.907
2015	184.585	188.048	372.633
2016	188.039	188.906	376.945
2017	184.289	188.084	372.373
2018	191.431	191.942	383.373
2019	189.247	190.158	379.405
2020	187.264	189.113	376.377

Kaynak:TÜİK, 2022.

Tablo 6.1'e bakıldığında en yüksek nüfusun 383.373 kişi ile 2018 yılında, en az nüfusun ise 359.759 kişi ile 2011 yılında olduğu görülmektedir. 2018 yılında kadın ve erkek nüfusu birbirine çok yakındır. Nüfusun en düşük olduğu yıl olan 2011 yılında kadın nüfusu toplam nüfusun yaklaşık %50,6'sını oluşturmaktadır.

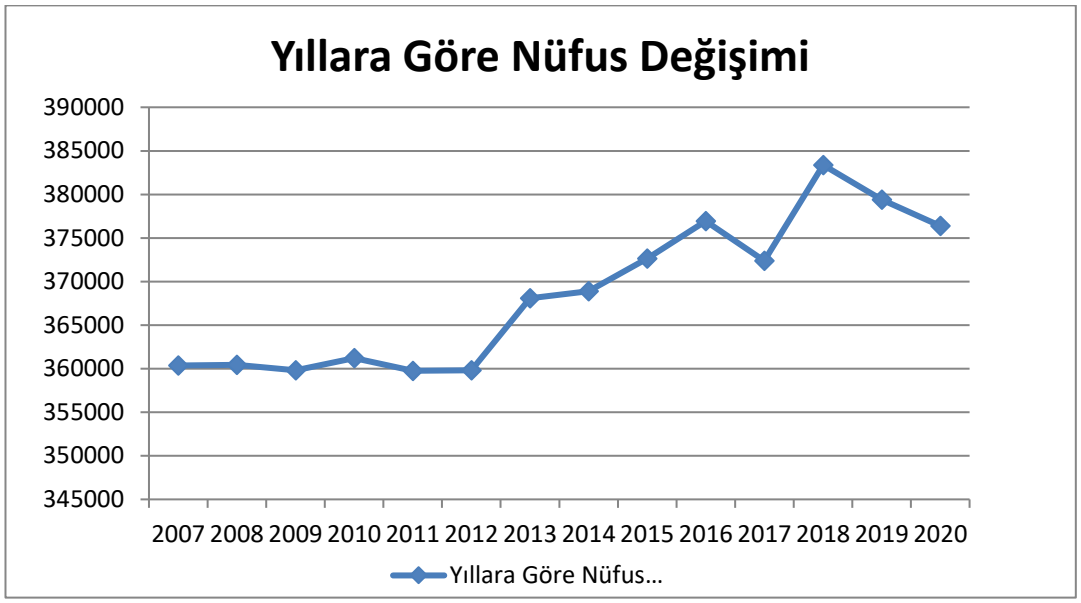
Tablo 6.2: Kastamonu il, ilçe nüfusu ve nüfus yoğunluğu

Kastamonu İlçeleri	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Toplam Nüfus	Yüzölçümü (Km^2)	Nüfus Yoğunluğu
Toplam	238,902	137,475	376,377	13,064	29
Abana	3,321	728	4,049	28	145
Ağlı	2,121	924	3,045	225	14
Araç	6,445	11,704	18,149	1,446	13
Azdavay	3,29	3,978	7,268	759	10
Bozkurt	5,635	3,985	9,620	308	31
Cide	10,63	11,289	21,919	652	34
Çatalzeytin	3,173	4,126	7,299	272	27
Daday	2,865	5,352	8,217	843	10
Devrekâni	6,144	6,197	12,341	715	17
Doğanyurt	1,013	4,625	5,638	193	29
Merkez	124,018	27,482	151,500	1,847	82
Hanönü	2,134	2,003	4,137	417	10
İhsangazi	2,762	2,457	5,219	445	12
İnebolu	10,484	10,393	20,877	417	50
Küre	2,614	3,055	5,669	406	14
Pınarbaşı	2,436	3,32	5,756	546	11
Seydiler	2,756	1,44	4,196	233	18
Şenpazar	1,614	2,788	4,402	252	17
Taşköprü	16,851	20,588	37,439	1,758	21
Tosya	28,596	11,041	39,637	1,302	30

Kaynak:https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/nufus/ilcelere-gore-nufus-verileri-adnks-2018, 2022.

Tablo 6.2'ye bakıldığında kilometre kareye yaklaşık 29 insan düşmektedir. Nüfus yoğunluğu en fazla olan ilçe Abana'dan sonra il merkezidir. Abana da nüfus yoğunluğunun fazla olmasının nedeni denize kıyısı olması ve turizm açısından önemli bir konumda yer almasından kaynaklanmaktadır. 151.500 kişi ile en fazla nüfus il merkezinde bulurken, merkezden sonra sırasıyla 39.637 kişi ile Tosya ve 37.439 kişilik nüfusuyla Taşköprü en fazla nüfusa sahip olan ilçeler olarak görülmektedir. Tosya pirinç, Taşköprü ise sarımsak üretiminde oldukça uzmanlaşmıştır.

Grafik 6.1: Kastamonu'nun yıllara göre nüfus değişimi

Kaynak:TÜİK, 2022.

Grafik 6.1'e bakıldığında Kastamonu nüfusu yıllara göre değişkenlik göstermektedir. 2007 yılından 2012 yılına kadar il nüfusu genellikle düz bir seyir izleyip fazla değişkenlik göstermezken, 2012 yılı sonundan 2016 yılı ortasına kadar bir artış sergilemektedir. 2017 yılından 2018 yılına nüfus artışında bir ivme yaşanmış olsa da 2018 yılı ortasından itibaren nüfus da bir azalma görülmekte buna diğer illere verilen göçler neden olmaktadır. Bunun yanı sıra nüfus artışında azalmaya kadınlar da eğitim seviyesinin artması, sanayileşmeyle birlikte kadınların istihdam alanlarının genişlemesi, kentleşmeyle birlikte aile yapısındaki değişim yaşanması ve eğitim seviyesinin yükselmesiyle daha bilinçli bireyler olunmasının da etkisi fazla olmaktadır. Kastamonu merkezindeki nüfus içerisinde yapılan araştırmalar bağlamında 0-4 yaş arasında nüfus oranının gittikçe düşmesi doğurganlığın azaldığının bir göstergesi olmaktadır. Genç bağımlı nüfus olan 0-14 yaş grubunun ise nüfustaki payı oldukça fazladır. 65 yaş ve üstünün ise 0-4 yaş gurubunda olduğu gibi toplam nüfus içindeki oranının düşük olduğu saptanmıştır. Sanayileşmenin artmasıyla kırdan kente olan göçler fazlalaşmakta sanayi bakımından gelişen illere göçler artmakta ve sanayi şehirleri nüfus olarak kalabalıklaşmaktadır.

Tablo 6.3: Kastamonu ve Türkiye kent-kır nüfusu 2020

	KENT NÜFUSU (NÜFUSU 20.001 VE ÜZERİ BELEDİYE VE KÖYLER)			KIR NÜFUSU (NÜFUSU 20.000 VE DAHA AZ BELEDİYE VE KÖYLER)		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
TÜRKİYE	74.227.075	37.144.076	37.083	9.387.287	4.771.909	4.615.378
KASTAMONU	152.614	75.550	77.064	223.763	111.714	112.049

Kaynak:https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/nufus/il-ve-cinsiyete-gore-kent-kir-nufuslari-adnks-2018, 2022.

Tablo 6.3'te görüldüğü gibi 2020 yılında Türkiye nüfusunun %88,7'si kent nüfusundan oluşmaktadır. Kastamonu nüfusunun %40,5 i kent nüfusundan oluşurken, nüfusun %59,5'ini kır nüfusu meydana getirmektedir. Tablo incelendiğinde Kastamonu kent nüfusun Türkiye kent nüfusunun yaklaşık 0,002'si kadar olduğu görülmektedir. Kastamonu nüfusunun yarısından fazlası köy ve beldelerde yaşamaktadır. Yaşlı nüfus olarak tanımlanan 65 yaş ve üstü yaş grubu merkezdeki yaşam şartlarının köy yaşantısından daha farklı olması sebebiyle genellikle köy yaşantısını tercih etmektedir. ADNKS verilerine göre nüfus yoğunluğu düşüklüğüne göre sıralandığında Kastamonu Türkiye'nin 10. ili durumundadır.

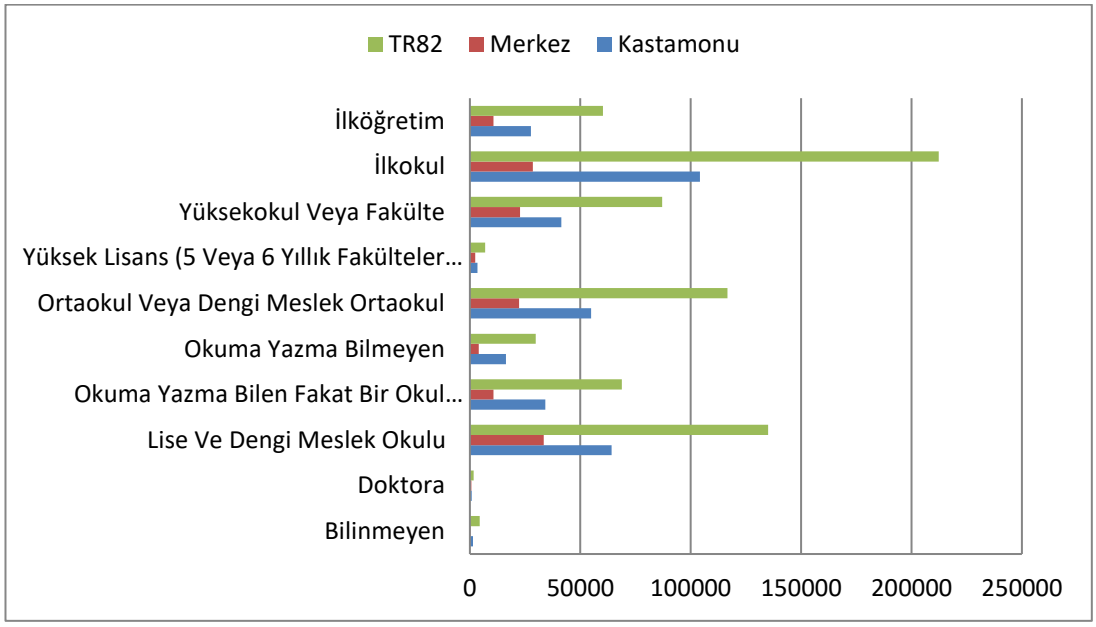
Tablo 6.4: Kastamonu'nun göç durumu (2020)

İl	**Toplam nüfus (2020)**	**Aldığı göç**	**Verdiği göç**	**Net göç**	**Net göç hızı (binde)**
TÜRKİYE	83.614.362	2.258.726	2.258.726	0	0
Kastamonu	376.377	14.177	15.328	-1.151	-31

Kaynak:https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/nufus/goc-ve-net-goc-hizi-adnks-2018, 2022.

2020 yılında 14.177 kişi Kastamonu'ya göç ederken 15.328 kişi de Kastamonu'dan göç etmiştir. Bu bağlamda Kastamonu göç veren bir il konumunda olmaktadır. Özellikle İstanbul'da sanayi ve hizmet sektöründe iş olanaklarının çok olması sebebiyle göç alması nedeniyle Kastamonu doğumlu nüfusun İstanbul nüfusu içindeki payı da oldukça fazla olmaktadır. İl genelinde arazilerin engebeli olması ve tarıma elverişli arazinin çok sınırlı olması nedeniyle kırsaldan kente göç de fazla olmaktadır.

Şekil 6.2: Kastamonu ilinin eğitim durumu

Kaynak: TÜİK, 2020.

Kastamonu eğitim seviyesi açısından karmaşık bir durum sergilemektedir. İl düzeyinde okuma yazma bilenlerin oranı %88 ile Türkiye ortalamasının üzerinde olmaktadır. Toplam nüfus içinde okuma yazma bilmeyen nüfusun oranı %3,36 olup, bunun %84,6'lık kısmı kadın nüfustan oluşmaktadır. İl genelinde okuma yazma bilmeyen nüfus oranının %4,32 ile %2,29 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Kalkınma göstergeleri arasında en önemli faktörlerden olan okuma-yazma oranının Kastamonu ilinde ortalamadan bu derece düşük olması, Kastamonu ilinin sosyo-ekonomik gelişiminin önünde bir engel durumundadır. Dolayısıyla Kastamonu ilinde okuma-yazma oranının en azından Türkiye ortalaması seviyesine yükseltilmesi ve daha da artırılması önem arz etmektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranının yıllara göre azalmasında Milli Eğitim Bakanlığının sürdürdüğü okuma-yazma kurslarının büyük katkısı olmaktadır (Kuzka, 2014).

Kalkınmada önemli faktörlerden olan beşeri sermayenin geliştirilmesi açısından lisansüstü ve doktora seviyesindeki eğitimin daha fazla desteklenmesi önem arz etmektedir. Şekil 6.2'ye bakıldığında Kastamonu ilinde bu eğitim seviyelerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir.

6.2. Kastamonu'da İktisadi Durum

6.2.1. Üretim

Kastamonu ilinde tarım ve hayvancılığa dayalı üretim yapılmaktadır. Tarım arazileri genellikle vadi etrafındaki ovalardan oluşmaktadır. Arazilerin engebeli olması nedeniyle hayvancılık faaliyetleri de fazlaca görülmektedir. Organize sanayi bölgelerinin kurulması ve liman şehri olmasından son dönemde sanayi faaliyetleri de gelişme göstermektedir. Ayrıca il genelinde ormanlık alanların fazlalığı ağaç ve ağaç ürünleri endüstrisinin gelişmesinde de büyük katkı sağlamaktadır. İl genelinde büyükbaş hayvancılığın yanı sıra arıcılık ve kümes hayvancılığı da yapılmaktadır. Arazinin engebeli olması nedeniyle küçükbaş hayvan üretimi yapılan hayvancılık üretimleri arasında sayılmaktadır. Kıl keçisi üretiminde Ankara ve Konya illerinden sonra gelmektedir (https://www.cografya.gen.tr/tr/kastamonu/ekonomi.html, 2022). Bölgede sanayi son dönemlerde gelişme göstermeye başlamış ve yatırımcılara yeni yatırım olanakları sağlanarak ilin ekonomik büyümesine de katkı sunulmaktadır. Sanayi alanında en çok tarım ve orman ürünlerinin yanı sıra demir dışı metal cevherlerin olduğu maden ürünlerine ait üretim yapan sektörler ön plana çıkmaktadır.

6.2.2. Tarım

Kastamonu ilinde tarım, sanayi, hayvancılık ve ormancılık alanında birçok üretim eş zamanlı olarak gerçekleştirilmektedir. Tarım arazilerinin engebeli ve parçalı olması tarla bitkileri üretimini zorlaştırmakta, iklimin iç kesimlerde karasallaşması nedeniyle meyve ve sebze üretimini de sınırlandırmaktadır. Tarımsal üretimde arpa, buğday, mısır, pirinç, nohut, şeker pancarı, patates ve sarımsak gibi tarım ürünleri, meyve de en çok vişne, elma, şeftali, üzüm, kiraz, armut, erik üretilirken sebze üretiminde domates, salatalık, fasulye, ıspanak geniş yer tutmaktadır. Son zamanlarda da ceviz üretiminde bir artış sağlanmaktadır. Tarım ürünlerinden sarımsak ve pirinç ilin tarımsal üretiminde yüksek bir paya sahiptir. Taşköprü ilçesinde toprağın selenyum bakımından zengin olması sarımsağın kalitesini ve tadını

değiştirmekte böylelikle diğer bölgelerde yetiştirilen sarımsaklara göre daha iyi verim elde edilmektedir. Ayrıca Kastamonu ili Taşköprü ilçesinde yetiştirilen sarımsağın coğrafi işaret tescil belgesi de bulunmaktadır. Türkiye sarımsak üretiminin yaklaşık %25'i Taşköprü ilçesindeki sarımsak üretiminden elde edilmektedir. Kastamonu organik tarım için elverişli tarım arazileri bakımından yüksek potansiyele sahip olduğundan pirinç, siyez bulguru, üryani eriği, sarımsak gibi ürünlerin yetiştirilmesi bölgeye ayrıca bir ekonomik değer kazandırmaktadır. Tosya ilçesinde ise pirinç tarımsal üretimde önemli bir paya sahip olmaktadır.

Tablo 6.5: Kastamonu'da yer alan tarım alanı ve diğer alanların değerleri

Tarım Alanı	132.484
Meyve Sebze Yetiştirme Alanı	15.317
Nadas Alanı	17.938
Tarımsal Üretime Uygun Olup Kullanılmayan Alan	51.728
Çayır ve Mera Alanı	45.211
Orman Alanı	873.651
Tarım Dışı ve Yerleşim Alanı	180.329
Toplam Alan	1.316.618

Kaynak:https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/tarim-ve-orman/arazi-dagilimi, 2022.

Tablo 6.5'te de görüldüğü üzere Kastamonu arazisinde ormanlık alan fazla yer kaplamaktadır. Toplam arazilerin %66,3'lük kısmı orman arazilerinden oluşmaktadır. Tarıma elverişsiz araziler toplam araziler içinde %13,7 oranında bir yer kaplamakta ve tarımsal faaliyetleri sınırlandırmaktadır.

Tablo 6.6: Kastamonu tarım alanları 2020 (dekar)

		Tahıl/Diğer Bitkiler Alanları		Sebze Alanı	Meyve ve Diğer Bitkisel Ürün Alanı
	Toplam Alan	Ekim Yapılan Alan	Nadas Alanı		
Türkiye	231.363.961	156.149.720	31.732.521	7.792.463	35.635.187
Kastamonu	1.472.891	1.165.331	132.794	49.085	125.611

Kaynak:https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/tarim-ve-orman/tarim-alanlari-2018-dekar, 2022.

Yukarıdaki tabloya göre Kastamonu ilinin ekili tarım alanı Türkiye'nin ekili tarım alanının yüzde 0.74'lük bir kısmını oluşturmaktadır. Kastamonu'da toplam tarım

alanlarının içinde %79 ile en çok pay tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin ekim alanı olurken, en az pay süs bitkileri yetiştirme alanına aittir. Meyve, içecek ve baharat bitkileri alanı toplam ekim alan içinde %8.5, sebze bahçeleri ise %3.3 oranında bir paya sahip olmaktadır. Toplam alan içerisinde dinlenmeye bırakılan tarım alanlarının payı ise %9 olarak görülmektedir.

Tablo 6.7: Kastamonu'da üretilen belirli tahıllar ve diğer bitkisel ürünler

Ürün Adı	Toplam Üretim (Ton)	Alınan Verim (kg/dekar)
Buğday	87.476	190
Arpa	41.048	188
Çeltik	8.316	723
Patates	23.910	2.867
Şeker Pancarı	242.422	5.099
Kenevir ve Lif	1	63
Fiğ	43.039	753
Yonca	153.150	1.548
Korunga	12.977	1.017
Yulaf	119.826	693
Mısır	303.903	5.243

Kaynak:https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/tarim-ve-orman/tahil-ve-diger-bitkisel-urunler-uretimi, 2022.

Tablo 6.7'de görüldüğü üzere ekilen alan içindeki en fazla pay buğday olmasına rağmen üretim miktarı en fazla olan ürün mısır olarak göze çarpmaktadır. Ekilen alandan alınan verimde ise ilk sırada şeker pancarı gelmekte onu sırasıyla mısır ve patates izlemektedir. Şeker pancarında 47.540 dekar alan ekiminden elde edilen üretim 242.422 ton olmaktadır. Ayrıca şeker pancarı endüstri bitkisi alanında en çok üretilen ürün olmaktadır. Mısır da ise 61.767 dekar alandan 302.471 ton ürün elde edilmektedir. En az verim kenevir üretiminden elde ediliyor gibi görünse de kenevir ekiminin devlet kontrolünde olması istisnası nedeniyle sınırlı alanda ekim gerçekleştirilmektedir. Kenevir haricinde en az verim kuru fasulyeden elde edilmektedir. Çeltik üretiminde alınan verim 2020 yılı itibariyle 723 ton olmakta ve çeltik üretiminin büyük bir kısmı Tosya ilçesinde yetiştirilmektedir.

Tablo 6.8: Kastamonu'da üretilen meyve, sebze ve diğer bitkisel ürünler

Ürün Adı	Üretim Miktarı (Ton)	Meyve ve Diğer Bitkisel Ürünler	Üretim Miktarı (Ton)
Fasulye	6.841	Üzüm	1.964
Sarımsak	22.995	Elma	16199
Soğan	1183	Ceviz	4.936
Bakla	27	Trabzon Hurması	47
Pırasa	642	Zeytin	32
Kereviz	44	Armut	4.732
Bal Kabağı	964	Ayva	439
Domates	16.887	Kiraz	3.246
Salatalık	3.692	Vişne	355
Sivri Biber	4.403	Şeftali	798
Karpuz	723	Erik	1.962
Kavun	694	Kızılcık	4.752
Lahana	772	Kivi	366
Kıvırcık	490	Çilek	115
Ispanak	840	Dut	633
Enginar	1	Kestane	3.068
Barbunya	773	Fındık	9.658

Kaynak:https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/tarim-ve-orman/sebze-uretimi, 2022.

Tablo 6.8'de Kastamonu ilinde üretilen sebze, meyve, içecek ve baharat bitkilerinin üretimiyle ilgili verilere yer verilmiştir. Kastamonu'da 2020 yılında en çok üretimi yapılan sebze 22 bin 995 ton ile sarımsak olup yıl içindeki toplam sebze üretiminin %37'sini meydana getirmektedir. Sarımsaktan sonra en çok üretilen ürünler arasında sırasıyla domates, taze fasulye, biber ve salatalık gelmektedir.2020 yılı meyve ve diğer bitkilerin üretimine bakıldığında en çok üretimi yapılan meyveler içerisinde birinci sırada elma üretimi olmak üzere elmayı sırasıyla fındık, ceviz, armut ve kiraz üretimi takip etmektedir.

6.2.3. Hayvancılık

Kastamonu arazisinin çoğu ormanlık alanlarla kaplı ve dağların Karadeniz kıyısına paralel uzanmasından dolayı engebeli araziler oldukça fazladır. Bu nedenle tarım arazisi oldukça sınırlı sayıda olmakta bu sebeple ekonomik faaliyet hayvancılık

alanında devam etmektedir. Hayvancılık faaliyetleri arasında en fazla kümes hayvancılığı yapılmaktadır. Tablo 6.8' de görüldüğü üzere küçükbaş hayvan yetiştiriciliği içerisinde en fazla pay yerli koyun yetiştiriciliğindedir. Yerli koyun yetiştiriciliğini merinos ve kıl keçisi takip etmektedir. Ankara ve Konya illerinden sonra en çok kıl keçisi yetiştiriciliği Kastamonu ilinde yapılmaktadır. (TÜİK,2021).

Tablo 6.9: Kastamonu'da yetiştirilen hayvan türleri

HAYVAN CİNSİ	YILLAR	
	2019	2020
Sığır (Kültür)	173.411	177.542
Melez (Kültür)	82.021	91.470
Sığır (Yerli)	17.853	17.073
Manda	1.800	1.397
BÜYÜKBAŞ HAYVAN TOPLAMI	275.085	287.482
Koyun (Merinos)	22.545	34.177
Koyun (Yerli)	47.271	47.985
Keçi (Tiftik)	4.193	4.172
Keçi (Kıl)	24.054	22.738
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN TOPLAMI	98.063	109.072
Tavuk (Et)	447.100	398.520
Tavuk (Yumurta)	239.796	246.387
Hindi	15.581	12.906
Kaz	5.578	3.913
Beç Tavuğu ve Ördek	2.856	2.470
KÜMES HAYVANI TOPLAMI	710.911	664.196

Kaynak:https://www.kastabil.gov.tr/veritablolari/kastamonu/tarim-ve-orman/turlerine-gore-hayvan-sayilari, 2022.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin toplam hayvancılık faaliyeti içindeki payı %27, küçükbaş hayvancılığın payı %10,2 olmaktadır. Hayvancılık faaliyetindeki en fazla paya %62,6 ile kümes hayvanı yetiştiriciliği sahip olmaktadır. Kümes hayvancılığında en fazla üretim gerçekleştirilen alan ise et tavuğu üretimidir.

Tablo 6.10: Kastamonu'da arıcılık faaliyetleri

		YIL	
		2019	2020
Arıcılık Üretimi Yapan İşletmeler		1.585	1.664
Bal Üretimi (Ton)		553	377
Balmumu Üretimi (Ton)		22	18
Kovan Sayısı	Kovan (Eski)	7.766	8.907
	Kovan (Yeni)	80.589	77.354
	Toplam Kovan Sayısı	88.355	86.261

Kaynak: Kastamonu Geneli Arıcılık (2014-2021) (kastabil.gov.tr), 2022.

Arıcılık alanında en çok faaliyet gösteren bölgelerden olan Karadeniz'de Anzer balı önemli bir yer tutmaktadır. Kastamonu'nun da Karadeniz ikliminden etkilendiği alanlarda arıcılık faaliyetleri gelişmektedir (Kuzka, 2012). Tablo 6.10'da arıcılık faaliyeti yapan işletme sayısı 2020 yılında bir önceki yıla göre artış göstermesine karşın bal üretiminde bir önceki yıla göre %31,8 oranında bir azalma görülmektedir.

6.2.4. Ticaret

Kastamonu tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemlerde kent, eyaletin merkezi olarak oldukça önemli bir konumda yer almıştır. Kastamonu gerek beylikler döneminde iki Türk beyliğinin başkenti olması, gerekse Osmanlı döneminde önemli bir sancak merkezi olması Kastamonu'nun 19. yüzyılda da önemini devam ettirmesini sağlamıştır. İlin geçmişte yönetim merkezi statüsünde olması tarihte önemli bir ekonomik merkez olarak da görüldüğünün göstergesi sayılmaktadır. Osmanlı döneminde önemli ticaret kentlerinden olan Kastamonu'da çeşitli kervansaraylar ve bedestenler yer almaktadır. O dönemde boyacılık, dokumacılık ve bakırcılık önemli faaliyet alanlarındandır (Cığlıoğlu, 2019). Bu dönemde üretilen ürünler şehir içinde satılmasının yanı sıra İnebolu limanına gelen yabancı gemilerle de yurtdışına çıkarılmıştır. Kastamonu Vilayet Salnamesinden elde edilen bilgilere göre o dönem içerisinde Kastamonu merkezde 1587 adet dükkan bulunmaktadır (Karcı, 2012, s.145).

Günümüzde Kastamonu ili içerisinde bulunan organize sanayi bölgelerinin, kent limanının ve teknolojinin de ilerlemesi ile ticaret şehir içi ile sınırlı kalmamakta, şehirlerarası hatta uluslararası da ticari faaliyetler yürütülmektedir.

Tablo 6.11: Kastamonu'da bulunan işletmeler

İşletme Tipi	Sermaye (TL)	Adet
Genel Toplam	37.553.517.529,19	2148
Dernek İktisadi İşletmesi	266.500,00	5
Limited Şirket	1.865.047.475,57	1168
Diğer İktisadi İşletmeler	10.000,00	3
Kolektif Şirket	364.470.569,00	24
Kooperatif	3.661.587,89	100
Gerçek Kişi Ticari İşletmesi	41.276.415,42	648
Diğer	3.750.001.358,00	14
Vakıf İktisadi İşletmesi	10.000,00	3
Kamu Kuruluşu	150.000,00	1
Anonim Şirket	31.527.619.473,31	172
Adi Ortaklık	1.004.150,00	10

Kaynak:https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-63830/ekonomi.html, 2022.

Yukarıdaki tabloda Kastamonu'nun iç ve dış piyasada faaliyet gösteren firmaları gösterilmektedir. Bu firmalar ile ilgili genel bilgiler yer almakta ve aynı zamanda Kastamonu'nun ihracat ve ithalat gerçekleşmeleri yıllık bazda bilgiler dahilinde verilmektedir.

Tablo 6.12: Kastamonu dış ticaret göstergeleri

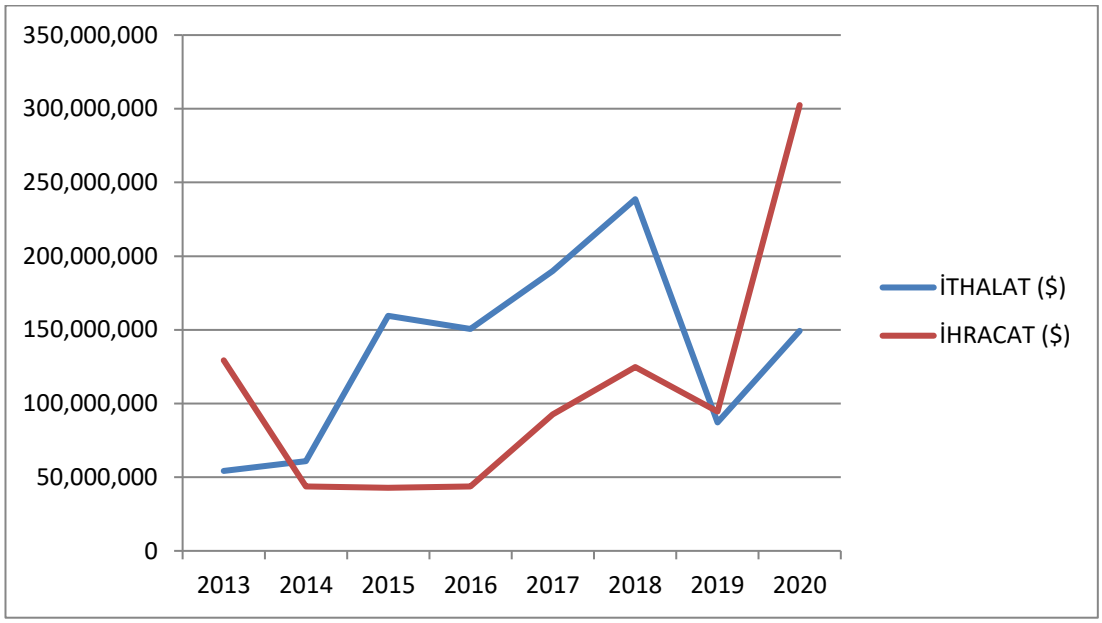
YILLAR	İTHALAT ($)	İHRACAT ($)	Fark ($)	Fark (%)	Karşılama Oranı (%)
2013	54.256.467	129.290.430	75.033.963	58,04	238,29
2014	60.809.546	43.813.403	-16.996.143	-38,79	72,05
2015	159.443.998	42.802.780	-116.641.218	-272,51	26,84
2016	150.512.251	43.797.068	-106.715.183	-243,66	29,09
2017	189.837.226	92.534.408	-97.302.818	-105,15	48,74
2018	238.641.420	124.748.308	-113.893.112	-91,30	52,27
2019	87.246.086	94.492.770	7.246.684	7,67	108,30
2020	149.194.322	302.499.168	153.304.846	50,68	202,75

Kaynak: TÜİK, 2022.

Tablo 6.12'de verilen bilgiler doğrultusunda ihracat miktarında 2013 yılından 2017 yılına kadar bir düşüş yaşandığı gözlenmektedir. İhracat 2017 yılından itibaren genel

olarak bir yükseliş içerisine girmiş olup, 2020 yılında yaklaşık 302 milyon $ seviyesinde gerçekleşmiştir. 2013-2019 yılları arasında ithalat ve ihracat arasında zarar edildiği görülmekle birlikte 2020 yılında ihracatın yukarı yönlü bir ivme kazandığı görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı da yine 2020 yılında en yüksek seviyede gerçekleşmiştir.

Grafik 6.2: Kastamonu ili yıllara göre ithalat ihracat değişimi

Kaynak: TÜİK, 2022.

Kastamonu, ihracat alanında Belçika, Fas, İtalya ve Çin gibi birçok ülkeye ihracat yapan bir şehir konumundadır. En çok ihracat gerçekleştirilen ülke Belçika olarak göze çarpmaktadır. İthalat yapılan ilk üç ülke ise sırasıyla Rusya, İtalya ve Gürcistan olmaktadır (Kastamonu Ekonomik Görünüm Raporu, 2019).

6.2.5. Hizmet Sektörü

Hizmet sektörünün alt kalemlerinden olan turizm sektörü birçok bölge ve ülke için ekonomik faaliyetlerin başında gelmektedir. Kastamonu ili turizm çeşitliliği açısından yüksek potansiyele sahip olup, ilde turizm açısından inanç, kış, deniz, yayla, spor, kanyon, sağlık turizmi gibi birçok turizm faaliyeti yapılabilmektedir. Kastamonu'da Ilgaz Dağı Milli Parkı başta olmak üzere Küre Dağı Milli Parkı ve İstiklal Yolu Tarihi Milli Parkı ile birlikte toplamda üç tane milli park

bulunmaktadır. Ilgaz Dağı kış sporları açısından bölgede önemli bir yere sahiptir. Küre Dağı Milli Parkı içerisinde Valla Kanyonu ve Çatak Kanyonu yanı sıra Horma Kanyonu ilin turizm potansiyeli açısından oldukça önemli sayılmaktadır. İstiklal Yolu Milli Parkı ise Türkiye'nin en uzun doğa yürüyüş parkurlarından üçüncüsü olma özelliğini taşımaktadır (Ekonomik Görünüm Raporu, 2019).

Kastamonu, 170 km'lik bir kıyı şeridine sahip olmakta ve bu durum onu Karadeniz'in en uzun sahil şeridine sahip ili yapmaktadır. Cide, Abana, İnebolu başta olmak üzere Doğanyurt, Çatalzeytin ve Bozkurt ile birlikte toplamda altı ilçenin denize kıyısı bulunmaktadır. Fakat ilin Karadeniz'e kıyısı olması nedeniyle yaz ayları sıcaklık ortalamaları belli aylarda deniz turizmine izin vermekte ve bu nedenle deniz turizmi kısa süreli olarak yapılabilmektedir.

Yayla turizmine bakıldığında başta Araç ilçesi olmak üzere sırasıyla Daday, Devrekani, Bozkurt, Tosya ve Küre ilçelerinde yaylacılık faaliyetleri hem yerli hem yabancı turistler tarafından tercih edilmektedir. Eko turizme baktığımızda Kastamonu ili oldukça fazla çeşitliliğe sahiptir. Dağ tırmanışı, yeşil turizm, av turizmi gibi birçok faaliyet açısından büyük bir potansiyele sahip olmaktadır.

Kastamonu için evliyalar şehri denmesinin sebebi bünyesinde birçok türbe bulundurmasından kaynaklanmaktadır. İnanç turizmi bakımından oldukça dikkat çekici olan Kastamonu'da en önemli ziyaret alanı Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi olmaktadır. En çok ziyaret edilen bir diğer inanç merkezi de Aşıklı Sultan Türbesi'dir.

2019 yılında 506 bin 922'si yerli, 16 bin 890'ı yabancı olmak üzere toplamda 523 bin 812 kişi Kastamonu'da konaklamıştır (Ekonomik Görünüm Raporu, 2019).

6.2.6. Sanayi

Kastamonu ili içerisinde toplamda beş adet organize sanayi bölgesi bulunmakla birlikte Kastamonu 2. Organize Sanayi Bölgesi henüz faaliyete geçmemiştir. Bölgede Kastamonu 1.OSB, Tosya OSB, Seydiler OSB ve Taşköprü OSB diğer organize sanayi bölgeleri olarak faaliyet göstermektedir.

6.2.6.1. Kastamonu Organize Sanayi Bölgesi

Kastamonu Organize Sanayi Bölgesi toplamda 122 hektar alanda kurulmuştur. OSB'de 36 adet sanayi parseli yer almakta ve bunlardan 31'i aktif olarak faaliyette bulunmaktadır. 2019 Aralık ayında OSB de bulunan 31 firmanın üretim faaliyetleri incelendiğinde orman ürünleri, hırdavat malzemeleri, giyim aksesuarları üretimi, mobilya üretimi, demir-çelik, cam ve tekstil gibi çeşitli alanlarda üretim gerçekleştirmektedirler. Üretim gerçekleştiren bu firmalarda toplamda 1278 kişi istihdam edilmektedir (https://www.kastamonuosb.org.tr/kurumsal/hakkimizda,2022).

Şekil 6.3: Kastamonu organize sanayi bölgesi

Kaynak:https://kastamonu.tarimorman.gov.tr/Menu/48/Ekonomik-Yapi,2022.

Kastamonu Merkez OSB 1993 yılında kurulmuş olup, OSB içerisinde faaliyet gösteren 28 firma tarafından 1251 kişi istihdam edilmektedir. OSB, havaalanına 30 km, demiryoluna 137 km ve deniz yolu ulaşımına 70 km kadar bir uzaklıkta bulunmaktadır. 2017 yılında BEDAŞ ile anlaşma sağlayan OSB, firmalara düşük fiyattan elektrik sağlamaktadır. OSB'de 2008 yılı itibari ile de doğalgaz aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır (http://www.osbder.org/uye-detay/52/kastamonu-organize-sanayi-bolgesi, 2022). Kastamonu OSB'de karma üretim yapılmaktadır.

6.2.6.2. Tosya Organize Sanayi Bölgesi

Tosya Organize Sanayi Bölgesi 2010 yılında kurulmuştur. OSB'nin havaalanına uzaklığı 70 km, demiryolu ulaşımına mesafesi 85 km ve deniz yoluna da yaklaşık 150 km'lik bir mesafede bulunmaktadır. OSB'de 18 adet firma faaliyet göstermekte olup, ayrıca 12 firmanın da sene içerisinde faaliyete geçmesi beklenmektedir. Bu iş yerlerinde toplamda 400 kişi istihdam edilmekte ve OSB genelinde karma faaliyet yürütülmektedir. 11 adet boş parsel bulunan OSB'nin tamamının aktif hale gelmesiyle 5000 kişilik istihdam sağlanması beklenmektedir (https://tosyaosb.com/?page_id=15,2022).

6.2.6.3. Seydiler Organize Sanayi Bölgesi

Seydiler Organize Sanayi Bölgesinde birçok alana ait ürün üretimi gerçekleştirilmektedir. İnebolu limanına yaklaşık olarak 60 km olan uzaklığının günümüzde de devam eden yol yapım ve tünel çalışmaları ile 35 km'ye inmesi beklenmektedir. Seydiler OSB'nin havalimanına olan uzaklığı 45 km'dir ve OSB deniz yolu ulaşımına da 50 km uzaklıkta yer almaktadır. 105.61 hektar araziden oluşan OSB'nin 554.5'lik dönümde 43 tane sanayi parseli yer almaktadır. 2013 yılında kurulan OSB'nin alt yapı çalışmaları 2019 yılında tamamlanmış ve şuan bünyesinde aktif 12 firma faaliyet göstermektedir. Bu firmalarda da toplamda 350 kişi istihdam edilmektedir (http://seydilerosb.org.tr/kurumsal/hakkimizda,2022).

Şekil 6.4: Seydiler organize sanayi bölgesi

Kaynak:https://kastamonu.tarimorman.gov.tr/Menu/48/Ekonomik-Yapi, 2022.

6.2.6.4. Taşköprü Organize Sanayi Bölgesi

2014 yılında kurulan Taşköprü Organize Sanayi Bölgesi 45 hektarlık bir alanda faaliyet göstermektedir ve bu alanda 23 adet de sanayi parseli bulunmaktadır. OSB Kastamonu'ya 45 km, Sinop'a 142 km ve Ankara'ya da 290 km mesafede yer almaktadır (https://taskopruosb.gov.tr/hakkimizda/). Aktif olarak üretim yapan bir adet işletme bulunmakta ve 12 kişiye istihdam sağlanmaktadır (https://kastamonu.tarimorman.gov.tr/Menu/48/Ekonomik-Yapi, 2022).

6.3. Kastamonu Üniversitesi'nin Kastamonu İli ile İlgili Çalışmaları

Kalkan (2019) çalışmasında üniversitelerin bulundukları şehirlere yönelik katkılarını belirlemeyi hedeflemiştir.Üniversitelerin,bilimsel yönde iyileşmenin yanı sıra sosyo-ekonomik gelişmeye ve endüstrileşmeye de katkı sağladığı çalışmada belirtilmiştir.

Al Wahishi (2017) yaptığı çalışmada Kastamonu'da yetiştirilen meyve türlerini incelemiştir. Çalışmada bölgede yetiştirilen elma, armut, erik ve kiraz meyveleri kullanılmıştır. Çalışmaların sonucunda bu meyve türlerinin yetiştirilme özelliklerindeki farklılıklar belirlenmiştir.

Mütevelli (2019) gerçekleştirdiği çalışmasında bölgede kendiliğinden yetişen bazı yeşil geniş yapraklı bitkilerin anatomik özellikleri analiz edilmiştir. Çalışmada bitkilerin yüzeyleri ve özellikleri arasındaki ayrımlar belirlenmeye çalışılmıştır.

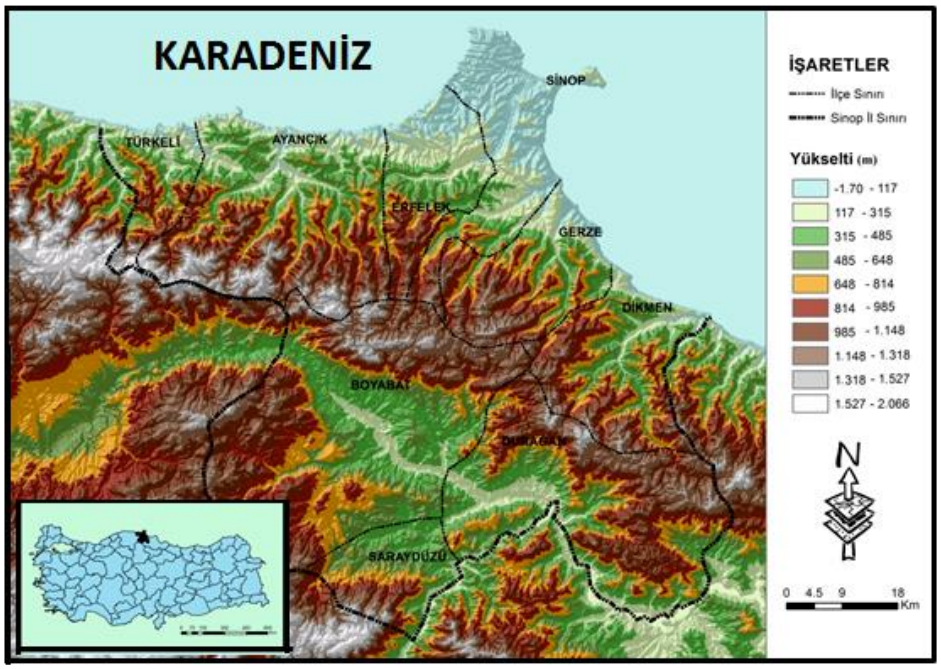
Mahmutoğlu (2013) çalışmasında Kastamonu ve çevresinde yapılan arıcılık faaliyetlerinde arılardaki nosemosis hastalığı hakkında bilgi vermeyi hedeflemiştir. Çalışmada Kastamonu'da yapılan arıcılık faaliyetlerinde kullanılan arılardaki hastalığın varlığı, özellikleri ve belirtileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

7. BÖLÜM
SİNOP EKONOMİSİ

7.1. Sinop'un Nüfus ve İstihdam Yapısı

Sinop, Türkiye'nin kuzeyinde Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz kesiminde bulunmaktadır. Yüzölçümü 5792 km^2'dir ve Türkiye'nin yaklaşık %0,75'ini kapsayan il toprakları dağlık ve engebeli bir yapıya sahiptir.

Şekil 7.1: Sinop ili lokasyon haritası

Kaynak:Yılmaz, 2017.

Sinop'un şuan ki ekonomik durumu dolayısıyla ormancılık, hayvancılık ve tarım faaliyetleri ile ön plana çıktığı, yeterli düzeyde sanayinin gelişmemiş olması tüm bunlar kapsamında oluşan dış ve iç göçler neticesinde nüfusunun ortalama iki katının sınırları dışında yaşadığı bir şehirdir. Bütün bunlarla birlikte Sinop, doğal zenginlikler bağlamında deniz ve doğa turizmi ile geri kalmışlığını telafi etmeye çalışmakta ve hizmet sektörü ile ayakta kalmaya gayret göstermektedir (Kaya, 2015). Bununla birlikte il ve ilçe merkezlerinde hizmet sektörü ve küçük ölçekli ticari faaliyetleri haricinde yaklaşık olarak 93.161 hektar alanda gerçekleştirilen tarımsal

faaliyetler, kestane üretimi, arıcılık ve balıkçık da diğer geçim kaynakları içerisinde yer almaktadır. Sinop'ta işgücüne katılım oranı 1980'li ve 2000'li yıllar arasında azalma gözlemlenmiştir. Erkek nüfusun işgücüne katılım düzeyi, kadın nüfusun işgücüne katılım oranından daha yüksek bir düzeye sahiptir. Bu iki cinsiyetin katılım oranı arasındaki fark, dönemin ilk yarısında artış göstermeye başlamışken son on yıl içerisinde ise azalmaya başlamıştır. 1980 yılında erkeklerin iş gücüne katılım düzeyi %83.3 olurken, 2000 yılında bu oran ise %70.1 oranına düşmüştür.

SGK 2017 verilerine bakıldığında Sinop ili kapsamında aktif sigortalı çalışanların sayısı 43.986'dır. Bu sayı toplam nüfus içindeki payı %21,39'dur. Bununla birlikte il genelinde toplam 50.303 emekli yer almaktadır ve bunların nüfusa oranı %24,48'dir (SGK, 2017).

Sinop ilinin çalışma hayatı göz önüne alındığında %43,5 istihdam oranı ile 62. sırada yer almaktadır. Ancak işsizlik oranı bakımından %6,2 ile en düşük işsizlik oranına sahip on il arasında yer aldığı görülmektedir. Düşük işsizlik oranı ve düşük istihdam oranı, şehirdeki yaşlı nüfus oranıyla açıklanabilir.

7.2. Sinop'ta İktisadi Durum

Sinop nüfusunun yaklaşık %72'si tarımda, %8'i sanayide, %20'si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Sinop kalkınmada öncelikli şehirler arasında yer almaktadır. Coğrafi konumu, topoğrafyası, pazara uzaklığı, sermaye yetersizliği ve eksik altyapısı şehrin gelişimi üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Sinop'ta yer alan çeltiğin değerlendirilmesi açısından kurulan çeltik fabrikaları ve un fabrikalarıyla orman varlığı kereste ve kereste ürünlerinin hammaddelerini meydana getirmektedir.

Boyabat bölgesinde genellikle toprak sanayi yaygın haldedir. Bununla birlikte hazır giyim, kireç, metal, kimya, çivi fabrikaları bulunmaktadır. Sinop'ta kamu ve özel kurumlar bünyesinde 100'den fazla sanayi tesisi bulunur. Bunlar yaklaşık beş bin kişiyi istihdam etmekle beraber genellikle gıda, hayvancılık, inşaat, kimya ve su ürünleri tesislerinden oluşmaktadır. Sinop ilinde odalara(esnaf, ticaret, sanayi vb) kayıtlı 19bine yaklaşık esnaf, sanatkar ve sanayici bulunmaktadır. Sinop Organize Sanayi Bölgesinin tamamlanması ile Sinop'un gelişmesinde de olumlu düzeyde

ilerlemeler meydana gelmektedir. Bununla birlikte Sinop sahip olduğu liman ve uluslararası nitelikleri bulunan havaalanı pistinin iyileştirilmesi ve uzatılması neticesinde yolcu ve yük taşımacılığına oldukça elverişli hale gelmiştir. Ek olarak diğer iller ile olan karayolu bağlantılarının standartlarının iyileştirilmesi ile beraber ekonomik anlamda olumlu sonuçlar elde etmektedir. Sinop, Karadeniz bölgesinin kuzeyinde "Bağımsız Devletler Topluluğu"na en yakın deniz mesafesinde bulunmaktadır.

7.2.1. Üretim

Sinop ili sanayinden daha çok tarımdan gelir elde etmektedir. Tarım ve hayvancılık önemli gelir kaynaklarının başında gelmektedir. Sinop'taki tarım ve hayvancılık konuları aşağıda yer alan başlıklarda işlenmektedir.

7.2.2. Tarım

Sinop ili tarımda çalışmakta olan kişi sayısı 218 bin kişidir. Bununla birlikte toplam çiftçi sayısı da 13bin kişidir. Sinop il tarımına yönelik bilgiler detaylı bir biçimde aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 7.1: Sinop ili tarım bilgileri

Nüfus	218.000	Kırsal 84.000	Şehir 134.000
ÇKS Kayıtlı Çiftçi Sayısı	6.000		
Yüzölçümü	5.717.000 (6.000 km^2)		
Toplam Tarım Alanı	767.000 dekar (Yüzölçümünün %13)		
Mera Alanı (TÜİK)	214.450 dekar		
NADAS Alanı	261.000 dekar (Yüzölçümünün %5)		
Orman Alanı	3.670.960 dekar		
Diğer alanlar	4.950.000 dekar (Yüzölçümünün %87)		
Sulanan Alanlar	136 Bin dekar (Ekonomik Olarak Sulanabilir Alanın %21)		
Toplam Çiftçi Sayısı	13.000		

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

Bununla birlikte Sinop ili tarım alanlarının dağılım ve üretim miktarına yönelik tablo ise şu şekildedir:

Tablo 7.2: Tarım alanlarının dağılımı ve üretim miktarı

		Meyve	Sebze	Tarla
2002	Üretim Alanı (ha)	15.350	36.310	696.020
	Üretim Miktarı (ton)	22.046	49.383	156.859
2019	Üretim Alanı (ha)	30.267	30.559	341.478
	Üretim Miktarı (ton)	24.613	85.971	90.258
2020	Üretim Alanı (ha)	30.378	30.347	342.303
	Üretim Miktarı (ton)	23.670	85.555	95.962

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

Tablo 7.3: Sinop ili bitkisel üretim

Ürün Adı	Sinop il Üretimi	Türkiye üretimi içerisinde sahip olduğu pay
Buğday	43.612	0,21%
Çeltik	33.677	3,44%
Mısır	6.982	0,11%
Arpa	5.635	0,07%
Kaplıca	1.439	51,03%
Genel Toplam	96.187	0,13%

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

Sinop ili bitkisel üretim verilerine göre genellikle ilde buğday, çeltik, mısır, arpa, kaplıca bitkilerinin üretimine ağırlık verildiği görülmektedir.

Tablo 7.4: Meyve üretimi

Ürün Adı	Elma	Kestane	Armut	Kiraz	Ceviz	Genel Toplam
Türkiye Üretimi (Ton)	4.300.486	76.045	545.569	724.944	286.706	23.585.768
İl Üretimi (Ton)	6.354	3.734	3.246	1.873	1.593	23.670
Türkiye Üretimi İçindeki Payı	0,15%	4,91%	0,59%	0,26%	0,56%	0,10%

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

Tablo 7.5: Sebze üretimi

Ürün Adı	Domates	Salatalık	Karpuz	Biber	Fasulye (Taze)	Genel Toplam
Türkiye Üretimi (Ton)	13.204.015	1.886.239	3.491.554	2.636.905	547.349	31.177.124
İl Üretimi (Ton)	25.500	17.558	9.273	8.690	5.943	85.555
Türkiye Üretimi İçindeki Payı	0,19%	0,93%	0,27%	0,33%	1,09%	0,27%

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

7.2.3. Hayvancılık

İlin genel tarımsal durumunun bir parçası olarak, hayvancılık bir aile işletmesidir ve küçük birimler biçimindedir.Kıyı ve kent yerleşimlerinde sığır yetiştiriciliği daha yaygınken, yüksek kotlarda koyun ve keçiler daha yaygındır. Kıyı şeridindeki merkez ve ilçelerde Jersey ve melezler ile yöresel sığırlar büyükbaş, Montofon ve melezler olarak, yöresel sığırlar ise iç kesimlerde yetiştirilmektedir.

Yetiştirilen koyun ırkı, düşük et, süt ve polar verimine rağmen yüksek et kalitesine sahip Karakaya ırkıdır.İlde önemli düzeyde yeni kovan türleri ile arıcılık yapılsa da ticari arıcılığa göre kovan başına alınan bal miktarı düşüktür.Çünkü kıyı şeridi ilkbaharda sisli ve yağışlıyken, yaz sıcaklıkları geç başlamakta, bu nedenle gezici arıcılık yaygınlaşmamaktadır.

Tablo 7.6: Sinop ili hayvan varlığı

Cinsi	Türü	Hayvan	2002Yılı	2019Yılı	2020Yılı
Arı Kovanları	Arı Kovanı	Arı	25 Bin 285	25 Bin 806	24 Bin 937
Büyükbaş	Manda	Manda	5 Bin 712	1 Bin 339	1 Bin 412
	Sığır	Kültür	8 Bin 302	18 Bin 246	16 Bin 272
		Melez	56 Bin 780	53 Bin 159	53 Bin 209
		Yerli (Sığır)	45 Bin 515	26 Bin 271	25 Bin 309
	Sığır Toplam		110 Bin 597	97 Bin 676	94 Bin 790
Büyükbaş Toplam			116 Bin 309	99 Bin 015	96 Bin 202
Kanatlı	Hindi	Hindi	14 Bin 525	3 Bin 591	3 Bin 592
	Kaz	Kaz	1 Bin 020	2 Bin 809	3 Bin 705
	Ördek	Ördek	2 Bin 710	2 Bin 258	2 Bin 555
	Tavuk	Et	15 Bin 300		0
Kanatlı		Yumurta	278 Bin 000	135 Bin 831	138 Bin 866
	Tavuk Toplam		293 Bin 300	135 Bin 831	138 Bin 866
Kanatlı Toplam			311 Bin 555	144 Bin 489	148 Bin 718
Küçükbaş	Keçi	Kıl	17 Bin 171	21 Bin 909	21 Bin 021
		Tiftik	350		105
	Keçi Toplam		17 Bin 521	21 Bin 909	21 Bin 126
	Koyun	Merinos		2 Bin 286	4 Bin 068
		Yerli (Koyun)	114 Bin 135	85 Bin 371	80 Bin 292
	Koyun Toplam		114 Bin 135	87 Bin 657	84 Bin 360
Küçükbaş Toplam			131 Bin 656	109 Bin 566	105 Bin 486

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

Sinop ilinde Karadeniz iklimi hakim olduğu için fazlaca yağış almaktadır. Bu nedenle meşe, çam, kayın, köknar ve gürgen gibi ağaç çeşitlerine sahip orman örtüsü

ile kaplıdır. Kentin güneyine doğru ilerledikçe iklim kuraklaşmaya başlamaktadır ve bu nedenle de Karadeniz iklim etkisi azalış gösterdiği için bitki örtüsü değişmektedir. Kent yıl boyunca yağış aldığından dolayı havası da oldukça nemli olmaktadır. Kış mevsiminin oldukça serin olması ve yaz aylarının ılık da olması, bitki örtüsünün geniş ve ağaç çeşitliliğini arttırmakta bu da arıcılık faaliyetleri açısından oldukça elverişli olmasını sağlamaktadır.

Adam (1983), Türkiye'nin en iyi arılarının Sinop'ta olduğunu ifade etmiş ve bunu coğrafi yapısı ve çevre ile bağlantısı bakımından bölgenin izolasyonuna bağlamış, böylece arıların ırk özelliklerini koruyabildikleri sonucuna varmıştır. Ancak son yıllarda kontrolsüz kolonilerle çiftleşmenin önlenememesi sonucu bölgedeki arılar melezleşmeye ve ırk özelliklerini kaybetmeye başlamışlardır. Nitekim Güler ve Toy (2008) yaptıkları çalışmada Türkeli ilçesindeki arıların morfolojik özelliklerinin farklı olduğunu belirlemişlerdir. Bölge gezici arıcılık rotasında olmadığından, farklılaşmanın ancak kontrolsüz ırklardan kraliçelerin veya diğer bölgelerden gelen arı kolonilerinin ortaya çıkmasıyla gerçekleşebileceğini tahmin ettiler. Sinop ili, kestane, ormangülü, akasya ve ıhlamur ormanları bakımından zengin olmasının yanı sıra yüksek dağlarla da İç Anadolu Bölgesi'ne bağlıdır. Bu nedenle arıcılık ildeki en yaygın faaliyetler arasındadır (Güler ve Toy, 2008).

Sinop ilinde yürütülen arıcılık faaliyetleri, diğer tarım faaliyetlerinin yanı sıra küçük aile işletmeleri tarafından bal üretimi gibi hobi olarak yapılan faaliyetlerdendir. Sinop, sahip olduğu zengin florası dolayısıyla arıcılık açısından elverişli ortamlara sahiptir. Üretilen balın kalitesi yüksek olması dolayısıyla da Sinop balı ülkemizde oldukça sık tercih edilmektedir.

7.2.4. Ticaret

Sinop, Karadeniz kıyısının tehlike arz etmeyen en güvenli ve doğal oluşumlu limanını barındırmasına rağmen, iç mekana erişimin zorluğu özellikle şehir merkezi ve civarında ticaret ve sanayinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Başlıca sanayi kuruluşları; kentin mevcut doğal kaynaklarından faydalanarak üretim faaliyeti yapan orman ürünleri işletmeleri toprak sanayi ve gıda sanayi işletmeleridir.

İktisadi açıdan cumhuriyetin ilk dönemlerinden günümüze kadar sanayileşme çabası içerisinde olan Sinop sanayide gerçek anlamda ileri düzeylere ulaşamamıştır. Demiryollarının uzağında bulunması, karayolu ile ulaşımında da uzun yıllar boyunca göz ardı edilmesi Sinop'un geçmişten bugüne kadar doğal limanını ön plana çıkararak,bölgesel kaynaklı olan sorunlar ve denizyolu ulaşımının da gerilemesi dolayısıyla Sinop'a önemli gelişim sağlamamıştır.

Ancak Sinop'un deniz kenarında olması ve kentte doğal bir liman bulunması nedeniyle hammadde olarak il genelinde mevcut orman örtüsünden yararlanmak amacıyla kurulan Kibrit fabrikası sayesinde Cumhuriyetin ilk dönemlerinde sanayiye kazandırılmıştır (Yılmaz, 2004).

Bu tesislerden biri olan Sinop Kibrit Fabrikası kısa sürede üretimine son verdi (1928) ve İstanbul'a taşındı. Öte yandan hammadde temini amacıyla kurulan ve dönüşümüyle Türkiye'nin en büyük kereste fabrikası haline gelen ZİNGAL, 1945 yılında kamulaştırıldıktan sonra 1990'lı yıllara kadar faaliyetlerine devam etmiş, ancak 1996 yılında özelleştirilerek faaliyetine son verilmiştir (Yılmaz, 2012). Ayrıca 1952-1992 yılları arasında şehir merkezinde faaliyet gösteren Amerikan Radar Üssü şehrin ekonomik yaşamında önemli rol oynamıştır.

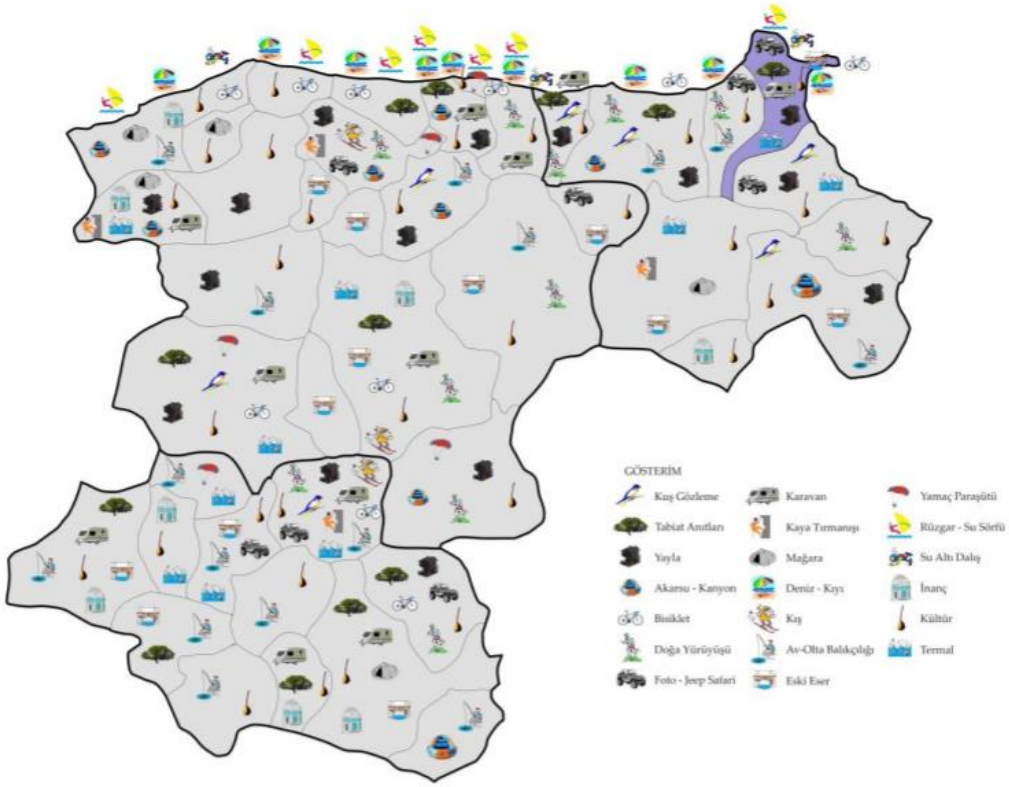
7.2.5. Hizmet Sektörü

Sinop il merkezi, bünyesinde barındırdığı kumsallar, mesire alanları, yaylalar, kamp ve piknik bölgeleri tarihi eserler ve doğal güzellikleriyle Karadeniz bölgesinin önemli illerindendir. Kıyı turizmi için elverişli alanları:

- Akliman,
- Hamsilos Koyu,
- İnceburun,
- Karakum,
- Sarıkum Gölü ve çevresidir.

Akliman-Hamsilos bölgesi Kültür bakanlığı kapsamında 1991 yılında I. Derece Doğal Sit alanı olarak ilan edilmiştir.

Şekil 7.2: Bölge'de turizm varlığı

Kaynak:https://www.kuzka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_18_XN5K77RN_02-sinop.pdf, 2021.

7.2.6. Sanayi

Sinop şehrinde merkez ve Boyabat ilçesinde olmak üzere iki adet organize sanayi bölgesi vardır. 2014 yılı kapsamında Boyabat OSB yer tahsislerine bağlanmış ve 2016 yılında burada dört firmaya yer verilmiştir. Yüksek enerji tüketen bu işletmeler açısından Sinop OSB'de doğalgaz hizmetinin 2016 yılında verilememesi enerji maliyetlerinin yükselmesi dolayısıyla sıkıntıların yaşanmasına yol açmıştır.

- *Sinop Organize Sanayi Bölgesi*

Sinop Organize Sanayi Bölgesi, 1991 yılında Yatırım Programına dahil edilerek,Sinop Organize Sanayi bölgesinde faaliyete geçilmesi ise 1994 yılında gerçekleştirilmiştir. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından 1994 yılında yer seçimi onaylanarak, 100 hektarlık alan kamusallaştırılmıştır. Bahsi

geçen bölge için 59,7 ha'lık alan ayrılarak alanda 72 adet sanayi parseli yer almaktadır.

- *İkinci Kısım Sinop Organize Sanayi Bölgesi*

1998 yılında yatırım programında "etüt" karakteristiği ile yer almıştır. 1999 yılında ise yer seçimi yapılarak, onaylanması yapılmıştır. Bakanlık tarafından kamulaştırmanın "Müteşebbis Teşekkül Kurulunca" tarafından yapılması istenmesinin yanı sıra bunun imkanı olmamıştır.

- *Boyabat Organize Sanayi Bölgesi*

1998 yılında Yatırım Programı içerisinde Etüt karakteristiği ile bulunmuştur. 1998 yılında yer seçimi gerçekleştirilerek, onaylanmıştır. 80,6 hektarlık bir alana kurulması planlanarak, Müteşebbis kurulu, Boyabat Ticaret ve Sanayi odası İl Özel İdaresi tarafından oluşturularak, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından onaylaması yapılmıştır.

Tablo 7.7: Sinop organize sanayi bölgeleri

	Boyabat OSB	Sinop OSB
İstihdam (Kişi)	62	1502
Üretimdeki Tesis Sayısı	2	31
İnşaat Devam Eden Tesis Sayısı	2	8
Toplam Parsel Sayısı	24	68
Tahsisli Parsel Sayısı	4	51
Boş Parsel Sayısı	20	17
Üretimde Olup Faal Tesis Sayısı	2	22
Proje Aşamasında	0	12
Büyüklük (Hektar)	72	100

Kaynak: TÜİK, 2021.

7.3. Sinop Üniversitesi'nin Sinop İli ile İlgili Çalışmaları

Karataş (2019) çalışmasında Sinop Üniversitesi öğrencilerinin şehirleşmeye bağlı şekilde oluşan çevre problemlerine karşı hassasiyetlerini belirlemeyi hedeflemiştir. Çalışmada şehirleşme problemlerinin, üniversite öğrencilerinin yaşamları üzerindeki etkileri belirlenmiştir.Yurdakul (2012) çalışmasında yerli ve yabancı turistlerin gözünde Sinop ilinin kültürel çekim gücünün nasıl bir yerde olduğu belirlemeye çalışmıştır. 209 yerli ve 202 yabancı turist çalışmaya katılım göstermiştir.

8. BÖLÜM
ÇANKIRI, KASTAMONU VE SİNOP İLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Çankırı, Kastamonu ve Sinop illeri tarım, sanayi, hayvancılık, nüfus ve ticari faaliyetler alanlarında karşılaştırılmaktadır.

8.1. İllerin Tarım Bakımından Karşılaştırılması

Tablo 8.1.de illerde yer alan tarım alanları ve diğer alanlar gösterilmiştir.

Tablo 8.1: Yer alan tarım alanlarının ve diğer alanların değerleri

	Tarım Alanı	Çayır ve Mera Alanı	Orman Alanı	Tarım Dışı ve Yerleşim Alanı	Toplam Alan
Çankırı	256.580	139.400	195.300	157.720	749.000
Kastamonu	132.484	45.211	873.651	180.329	1.316.618
Sinop	136.000	214.450	3.670.960	261.000	767.000

Kaynak: TÜİK, 2021.

Tablo 8.1'e bakıldığında toplam alan içerisinde tarım alanı en az olan il Kastamonu iken toplam alanı en az olan Çankırı ise tarım alanı en fazla olan il olarak görülmektedir. Çankırı'nın tarım alanı toplam alanın %34'ünü oluşturmaktadır. İllerde bulunan tarım alanlarının dağılımı ve üretim miktarı Tablo 8.2.de gösterilmektedir.

Tablo 8.2: İllerde bulunan tarım alanlarının dağılımı ve üretim miktarı

	Meyve		Sebze		Tarla	
	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı(ha)	Üretim Miktarı (ton)
Çankırı	12.918	10.366	46.123	73.996	1.208.352	333.941
Kastamonu	125.611	84.547	49.085	64.623	765.173	407.484
Sinop	30.378	23.670	30.347	85.555	342.303	95.962

Kaynak: TÜİK, 2021.

Tablo8.2'ye bakıldığında meyve üretiminin en fazla yapıldığı il Kastamonu, sebze üretiminin en fazla olduğu il Sinop ve tahıl üretiminin en fazla yapıldığı il ise Kastamonu olarak görülmektedir.

Tablo 8.3'te illerde üretimi yapılan tahıl ürünleri ve üretim miktarları karşılaştırılmaktadır.

Tablo 8.3: İllerin tahıl üretimi (ton)

Tahıllar	**Çankırı**	**Kastamonu**	**Sinop**
Buğday	227.171	87.476	43.612
Arpa	46.273	41.048	5.635
Çeltik	20.912	8.316	33.677
Mısır	-	-	6.982
Kaplıca	-	-	1.439
Şeker pancarı	13.601	242.422	-

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

Tablo 8.3'e göre buğday üretimi en fazla Çankırı, şeker pancarı üretimi en çok Kastamonu ve çeltik üretimi ise diğer iki ile göre en fazla Sinop ilinde gerçekleşmektedir.İllerin meyve üretiminin karşılaştırmasına Tablo 8.4.te yer verilmiştir.

Tablo 8.4: İllerin meyve üretimi (ton)

Meyveler	Çankırı	Kastamonu	Sinop
Elma	2.889	16.247	6.354
Kestane	46.273	41.048	5.635
Armut	1.110	4.732	33.677
Kiraz	1.270	-	6.982
Ceviz	936	4.936	1.439
Üzüm	1.454	242.422	-
Fındık	-	40.423	-

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

İllerin sebze üretiminin karşılaştırmasına Tablo 8.5.te yer verilmiştir.

Tablo 8.5: İllerin sebze üretimi (ton)

Sebzeler	Çankırı	Kastamonu	Sinop
Sarımsak	2.889	22.995	6.354
Domates	7.619	16.887	25.500
Fasulye	1.299	6.841	5.943
Biber	2.641	5.242	8.690
Salatalık	1.184	3.707	17.558
Kavun	57.320	-	-
Karpuz	-	-	9.273

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, 2021.

İllerin sebze üretimlerine bakıldığında sarımsak üretiminde Kastamonu, domates üretiminde Sinop ve kavun üretiminde Çankırı önde gelmektedir.

8.2. İllerin Sanayi Bakımından Karşılaştırılması

Bu başlık altında illerin sanayi faaliyetleri bakımından karşılaştırılması yapılmaktadır. İllerde yer alan organize sanayi bölgeleri Tablo 8.6.da gösterilmektedir.

Tablo 8.6: İllerde bulunan organize sanayi bölgeleri

Çankırı	Kastamonu	Sinop
• *Çerkeş* • *Şabanözü* • *Yakınkent* • *Korgun*	• *Kastamonu Merkez* • *Tosya* • *Seydiler* • *Taşköprü*	• *Sinop* • *Boyabat*

Kaynak: TÜİK, 2021.

İllerde bulunan tarım ve tarıma dayalı sanayi işletme sayısı Tablo 8.7'de gösterilmektedir.

Tablo 8.7: İllerde bulunan tarım ve tarıma dayalı sanayi işletme sayısı

İşletme	Çankırı	Kastamonu	Sinop
Süt ve Süt Ürünleri	4	68	4
Et ve Et Ürünleri	3	14	-
Su Ürünleri İşleme	-	2	4
Meyve-Sebze işleme- paketleme	1	29	-
Hububat ve Bakliyat Üretimi	4	2	8
Katı ve Sıvı Bitkisel Yağ	-	-	-
Şeker Üretimi (paketleme hariç)	-	1	-
Zeytinyağı	-	-	1

Konserve ve Salça	-	-	-
Fermente ve salamura ürün üretimi	1	1	-
Pastacılık Ürünleri Üretimi	25	104	31
Nişasta ve Nişasta mamulleri	-	-	-
Bisküvi, Çikolata, Kakaolu ve Benzeri Ürünler(Şekerleme)	-	-	6
Un üretimi	11	5	3
Unlu mamuller üretimi	40	114	59
Ekmek ve ekmek çeşitleri üretimi	40	137	93
Makarna ve İrmik Üretimi	3	-	-
Yumurta Paketleme	7	4	1
Dondurulmuş Gıda	-	-	4
Hazır Yemek, Tabldot Yemek	12	28	15
Hazır çorba ve bulyon, puding, toz karışımlar, mayonez, sos vb	-	-	-
Kuruyemiş ve Çerezler	-	6	-
Baharat İşleme	-	-	1
Alkolsüz İçecekler	-	-	-

Alkollü İçecekler	-	-	-
4Bal, polen, arı sütü ve temel petek üretimi ve ambalajlama	1	7	4
Gıda Katkı ve Aroma Maddeler	-	1	-
Gıda ile Temas Eden Maddeler	3	-	-
Yem (Fabrika)	18	2	2
Diğer (Mezbaha)	14	2	5

Kaynak: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı TR82 Düzey2 Bölgesi Bölge Planı, 2014-2023.

Tablo 8.7'de de görüldüğü üzere üç ilde de en fazla unlu mamuller ve ekmek üretimine dayalı faaliyette bulunan işletmeler yer almaktadır.

İllerde gerçekleştirilen sanayi faaliyetlerine Tablo 8.8'deyer verilmiştir.

Tablo 8.8: İllerdeki sanayi faaliyetleri ve önemli sanayi kuruluşları

Çankırı	Kastamonu	Sinop
• *Çankırı Süt Fabrikası,* • *Çankırı Yem Fabrikası,* • *Eskipazar Kereste Fabrikası,* • *Kaya Tuzları,* • *Bayramlar Alçı Fabrikası,* • *Çivi Tel Fabrikası,* • *Un ve Tuğla fabrikaları*, • *DDY Yeni Makas Fabrikası.*	• *Parke, kâğıt ve kontrplak fabrikaları,* • *Taşköprü Kendir Fabrikası,* • *Şeker Fabrikası,* • *Cide Kereste Fabrikası,* • *3 adet Yem Fabrikası,* • *Et Kombinası,* • *Elektrik Motoru Fabrikası,* • *Çelik atölyeleri*, • *Süt ve tereyağı fabrikaları*, • *Bakırcılık,* • *Metal eşya,* • *Dokuma,* • *Çuval, halat, tahta kaşık atölyeleri*	• *Ayancık Kereste Fabrikası,* • *Tuğla-kiremit fabrikaları,* • *Lider Ağaç SanayiiKollektif Şirketi,* • *Söksa İç Çamaşırları Örme ve Konfeksiyon A.Ş.,* • *Untek Boyabat GıdâSanâyii A.Ş.,* • *Balıksan Balık Ürünleri İşletme Sanayii A.Ş.,* • *Çeltik Fabrikaları,* • *Sinop Cam Fabrikası*, • *Peynir-Tereyağı Fabrikası*

Kaynak: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı TR82 Düzey2 Bölgesi Bölge Planı, 2014-2023.

8.3. İllerin Hayvancılık Bakımından Karşılaştırılması

İllerde yapılan hayvancılık faaliyetleri ve hayvan sayıları Tablo 8.9.da gösterilmektedir.

Tablo 8.9: İllerde yapılan hayvancılık faaliyetleri ve hayvan sayıları

	Arıcılık	Büyükbaş	Küçükbaş	Kümes	Balıkçılık
Çankırı	50.881	158.479	143.727	2.786.123	42 ton
Kastamonu	86.261	287.482	109.072	664.196	258 ton
Sinop	24.937	96.202	105.486	148.718	1.557 ton

Kaynak:TÜİK, 2022.

Hayvancılık faaliyetlerinin gösterildiği tablo incelendiğinde en fazla arıcılık ve büyükbaş yetiştiriciliği Kastamonu, en fazla küçükbaş hayvan yetiştiriciliği Çankırı ve en fazla balıkçılık faaliyeti de Sinop ilinde gerçekleşmektedir.

8.4. İllerin Nüfus Bakımından Karşılaştırılması

Bu başlık altında illerin nüfus bakımından karşılaştırılmasına yer verilmektedir. Tablo 8.10.da illerin nüfus verilerinin karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 8.10: İllerin nüfus verileri

İller	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu	Toplam Nüfusu
Çankırı	97.237	99.278	196.515
Kastamonu	189.476	186.116	375.592
Sinop	109.936	108.472	218.408

Kaynak: TÜİK, 2022.

8.5. İllerin Ticari Faaliyetler Bakımından Karşılaştırılması

Bu başlık altında illerin ticari faaliyetler bakımından karşılaştırılmasına yer verilmektedir.

Tablo 8.11.de illerde yer alan sanayi ve ticaret odasıyla ilgili verilere yer verilmektedir.

Tablo 8.11: İllerdeki sanayi ve ticaret odası verileri

	Çankırı	**Kastamonu**	**Sinop**
Limited Şirket	1025 adet	1168 adet	837 adet
Anonim Şirket	342 adet	172 adet	206 adet
Gerçek Kişi Ticari İşletmesi	625 adet	648 adet	673 adet
Kooperatif	96 adet	100 adet	202 adet
Kollektif Şirket	3 adet	24 adet	19 adet
Toplam	2091	2112	1937

Kaynak:Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası, 2021;https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-63830/ekonomi.html, 2021.

Çankırı, Kastamonu ve Sinop illerinin belirli değişkenlere göre karşılaştırılmasına Tablo 8.12.de gösterilmektedir.

Tablo 8.12: İllerin belirli değişkenlere göre karşılaştırılması

Değişkenler	**Çankırı**	**Kastamonu**	**Sinop**
Kişi Başına Sanayi Elektrik Tüketimi	773 KWh	784 KWh	520 KWh
Bölünmüş Yol Uzunluğu	221 km	256 km	97 km
Havalimanı Varlığı	Yok	Var	Var
4 Yıldızlı Otel Sayısı	0	1	1
Turizm Yatırım, Turizm İşletmesi ve Belediye Belgeli Tesislerde Yatak	50.928	30.423	27.323

Kapasitesi			
İthalatçı Firma Sayısı	18	37	16
İhracatçı Firma Sayısı	16	26	23
İthalat Miktarı (Bin ABD Doları)	28.345	29.571	9331
İhracat Miktarı (Bin ABD Doları)	50.910	30.383	27.305
OSB Sayısı	5	4	2
Endüstriyel Model Sayısı (tescil edilen)	3	2	2
Faydalı Model Sayısı (tescil edilen)	0	3	2
Patent Sayısı (tescil edilen)	0	0	1
İstihdam Oranı	46,6	52,7	46,6
İşsizlik Oranı	9,1	6,4	8,7
İşgücüne Katılım Oranı	51,3	56,3	56,5
Üniversite Öğrencilerinin Sayısı	7,532	12,841	4.749
Okuma Yazma Bilenlerin Oranı (%)	92,9	90,1	93,2
Nüfus	196.515	375.592	218.408
İlçe Sayısı	12	20	9
Toplam Orman Köyü Sayısı	258	1012	463
Toplam Köy Sayısı	366	1070	470

Kaynak: TÜİK, 2022.

Tablo 8.12'de de görüleceği üzere en fazla ihracat Çankırı'da en fazla ithalat da Kastamonu ilinde gerçekleşmektedir. En fazla istihdam Kastamonu'da görülmektedir.

SONUÇ

Ekonomik büyüme kavramı ülkenin ekonomik anlamda pozitif yönde ilerleyişinin bir göstergesidir. Ekonomi anlamında kalkınma yaşayan ülkeler içerisinde; bu olumlu durumdan pek çok kurum etkilenmekte, yaşam daha olumlu ve kaliteli bir biçimde ilerlemektedir. Ekonominin iyileşmesi alım gücünde bir artış yaratmakta, insanların beşeri ve doğal sermayelerinde artış meydana getirmekte ve ülkenin vatandaşlarına daha kaliteli bir hayat sunma imkanını ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda ülkede istihdam ve işsizlik gibi sorunlarında giderek azalması ülkenin daha yaşanabilir bir hal almasına katkıda bulunmaktadır. Ekonomik değerlendirmeler GSYİH ile ölçülmektedir. Bu ölçümlerin yıllık olarak düzenli bir biçimde yapılması ülkenin ekonomik anlamda ilerlediği yolun ne derece etkin ve pozitif yönlü olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Ekonomik büyüme içerisinde beşeri sermaye, fiziki sermaye, nüfus, işgücü, istihdam ve ihracat gibi pek çok alan yer almaktadır. Bu anlamda ülke ekonomisini ve ekonominin büyümesini etkileyen pek çok yan aktör bulunmaktadır.

Bu bilgiler bağlamında Türkiye genelinde ve Çankırı özelinde bir değerlendirme yapıldığı takdirde;

Türkiye'de ekonomik büyüme çeşitli şekillerde ölçülmektedir. Öncelikli ölçüm yöntemi gelir yönünde yapılmaktadır. Bu ölçüm ülkede meydana gelen üretim süreçleri sonrasında kazanılan geliri ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda diğer ölçüm yöntemi olan harcama yönünden yapılan ölçümler ise yapılan harcamaları temel alarak bir hesaplama meydana getirmektedir. Üretim açısından yapılan hesaplamalarda ise ülkede üretilen ürünlerin ve hizmetler maddi değerleri temel alınmaktadır. Bu anlamda bu üç temel ölçüm birimi yardımıyla GSYİH miktarları ölçülerek ekonomik veriler elde edilmektedir.

Türkiye'de ekonomik ilerleyişin en büyük etkenlerinden biri işgücüdür. Nüfusun sürekli artmasına bağlı olarak işgücü sayısında da artış yaşanması iyi yönetilmeyen politikalar sebebiyle istihdam ve işsizlik sorunlarını meydana getirdiği gibi ayrıca iyi

yönetildiği takdirde ülke ekonomisi açısından olumlu katkıları olabilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Enflasyon kavramının ülke ekonomisine doğrudan uyguladığı baskı kalkınma açısından da sorunlar meydana getirebilmektedir. Özellikle Türkiye'de enflasyonun yükseldiği dönemler içerisinde para piyasalarında sorunlar meydana gelebileceğinden yüksek enflasyon dönemi ülkenin genel anlamda büyümesinde ve ekonomik kalkınmasında engelleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda etkin enflasyonla mücadele politikaları mevcut ortamın korunmasına ve ekonominin ilerleyişinin sürdürülebilir hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de mevcut yöneticilerin iyi para politikaları izlemeleri ve sağlam bir ödemeler dengesi kurmaları önem arz eden bir durum olarak görülmektedir.

Daha özel anlamda Çankırı incelendiğinde Çankırı'da faaliyete geçen üniversitenin şehrin ekonomisine olumlu anlamda katkı yaptığı görülmektedir. Bir diğer yandan şehir sürekli olarak göç alan ve göç veren bir yapıya sahip olması sebebiyle istikrarlı bir nüfus grafiğine sahip değildir. Bu bağlamda göçler sebebiyle sürekli bir biçimde işgücü kaybına uğrayan Çankırı, ekonomik anlamda bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Sanayi kuruluşlarının kurulduğu ve giderek genişlediği şehirde halen daha tarımsal üretim faaliyetlerine sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kısaca şehirde hem tarımsal faaliyetlere hem sanayi faaliyetlerine hem de hayvancılık faaliyetlerine eş zamanlı olarak yer verilmektedir. Şehir yöneticilerinin sanayi ağırlıklı faaliyetlere önem vermesi ve birçok yatırım ve fırsat avantajı sunması şehirde sanayileşmenin yolunu açan bir adım olarak görülmektedir.Ancak bu anlamda şehirde tarımsal işgücü kaybı yaşandığından sanayileşmenin olumlu ve olumsuz yansımaları aynı anda görülmektedir. Gelişen sanayi kolları sayesinde pek çok ülkeye dış ticaret yapan Çankırı hem ulusal hem de uluslararası pazar içerisinde aktif bir biçimde yer almaktadır. Ülke ekonomisinin kalkınmasında da yer alan Çankırı, ithalat ve ihracat kapasitesini her geçen yıl arttırarak, daha fazla ticari eylemde bulunmaktadır.

Kastamonu, Çankırı ve Sinop illeri, demografik yapısı ve işgücü piyasaları dolayısıyla kendisine has çeşitli özelliklere sahip illerdir. Bu illeri içeren bölge, Türkiye'nin en fazla göç veren ve yaşlı nüfus oranının yüksek olduğu bölgedir. Bu bağlamda bölgede genç nüfusun sosyo-ekonomik kaynaklara erişmesi problemi de oldukça yüksektir. Buna göre bölgesel sosyal adalet kavramı oldukça ön plana

çıkmaktadır. Kurumsal, örgütsel, siyasi ve iktisadi mekanizmaların en dezavantajlı bölgelerinin başarısında artış sağlayacak biçimde düzenlenmesi ve bölgedeki nüfusun gereksinimlerinin giderilmesi fazla kaynakların fiziksel ve toplumsal çevre dolayısıyla zorluklar ile karşılaşması açısından önemlidir.

Söz konusu üç bölgenin tarımsal faaliyetlerine bakıldığında, Çankırı'nın toplam tarımsal alanı 749.000 hektar, Kastamonu'nun 1.316.618, Sinop'un 767bin dekar alanı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Kastamonu ilinin tarımsal faaliyetler açısından daha yüksek potansiyele sahip olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte Kastamonu ilinde hayvancılık kümes hayvancılığı ile yüksek düzeyde olmakla beraber Sinop ilinde de kanatlı hayvan üretimi oldukça yüksektir. Ayrıca Sinop ilinde küçükbaş hayvancılık oranı da diğer bölge illerine oranla daha yüksek düzeye sahiptir. Sinop ve Kastamonu illeri arıcılık faaliyetlerini oldukça yaygın olduğu illerdir.

Sanayi olarak iller ele alındığında Kastamonu ilinde toplamda dört, Çankırı ilinde dört ve Sinop ilinde ise iki sanayi bölgesi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Sinop ilinin sanayileşme düzeyi diğer bölge illerine oranla daha düşük olduğu ifade edilebilir.

Bu illerin kalkınması için çeşitli yatırım ve teşviklerle birlikte girişimcilik faaliyetlerinin de desteklenmesi, girişimcilerin çevre illere yönelmemesi ve söz konusu illere yatırım yapmaları için gerekli çalışmaların yapılarak yeni girişimcilerin bölgeye çekilmesi sağlanmalıdır.

Sonuç itibariyle Çankırı ve Kastamonu'nun kalkınabilmesi için devlet sanayi ve tarım sektörlerini desteklemeli, Sinop'un kalkınabilmesi için de devlet turizm ve sanayi sektörlerini desteklemelidir.

KAYNAKÇA

Abel , A., Bernanke, B., & Croushore , D. (2014). *Macroeconomics* (Sekizinci B.). New Jersey: Pearson education, Inc.

Adam, B. (1983). InSearchofthe Best Strains of Bees. Hebden Bridge, UK: Northernbeebooks

Adams, W. M. (2006, January). The future of Sustainability: Re-Thinking environment and development in the twenty-first century. *In Report Of The IUCN Renowned thinkers meeting* (Vol. 29, No. 31).

Adrian, T., & Shin, H. S. (2008). Liquidity, Monetary policy, and financial cycles. *Current is suesin Economics and Finance, 14*(1).

Akiş, E. (2010). *İktisadi Büyüme Ve Kalkınma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Akyıldız, T. (2021). *Kadın Girişimciliği Kastamonu İli Örneği* (Doctoral Dissertation, Kastamonu Üniversitesi).

Alcan, Ö., Alcan, Y., Demir, M., & Öztürk, Z. (2017). Sinop İli Turizm Talebinin Yapay Sinir Ağları Yöntemiyle Tahmini. *UMTEB-I*, 952.

Anonim (2002). *Ilgaz Dağı Milli Parkı*. Kastamonu: Orman Bakanlığı Milli Parklar Ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü.

Anonim (2005a). *Çankırı İl Çevre Durum Raporu*. Çankırı: Çankırı Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü.

Anonim (2005b). *Çankırı Valiliği*. Çankırı: Çankırı Kültür Turizm Envanteri.

Apaydın, F. (2018). Türkiye'de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 159-200.

Appleyard, D., Field, A., &Cobb, S. (2010). *International Economics* (17 B.). Mcgraw-Hill education.

Arısoy, İ. (2005). Wagner Ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye'de Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(2), 63-80.

Arslan, A. (2008). Türkiye'de Ekonomik Büyüme Ve Turizm İlişkisi Üzerine Ekonometrik Analiz. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(24), 1-12.

Arslan, H. (2014). Çankırı Karatekin Üniversitesinin Kente Ekonomik Katkısı ve Öğrenci Harcamalarının Farklı Değişkenler Açısından Analizi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 114-127.

Aslan, Ö., &Korap, H. L. (2006). Türkiye'de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 1-20.

Aydın, Ö. (2017). *Turistlerin Sinop İlinin Alternatif Turizm Potansiyeline Yönelik Algılamalarının İncelenmesi* (Master'sThesis, İskenderun Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Aydoğdu, A., & Duman, S. (2017). Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Turizmi: Kastamonu Örneği Gastronomy Tourism As A Element of Destination Attraction: An Example of Kastamonu. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, *6*(1), 4-23.

Ayhan, B. (2008). *Çankırı Tarih, Kültür, Turizm Yazı Dizisi*. İstanbul: Çanfed Yayınları.

Aytuğ, H. K., Eryılmaz, Ç., Uçar, S., & Can, O. (2020). Sinop İlinin Alternatif Turizm Çeşitleri Açısından Swot Analizi. *Karadeniz Araştırmaları*, (67), 715-736.

Barro, R. J., & Sala-İ-Martin, X. (2004). *Economic growth* (İkinci B.). Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.

Başer, T. (1956). *Dünkü ve Bugünkü Çankırı*. İstiklâl Matbaası.

Baumol, W. J. (1952). The transactions demand for cash: An inventory the oreticapproach. *The quarterly journal of Economics*, 545-556.

Bayar, Y., & Bayar, Y. (2014). Türkiye'de Birincil Enerji Kullanımı ve Ekonomik Büyüme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, *28*(2), 253-269.

Bayram, G. E. (2018). Kadın Girişimciler Ve Turizm: Mevcut Durum Ve Sorunlar Üzerine Sinop İlinde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *10*(2), 56-88.

Bayram, G. E. (2019). Sinop İlinin Turizm Odaklı Gelişimine Dair Turist Rehberlerinin Rolleri Ve Görüşleri. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, *2*(2), 57-71.

Becker, G. S. (1993). Nobel Lecture: The Economic way of Looking At Behavior. *Journal of Political economy*, *101*(3), 385-409.

Berisha, L. T., Fetahu, X., Shala, Y., Mazrekaj, L., Bajrami, E., Krapi, F. ve Mehmet, B. (2014). Gross domestic product by expenditure approach (2008-2013). *Kosovo agency of Statistics*, 1-14.

Boyes, W., & Melvin, M. (2013). *Fundamentals of Economics*. Cengage Learning.

Carbaugh , R. (2019). *International Economics, Seventeen the dition*. Boston: Cengage Learning, Inc.

Cığlıoğlu, V. (2019). Kastamonu İlinin Dış Ticaret Yapısı ve Dinamiklerinin İncelenmesi (Yükseklisans tezi). Erişim adresi: Ulusal Tez Merkezi | Anasayfa (yok.gov.tr)21 Ocak Tarihinde Erişilmiştir.

Çalışkan, Ş., Karabacak, M., &Meçik, O. (2013). Türkiye'de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım). *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *11*(21), 29-48

Çankırı Çalışma Raporu, 2020. Https://Cankiri.Tarimorman.Gov.Tr/Belgeler/Kutumenu/2020%20ÇALIŞMA%20RAPORU.Pdf Adresinden 6 Ocak Tarihinde Erişilmiştir.

Çankırı Ekonomi Raporu, 2019. Http://Www.Catso.Org.Tr/Portals/311/Raporlar/Ekstra/2019%20Ekonomi%20Raporu.Pdf Adresinden 6 Ocak Tarihinde Erişilmiştir.

Çankırı İl Nüfusu, 2021. Https://Www.Nufusune.Com/Merkez-İlce-Nufusu-Cankiri, Adresinden 28 Aralık Tarihinde Erişilmiştir.

Çankırı İl Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi, 2021. https://www.Nufusune.Com/Merkez-İlce-Nufusu-Cankiriadresinden 28 Aralık Tarihinde Erişilmiştir.

Çankırı İli Mahalle Nüfusları, 2021. Https://Www.Nufusune.Com/Merkez-İlce-Nufusu-Cankiriadresinden 28 Aralık Tarihinde Erişilmiştir.

Çankırı Ticaret Ve Sanayi Odası, 2021. http://www.Catso.Org.Tr/Çankırı/Çankırıekonomisi/Tabid/15121/Default.Aspx Adresinden 6 Ocak Tarihinde Erişilmiştir.

Çankırı'da Üretim, 2021. https://www.Cografya.Gen.Tr/Tr/Cankiri/Ekonomi.Htmladresinden 3 Ocak Tarihinde Erişilmiştir.

Çeven, S. (2018). Girişimci Sağlığı İle Girişimcilik Düzeyi Ve Girişimcilik Eğilimi İlişkisi: Kastamonu'da Bir Ticaret Sektörü Uygulaması. *The International New Issuesin Social Sciences, 6*(2), 31-49.

Çınar Mutaoğlu, G. (2019). *Para Politikası Araçlarının Ekonomi Üzerindeki Rolü Ve Türkiye Uygulaması* (Master'sthesis, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Dağdeviren, A. (2019). Çankırı Gastronomi Turizmine İlişkin Yerel Paydaşların Görüşleri (Local Stakeholders'. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3124*, 3139.

Dilek, S. (2016). Ticaret Yapmanın Önünde Engeller Ve Kastamonu. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12*(2), 118-124.

Dilek, S., & Çakmak, F. (2017). Helal Turizm Eğilimleri: Kastamonu İlinde Bir Uygulama. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *6*(6), 314-339.

Doepke , M., Lehnert, A., &Sellgren , A. (1999). *Macroeconomics*. Chicago: Palatino and computer Modern.

Doğancili, O. S., & Oruç, M. C. (2016). Cezaevlerinin Müzeye Dönüşüm Süreci: Sinop Cezaevi Örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(12), 268-284.

Dornbusch, R., &Fischer, S. (1993). *Macroeconomics* (Altıncı B.). Mcgra whill college

Ekin, N. (2001). Türkiye'de İş Piyasasının Yeniden Yapılanması: Özel İstihdam Büroları. *İstanbul Ticaret Odası, Yayın, 30*.

Elveren, H. (2018). *Türkiye'de İşsizlik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yıllara Göre Süre Modelleriyle Analizi* (Master'sthesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Erdoğan, E., & Uslu, A. (2003). Kazdağı Milli Parkı'nın Eko-Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Kırsal Çevre Yıllığı*, 64-76.

Erkul, A. K. (2013). Küreselleşmenin Küçük Kentlere Yansıması Bağlamında Kastamonu Ve Bölgesel Kalkınma Deneyimi. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *37*(1), 1-17.

Ertuna, B., Güney, S., Güven, Ö., & Aydemir, N. (2012). Yerel Halkın Kırsal Turizm Gelişimine Katılma İsteğini Etkileyen Unsurlar: Kastamonu Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences, 2*(2), 59-66.

Etci, H. & Karagöl, V. (2018). Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik: 2000-2018. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Müsbid), 7*(14), 58-75.

Fölster, S., & Henrekson, M. (1999). Growth and the publicsector: A Critique of The critics. *European journal of Politicaleconomy, 15*(2), 337-358.

Galí, J., & Gertler, M. (2007). Macroeconomicmodelingformonetarypolicyevaluation. *JournalofEconomicperspectives, 21*(4), 25-46.

Goldin, C. (2016). Human Capital. C. Diebolt ,& M. Haupert İçinde, *Handbook Of Cliometrics* (S. 55-86). Heidelberg: Springerverlag.

Gökmen, B. (2011). Çankırı İli Coğrafyası, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları. *Yenigün Ofset Matbaacılık, Çankırı*.

Güçlü, U. (2018). *Kalkınma Ajansının Kalkınmaya Katkısı: Kastamonu Örneği* (Doctoral Dissertation, Kastamonu Üniversitesi).

Güler, A. Ve Toy, H. (2008). Sinop İli Türkeli Yöresi Balarılarının Morfolojik Özellikleri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 190-197.

Gürbüz, A. (2005). Kastamonu'ya Gelen Yerli Turist Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama. *Gazi Üniversitesi Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 75-92.

Harvey, J., & Johnson, M. (1973). *Introductionto Macro-Economics: A Workbook*. Springer.

İbret, Ü., Aydınözü, D., & Uğurlu, M. (2015). Kastamonu Şehrinde Kültür Ve İnanç Turizmi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (32), 239-269.

İncekara, B. (2010). *Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Türkiye'de İşsizlik* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey).

İncekara, S., & Fikret, T. U. N. A. (2010). Ortaöğretim Öğrencilerinin Çevresel Konularla İlgili Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi: Çankırı İli Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (22), 168-182.

İpar, M. S., & Tırıl, A. (2014). Sinop İlinin Kırsal Turizm Potansiyeli Ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, *7*(2), 45-54.

İzgi, B. B., & Yılmaz, H. (2018). Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İhracat Ve İthalat: Nedensellik İlişkisi (1992-2016). *İktisadi Yenilik Dergisi*, *5*(2), 54-74.

Jones, C. I. (2014). *Macroeconomics* (Üçüncü B.). New York: W. W. Norton & Company, Inc.

Kalkan, H. (2019). *Üniversitelerin Kent Ekonomilerine Etkileri: Kastamonu Üniversitesi Örneği Üzerine Bir İnceleme* (Doctoral Dissertation, Kastamonu Üniversitesi).

Kalkan, H., Dilek, S., & Kesgingöz, H. (2019). Kastamonu Üniversitesi'nin Şehir Ekonomisine Katkısı 1. *Third Sector Social Economic Review*, *54*(4), 1707-1725.

Kandemir, O., & Ergin, Ü. (2018). Bölgesel Gelişme Bağlamında Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri: Tr82 Bölgesi (Kastamonu, Sinop, Çankırı) Örneği. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(4), 2646-2671.

Kandemir, O., &Kürkcü, M. (2016). Bölgesel Kalkınma Sürecinde Cinsiyet Eşitliğinin Önemi: Kastamonu İli Durum Analizi. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *8*(2), 72-87.

Karabulut, A. (2007). Türkiye'deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü Ve Etkinliği. *Uzmanlık Tezi, TC Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İŞKUR Genel Müdürlüğü, Ankara*.

Karaçar, E. (2018). Turizm Lisans Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri-Sinop Üniversitesi Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *6*(2), 602-621.

Karataş, E. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Kentleşmeye Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Çevre Sorunlarına Karşı Duyarlılıkları. *Sinop Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Disiplinler Arası Çevre Sağlığı Bölümü Yüksek Lisans Tezi. Sinop*.

Kastamonu Vilayeti Salnamesi, 21.Defa, Kastamonu Vilayet Matbaası 1901.

Kaya, M. (2015) Ayancık Ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyeli. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bil. Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Samsun.

Kaynak, M. (2011). *Büyüme Teorileri Giriş* (2. Baskı B.). Ankara: Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.

Keser, E. M. (2013). *Çankırı Merkez İlçe Analizi*. T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Krugman, P. R., &Obstfeld, M. (2009). *International Economics: The oryand policy*. Pearson education.

Kuter, N. (2007). Çankırı Kenti Ve Çevresinin Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, *9*(11), 71-77.

Kuter, N.Y., Erdoğan, E.T.D. (2007). *Çankırı Kenti Açık Ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi* . Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kwon, D.-B. (2009). Human Capital and its measurement. *The 3rd OECD World Forum On "Statistics, Knowledge andpolicy" Charting progress, Building visions, Improving Life* (S. 1-15). Busan, Korea: OECD World Forum.

Mankiw, N. (2013). Macroeconomics (Cilt Sekizinci Baskı). New York: Worthpublishers

Markusen, J. R., Melvin, J. R., Maskus, K. E., &Kaempfer, W. (1995). *International Trade: The oryandevidence* (No. 21989). University Library of Munich, Germany.

Mehmet, Kara, And Mehmet Duruel. "Türkiye'de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu." *Journal of Social policy conferences*. No. 50. 2010.

Met, Ö. (2012). Turizm İle Yöresel Gelişme: Sinop İçin Bir Turizm Gelişim Stratejisi Önerisi. *Karadeniz Araştırmaları*, (34), 163-179.

Mondıru, G., Predescu, A., Nuta, M., Andreescu, V., Negru, D., Topuzaru, C. Ve Velıcu, G. (2016). *Natıonalaccounts2012 - 2013*. Bucharest: National in stitute of Statistics.

Musgrave, R. A. (2004). *Kamu Maliyesi Teorisi*. Ankara: Asil Yayın.

Mütevelli, Z. (2019). *Farklı Yetişme Koşullarında Yetişen Bazı Herdem yeşil Geniş Yapraklı Bitkilerde Yaprak Mikromorfolojik ve Anatomik Karakterlerin Değişimi* (Doctoral Dissertation, Kastamonu Üniversitesi).

Oktay, K., Tecimen, Ö. G. M., & Tecimen, E. (2017). Çankırı Mutfak Kültürünün Turizm Potansiyelinin İncelenmesi. *Proceedings Book*, 1019.

Ortaç, H. S. (2010). Çankırı Kızılırmak İlçesi Kuzeykışla ve Güneykışla Köyü Kilim Dokumaları. *Milli Folklor Dergisi*, *11*(86), 140-148.

Özen. A. (2019). Çankırı İlinin Su Ürünleri Sektör Analizi, Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *9*(4), 808-815.

Öztürk, Y. (2020). Yerel Halkın Bölge Turizmine Bakış Açılarının Ve Farkındalıklarının Belirlenmesi Üzerine Çankırı'da Bir Araştırma. *Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, *17*(3), 427-443.

Parasız, İ. (1996). *Makroekonomi*: Teori Ve Politika (6.Basım). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Paya, M. (2013). *Para Teorisi Ve Para Politikası*. İstanbul: Türkmen Kitabevi Yayınları.

Romer, P. M. (1994). Theoriginsofendogenousgrowth. *JournalofEconomicperspectives*, *8*(1), 3-22.

Sancar, C., & Polat, M. A. (2015). Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Enerji Tüketimi Ve İthalat İlişkisi. *Gümüshane university Electronic Journal of the institue of Social science/Gümüshane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, *6*(12).

Sayılarla Çankırı, 2021. Http://Www.Cankiri.Gov.Tr/Kurumlar/Cankiri.Gov.Tr/İsay2/Sehirkartlari/Sayilarla_Cankiri/Sayilarla-Cankiri-2021.Pdf Adresinden 2 Ocak Tarihinde Erişilmiştir.

Scottcato, M. (2009). *Green economics*. London: Earthscan, Pp. 36-37. 978-1-84407-571-3.

Son, H. H. (2010). Human Capital development. *Asian Development Bank Economics working paper Series,* (225).

Sosyal Güvenlik Kurumu (2017). Sinop Ocak 2017 Çalışan Ve Emekli İstatistikleri Http://Www.Sgk.Gov.Tr/Wps/Portal/Sgk/Tr/Sinop/Tumistatistik/

Şeker, M. (2010), *Kamu Maliyesi Sunumu*. Https://Cdn-Acikogretim.İstanbul.Edu.Tr/Auzefcontent/20_21_Guz/Kamu_Maliyesi/1/İndex.Htmladresinden 27 Aralık Tarihinde Erişilmiştir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı. 2021, *İhracat Yönetmeliği*. Mevzuat Bilgi Sistemi, https://www.Mevzuat.Gov.Tr/Mevzuat?Mevzuatno=10365&Mevzuattur=7&Mevzuattertip=5 Adresinden 1 Ocak Tarihinde Erişilmiştir.

Taban, S., &Şengür, M. (2014). Türkiye'de Ar-Ge Ve Ekonomik Büyüme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Tarım Ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Fonu, Sinop Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021.

Telatar, O. M., & Terzi, H. (2009). Türkiye'de Ekonomik Büyüme Ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 23*(2), 119-134.

Timur, U. P., Orhan, M., & Aksüt, A. (2014). Çankırı Kaya Tuzu Mağarasının Ve Yakın Çevresinin Turizm Ve Rekreasyonel Amaçlı Kullanımının İrdelenmesi. *Ormancılık Dergisi, 10*(1), 97-113.

Topçuoğlu, Ö., & Bozkurt, E. (2013). Türkiye'de Ekonomik Büyüme Ve Turizm İlişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 4*(7).

Tuna, F. (2010). Çankırı'nın Coğrafi Özelliklerinin Şehirsel Gelişim Potansiyeli Yönünden Değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi,* (21), 219-239.

TÜİK, Türkiye'de İşsizlik Oranı, 2021, https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Isgucu-Istatistikleri-Ekim-2021-37491 Adresinden 27 Aralık Tarihinde Erişilmiştir.

TÜİK, Türkiye'de Yıllara Göre İşsizlik, 2021, https://www.Verikaynagi.Com/Grafik/Yillara-Gore-İssizlik-Orani/Adresinden 27 Aralık Tarihinde Erişilmiştir.

Tülek, B. (2021). Somut Ve Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleriyle Çankırı Kenti Ve Turizme Katkısı. *Avrupa Bilim Ve Teknoloji Dergisi,* (23), 827-836.

UNDP, 2021, Human Development Index (HDI). Human Development Reports: http://Hdr.Undp.Org/En/Content/Human-Development-İndexhdiadresinden 28 Aralık Tarihinde Erişilmiştir.

Uzun, S., Uzun, A., Yılmaz, C., & Zeybek, H. İ. (2005). Erfelek Çağlayanları, Sinop. *Doğu Coğrafya Dergisi, 10*(14), 331-348.

Uzunca, N. (2019). *Pasif İşgücü Piyasası Politikası Kapsamında Uygulanan İşsizlik Ödeneğinin İşsizliğe Etkileri: Türkiye İçin Zaman Serisi Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Ünsal, E. (2011). *Makro İktisat*, Genişletilmiş 9. *Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık*.

Yavas, A. (1998). Does too much government investment Economic development of A Country?. *Journal of Economic studies*.

Yıldırım K.; D. Karaman (2001), Makro Ekonomi, 2. Basım, Eskişehir, Eğitim, Sağlık Ve Bilimsel Araştırmaları Vakfı, Yayın No: 145, Ss. 581.

Yıldız, K. (2014). *Türkiye'de İşsizliğin Türlerine Göre Analizi: İşsizlere Yönelik Bir Alan Araştırması* (Doctoral dissertation, Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Yiğit, İ. (2019). Çankırı Şehrinin Mekansal Gelişimi. Journal of geography and geography education.

Yilmaz, C. (2004) "A Very important Foundation In socio-Economic history of Ayancik and its surroundings; The zingal company", International Symposiumon Earth System science, Proceeding, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, (793–800).

Yilmaz, C. (2012) "Sanayide Yer Seçimi Ve Küreselleşme: Ayancık-Zingal Örneği (Sinop)", Ankara Üniv. Türkiye Coğ. Araştırma Ve Uygulama Merkezi (Tücaum), Vii. Coğrafya Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Ankara, (297-309).

Yurdakul, S. B. (2012). Sinop İlinde Kültürel Çekicilikler Ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Zengin, B., Koç, D. E., & Ulama, Ş. (2019). Kastamonu İlinin Doğa Turizmi Potansiyelinin Alternatif Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi. *Safran Kültür Ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 251-274.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-2920-1028
Adı Soyadı	Mustafa ÇALIŞKAN
Doğum Yeri	Çankırı
Doğum Tarihi	27.08.1988

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	İşletme

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Diyarbakır İl Emniyet Müdürlüğü
Görevi/Pozisyonu	Polis Memuru
Tecrübe Süresi	6 Yıl

İLETİŞİM

Adres	Bağcılar Mah. Aram Tigran Bulvarı Meram 5 Damlakent Sitesi 16C/16 Bağlar/DİYARBAKIR
Email	mustafaclskn474@gmail.com